

BANKA - MALİ VE

EKONOMİK YORUMLAR

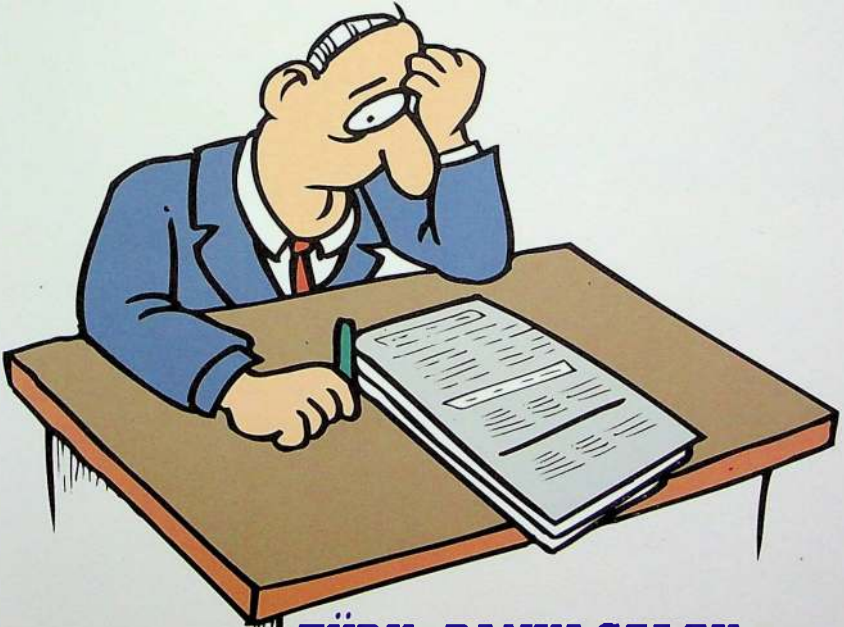
OCAK 2003

1

AYLIK DERGİ
YIL: 40

©
4.000.000 LİRA

ZARARLI VERGİ REKABETİ: OECD BÜNYESİNDEKİ ÇALIŞMALAR

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

- KOBİ - BANKA İLİŞKİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
- BORSA BİR ÖNCEKİ AY ALDIĞINI GERİ VERDİ

Buradan
neler yapabilirsiniz?

teleweb
www.teleweb.com.tr

**Size ve yakınlarınıza ait
kredi kartı ödemelerini, son ödeme günü
saat 24.00'e kadar yapabilirsiniz...**

Ayrıca EFT işleminizi, saat 16.30'a kadar
yaptığınız takdirde, aynı gün içinde
gerçekleştirebilir, ileri tarihli EFT ve havale
yapabilir, e-mail adresinize dekont
gönderilmesini isteyebilirsiniz.

Bankacılık işlemlerinizi
365 gün, 24 saat ücretsiz olarak
gerçekleştirebileceğiniz
internet bankacılığı hizmeti

Teleweb burada.

Burası Yapı Kredi.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

BANKA-MALİ VE EKONOMİK YORUMLAR

(e-mail: ekonomikyorumlar@hotmail.com)

OCAK 2003 • YIL: 40 • SAYI: 1 • 4.000.000 LİRA (KDV DAHİL)

Ekonomik Mali Yayınlar San. ve Tic. A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi
ADNAN NAS

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Tevfik Altınok • Yılmaz Argüden • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Uğur Bayar • Ala Boran • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Yavuz Canevi • Ege Cansen • Dr. Doğan Cansızlar • Bulend Çoraşçı • Ahmet Demirel • Zeki Değiştioğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Dündar • Dr. A. Mahfi Eğilmez • Orhan Emirdağ • Gazi Erçel • Dr. Zeynel Abidin Erdem • Meral Gezgin Eriş • Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Zeki Gündüz • Prof. Dr. Seyfettin Gürsel • M. Akif Hamzaçebi • Avni Hedili • Erhan İşil • Prof. Dr. Halük A. Kabaalioglu • Ali İhsan Karacan • Kemal Kurdaş • Korhan Kurdoğlu • Mehmet Kutman • Prof. Dr. Orhan Morgül • Adnan Nas • Ergin Neng • Sezai Onaral • Prof. Dr. Suat Oktar • Prof. Dr. İsmail Özaslan • Tunçay Ozilhan • Ersin Özince • Ertuğrul İhsan Özol • Prof. Dr. Merih Paya • Mehmet Faruk Sabuncu • Prof. Dr. Hülya Talu • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Dr. Turgut Telman • Yaman Türüner • Cihan Turper • Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. T. Güngör Uras

Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ

BU SAYIDA

Okurlara Mektup 3

Yüksel KARACA

Zararlı Vergi Rekabeti:

OECD Bunesindeki Çalışmalar 5

Mustafa BARIŞ

Sermaye Piyasası

Borsa Bir Önceki Ay Aldığını Geri

Verdi 35

Ekonomik Göstergeler (Dış) 46

Yrd. Doç. Dr. M. Serhan OKSAY

Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin,

Dünya Bankacılık Sistemindeki

Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi

ve Günümüze Yansıyan Yapısal

Sorunların Tespiti: 1908 - 1980 Dönemi 47

Abone Formu 74

Yrd. Doç. Dr. Osman KARAMUSTAFA

Aykut KARAKAYA

KOBİ - Banka İlişkileri Üzerine

Ampirik Bir Çalışma 75

Banka-Mali ve

Ekonomik Yorumlar Dergisi

Bankacılık Sektöründen Haberler 91

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sok. No: 6/2; 34400 Sultanahmet - İstanbul • Tel: (0212) 518 17 32 - 516 11 45 • Faks: (0212) 518 66 43 • e-mail: ekonomikyorumlar@hotmail.com • Açıklama: Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. • Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. 2003 Yılı Abone Bedeli (KDV dahil): 48.000.000.- TL. • Öğrencilere: 33.600.000.- TL. • Banka Hesap Numaraları (İstanbul): Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Çağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979 • Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7 • Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık, Telefon: (0212) 518 11 28 • Sayfa Tasarımı ve Dizgi: Celal Aydın - (0532) 540 24 23 • Kapak Tasarımı: Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar • Baskı Tarihi: 9 Ocak 2003 • Genel Dağıtım: DPP ve Dünya Süper Dağıtım

1996 yılında kurulan ve Haziran 1998'de hisselerinin % 40'u halka arz edilen **Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı** (İMKB: YKGYO), Türk gayrimenkul sektöründe büyük bir güç olarak yerini aldı.

Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Yapı Kredi'nin fi-

nansal alandaki uzmanlığının ve Koray Yapı Endüstrisi'nin gayrimenkul alanındaki deneyiminin getirdiği gücü taşıyor.

Halen **Yapı Kredi Koray**

Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nin portföyünde, Yapı Kredi Plaza'da ofis katları, Kemer Country Yalikonaklar ve

Elit Residence gibi lüks konut projelerinin yanı sıra, Türkiye'de, tamamı bir gayrimenkul

yatırım ortaklığı tarafından geliştirilen ve pazarlanan ilk konut projesi olan İstanbul İstanbul bulunuyor.

Yapı Kredi Koray Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, bugün, 100 milyon dolara yaklaşan toplam aktifleri

ve yeni projeleriyle, gayrimenkulün yüksek getiri sağlayan yatırım araçlarından biri olduğu ülkemizde, olağanüstü yatırım imkânları sunmaya devam ediyor.

YAPI KREDİ KORAY

GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.

Büyükdere Caddesi Yapı Kredi Plaza B Blok Kat: 7 Levent 80620 İstanbul

Telefon: (0212) 284 13 56 (pbx) Faks: (0212) 284 13 58

E-Posta: ykk@yapikredikoray.com İnternet Adresi: www.yapikredikoray.com

Dergiden

OKURLARA MEKTUP

Siyasetin Çöktüğü Ama Ekonominin Toparlandığı Bir Yılın Ardından

Sevgili Okurlar,

Kısa vadedeki siyasal gündemin, halen kritik önemini koruyan ekonomik gündemin önüne geçtiği konjonktür yoğunluğunu arttırarak sürüyor. Türkiye'nin hem siyasal hem ekonomik alanda edilgen konumunun giderek belirginleştiği, sorunların çözümünde tutarlı hareket planlarının ortaya konmasında sıkıntı çekildiği de giderek öne çıkan bir başka resim. Büyük bir oy desteğine sahip siyasal iktidarın yeterince hazırlıklı olmadığı, bürokrasiyi yönetmek ve yönlendirmekte güçlük çektiği, ülkenin geleceğine yönelik bir stratejisi bulunmadığı yolunda eleştiriler yükselmeye ve yaygınlaşmaya başlıyor. Bu konuda kesin yargılar için erken olduğu, ancak kamuoyunun yeni hükümete tanıdığı avansın aşınmaya başladığı, bu nedenle daha tutarlı ve sistemik politikaların acil ihtiyaç haline geldiği anlaşılıyor.

Oysa 2002 yılı, ekonomide çok olumlu bir tablo ile sonuçlandı. Tüketici fiyatları % 29.7 gibi son on yılın en düşük düzeyinde gerçekleşti. Toptan eşyadaki % 30.8 de son dokuz yılın en düşüğü. Özel imalat sanayi endeksi de yıllık % 27.7 gibi makul bir düzeyde şekillendi. Trendi

göstermesi açısından aylık oranlar da önemli; TÜFE'de % 1.6'ya gerileme, TEFE'de % 2.6'ya sıçrama, çekirdek enflasyonda % 1.6 da sabitlenme şeklindeki tablo, iç talebin siyasal gündem nedeniyle yeniden durgunlaştığını gösteriyor.

Göstergelerdeki bu olumlu gidişin sürekliliği ise henüz teminat altında değil. Büyüme, reel faiz ve kamu borçlarının çevrilebilirliği konusundaki tereddütler ve bekleyiş sürüyor. Türkiye'nin, sıkıntılı bir istikrar programı sonunda varılan bu avantajlı konumun ve Kasım seçimleri sonunda ortadan kalkan siyasal belirsizliğin yarattığı fırsatı mutlaka kullanma zorunluluğu var. Geçirdiğimiz sıkıntılı dönemler gösterdi ki münferit kesimlerin çıkarları gözetilerek değil, ancak bir bütün olarak Türkiye'nin siyasal ve ekonomik ortamının yaşanabilir hale getirilmesiyle herkesin geleceği kurtulabilir.

Bu umutlu bekleyiş döneminde dergimizi akademik içerikli yazılarla çıkarmaya devam ediyoruz. Değerli bir vergi uzmanı ve bürokratu olan Yüksel Karaca'nın "OECD Bünyesinde Zararlı Vergi Rekabeti" konusundaki etüdü ve Yrd. Doç. Dr. M. Serhan Oksay'ın "Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Bir Perspektif İçindeki Yapısal Sorunları"nı irdeleyen çalışması, ilginç ve özgün bulunacağına inandığımız yazılar. Yrd. Doç. Dr. Osman Karamustafa ve Aykut Karakaya'nın Türk ekonomisi için hayati önemi olan bir konudaki "KOBİ – Banka İlişkileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma" başlıklı makalesini de çok faydalı bulduğumuza eminim.

Bekleyişin özgüvene daha fazla dönüşeceği bir Şubat sayısında buluşmak dileğiyle...

Saygılarımla,

Adnan Nas

İnceleme

YÜKSEL KARACA

Gelirler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Zararlı Vergi Rekabeti: OECD Bünyesindeki Çalışmalar

1- Giriş

Küreselleşme ve bu bağlamda sermaye hareketlerinde gözlemlenen serbestleşme, ekonomileri yeniden şekillendirirken, vergi politikalarının da gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Küreselleşmenin iyi mi, kötü mü olduğuna ilişkin ideoloji ağırlıklı tartışmalar bir yana, çok uluslu şirketler aracılığıyla dünya ticaretinin yarısından fazlasının firma içi ticaret şeklinde cereyan ettiği bir ortamda en azından yadsınamayacağı aşikardır. Yadsınamayacak bir diğer husus ise küreselleşmenin diğer alanlarda olduğu gibi vergi politikaları üzerinde de hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin bulunduğudur. Küreselleşme, ülkeleri bir yandan vergi tabanlarını genişleterek, vergi oranlarını in-

dirmek suretiyle vergilendirme kaynaklı olası olumsuzlukları ortadan kaldırmaya zorlarken, öbür taraftan sermaye hareketlerindeki serbestleşmeden mümkün olduğu kadar çok yararlanabilme amacıyla daha "uygun" ortamlar yaratma konusunda teşvik etmektedir⁽¹⁾. Artan teknolojik olanaklarla desteklenmiş yeni uluslararası ortam, çok uluslu şirketler açısından, mekansal farklılıkların giderek önem kaybetmesine ya da bir diğer deyişle, fiziki yerleşimin karar süreçlerindeki görece öneminin azalmasına yol açmaktadır. Ancak küreselleşmenin yarattığı vergi planlaması alternatifleri aracılığıyla vergi mükelleflerine vergiden kaçınma ve hatta vergi kaçakçılığı konusunda yeni olanaklar sunduğu da bir vakıdır. Tüm

bunlar ise ulusal vergi sistemlerinin gönüllü veya gönülsüz olarak, yeni durumu kavrayacak biçimde yeniden inşasını zorunlu kılmaktadır.

Küreselleşmenin, vergileme alanındaki yansımalarının en önemlilerinden birisi kuşkusuz "vergi rekabeti" (tax competition) ve bununla paralel olarak "zararlı vergi rekabeti" (harmful tax competition) kavramları ve bu konuya ilişkin tartışmalarda kendisini göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi sermaye hareketlerindeki serbestleşme ve artan teknolojik olanaklar, vergi otoriteleri açısından bir yandan yeni olanaklar yaratırken, diğer yandan ciddi problemleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle finansal işlemler olmak üzere coğrafi olarak hareketli faaliyetleri çekebilmenin yarattığı cazibe, ülkeleri bu konuda bir rekabete itmekte ve bu rekabet kimi durumlarda diğer ülkelerin ulusal vergi tabanlarında erozyona sebebiyet verilmesi pahasına devam ettirelebilmektedir. Nitekim, "zararlı vergi rekabeti" kavramı bağlamında yapılan tartışmaların arka planında da vergilemeye ilişkin avantajlar sağlanarak, uluslar-

arası yatırım kararlarının çarpıtılması suretiyle, diğer ülke vergi tabanlarının erozyona uğratılmasına sebebiyet verildiği argümanı yatmaktadır. Yatırım kararlarının çarpıtılmasıyla kastedilen ise yatırımı ve tasarruflara ilişkin karar süreçlerinde, esasen ekonomik faktörlerin etkili olması gerektiği, vergilemeye ilişkin faktörlerin devreye girmesi durumunda, kaynak tahsisinde etkinlik kayıplarının ortaya çıkacağı şeklindeki neoklasik iktisattan ödünç alınmış bir varsayımdır. Bir diğer deyişle, vergileme kaynaklı faktörlerin, yatırım ve tasarruf araçları/türleri arasında yapılacak tercihlerde farklılıklar/çarpıklıklar yaratabileceği ve bu farklılıkların, yatırım ve tasarruf araçlarının gerçek getiri oranlarının anlaşılmasını ve birbirleriyle karşılaştırılması engelleyerek, yarı optimal ya da optimumdan uzak yatırım ve tasarruf kararlarının verilmesine ve dolayısıyla etkinlik kayıplarına yol açabileceği ifade edilmektedir. Nitekim, "zararlı vergi rekabeti" kavramı tam da bu noktada gündeme gelmekte ve uluslararası yatırım kararlarında çarpıklıklara yol açarak, diğer ülkelerin ulusal vergi tabanlarında erozyona yol açan, nihai tahlilde

zarar görenlerin karşılık vermesi nedeniyle herkesin zararına işleyen bir rekabetin yanlışlığına vurgu yapılmakta ve uluslararası nitelik taşıyan söz konusu problemin çözümü için, yine uluslararası nitelikte girişimlerin zorunlu hale geldiği sıklıkla ifade edilmektedir. Nitekim, gerek OECD gerekse AB bünyesinde, zararlı vergi uygulamalarına ilişkin çalışmalar bu türden uluslararası girişimlerdir.

Bu çalışmada, OECD bünyesinde yürütülen, zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amaçlı Projenin, vergi cennetlerine (tax havens) ve üye ülkelerdeki "tercih yaratan vergi rejimlerine" (preferential tax regimes) ilişkin bölümleri, konuya ilişkin raporlar esas alınmak suretiyle ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışma, OECD bünyesindeki zararlı vergi uygulamalarıyla mücadeleye ilişkin temel metinler niteliğindeki: OECD Mali İşler Komitesince; 27-28 Nisan 1998 tarihinde yapılan Bakanlar Konseyine sunulan "Zararlı Vergi Rekabeti"; "Yükselen Bir Global Konu" adlı Rapor (1998 Raporu), aynı şekilde yine Mali İşler Komitesince 25-26 Haziran 2000 tarihinde yapılan

Bakanlar Konseyine Sunulan "Global Vergi İşbirliğine Doğru" başlıklı Rapor (2000 Raporu) ve 2001 Yılı İlerleme Raporunun (2001 Raporu) ele alındığı bölümler ve konuya ilişkin son gelişmelerin değerlendirildiği bir değerlendirme bölümden oluşmaktadır⁽²⁾.

2- 1998 Raporu: Zararlı Vergi Rekabeti: Yükselen Bir Global Konu

A - Vergi Rekabeti ve OECD Projesi

OECD bünyesinde zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amaçlı çalışmalar, 1996 yılında OECD Bakanlar Konseyince, zararlı vergi rekabetinin, yatırım ve finansman kararları ve ülkelerin ulusal vergi tabanları üzerinde yarattığı olumsuz ve çarpıklık yaratıcı etkilerin engellenmesine dönük sistemlerin geliştirilmesi ve 1998 yılına kadar, bu konuda bir raporun hazırlanmasına karar verilmesi ile başlamıştır. Nitekim aynı yıl Lyon'da toplanan G7 ülkelerinin devlet başkanları da bu konuda benzer bir kararlılığı ifade etmişlerdir. Aynı hususlar 1997 yılında yapılan gerek Bakanlar Konseyi gerekse G7

devlet başkanları toplantılarında da ifade edilmiştir.

Bu gelişmeler doğrultusunda, OECD Mali İşler Komitesiince, 1998 yılında yapılan Bakanlar Konseyine "Zararlı Vergi Rekabeti: Yükselen Bir Global Konu" karşılıklı bir rapor sunulmuştur. Söz konusu Raporun ilk bölümünde, uluslararası vergilemeye ilişkin olarak halihazırda mevcut olan durumun ana ilkelere belirtilmek suretiyle, genel bir değerlendirilmesi yapılmakta ve küreselleşmenin, söz konusu yapı üzerinde yarattığı baskı ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, en basit şekilde, değişen dünyada, vergileme açısından da oyunun kurallarının değiştiği ve yeni hadiseleri kavrayacak yeni politikalara ihtiyaç olduğu ve dahası bu yeni politikaların, daha kapsamlı bir uluslararası işbirliğini gerektirdiğinin altı çizilmektedir. İkinci bölümde, gerek vergi cennetlerine gerekse OECD üyesi ülkelerin vergi sistemlerinde yer alan tercih yaratan vergi rejimlerine yol açan ve ülkelerin vergi sistemlerinin bütünlüğünü tahrip eden faktörlerle ilişkin analizler yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise söz konusu vergi cennetleri ve tercih

yaratan vergi rejimleriyle mücadele de kullanılacak enstrümanlara ilişkin tavsiyeler yapılmaktadır.

1998 Raporunun amacı; zararlı vergi uygulamaları olarak ifade edilen, vergi cennetleri ve tercih yaratan vergi uygulamalarının; finansal ve diğer hizmet faaliyetlerine ilişkin kararları nasıl etkilediği/çarpıklaştırdığı, diğer ülkelerin vergi tabanlarını nasıl erozyona uğrattığı, ticaret ve yatırım kalıplarını nasıl bozduğu ve vergi sistemlerinin adilliği, tarafsızlığı ve toplumsal olarak kabul edilebilirliğini nasıl azalttığını ortaya koymak olarak ifade edilmektedir. 1998 Raporu, başlangıç olarak, şimdilik, coğrafi anlamda hareket yeteneği olan finansal işlemler ve diğer hizmetler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fiziki yatırımların teşvikine ilişkin uygulamaların ise daha sonra çalışma kapsamına alınabileceği belirtilmektedir. 1998 Raporunda; başka ülkelerde sahip olunan tasarruf araçlarından elde edilen faizlerin vergilendirilmesinin, bu aşamada proje kapsamının dışında tutulduğu belirtilmektedir. Öte yandan Mali İşler Komitesinin; bu türden ülkelerarası tasarruf

araçlarına ilişkin faizlerin vergilendirilmesi konusunda, stopaj uygulanması ve bilgi değişimini de içeren alternatifleri de kapsayan çalışmalarını sürdüreceği özellikle vurgulanmaktadır.

1998 Raporu vergi cenneti veya üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimlere ilişkin olarak, bu türden rejimlerin tanımlarının yapılması yerine, çeşitli faktörler aracılığıyla, bu türden rejimlerin tespit edilmesi yöntemini kullanmaktadır. Bir diğer deyişle, gerek vergi cennetlerine, gerekse üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimlere ilişkin belirli tanımlar kullanılmak yerine, bu türden rejimlerin tanımlanmasında kullanılabilecek faktörler yardımıyla söz konusu rejimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu faktörlere ilişkin detayları tartışmadan önce ise; Raporun konusunu oluşturan finansal hizmetler ve benzer diğer hizmetlerin vergilendirilmesi açısından Raporda hakim olan temel yaklaşımın veya bir diğer ifadeyle Raporun kapsamının anlaşılması açısından yine Raporda kullanmakta fayda vardır.

1998 Raporunun konusunu oluşturan türden finansal hizmetlerden elde edilen gelirlerin

iki ayrı ülkede vergilendirilmesi açısından temelde üç kategori ile karşı karşıya olunması söz konusudur. Bir diğer deyişle, söz konusu hizmetlerin vergilendirilmesi açısından yapılacak bir karşılaştırmada, eğer birinci ülkedeki vergileme, ikinci ülkeden düşükse; birinci ülke vergi cenneti olabilir ve genel olarak bu ülke söz konusu hizmetlerden elde edilen gelirlere ya hiç vergi uygulamamakta ya da çok düşük oranda nominal bir vergileme yapmaktadır. Birinci ülke esasen bu tür hizmetlerden elde edilen gelirlerden önemli tutarda vergi toplamakta, fakat vergi sisteminde yer alan bazı tercih yaratan rejimler nedeniyle bu tür gelirler düşük vergilemeye konu olmakta veya hiç vergilenmemektedir. Birinci ülke esasen bu türden hizmetlerden elde edilen gelirlerden önemli tutarda vergi toplamakta, fakat bu tür gelirlere uygulanan efektif vergi oranları ikinci ülkede uygulanan oranlara nazaran oldukça düşüktür.

Rapor bu üç duruma ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede; üçüncü durumun hiçbir şekilde Rapor kapsamında değerlendirilebilecek bir durum olmadığını özellikle vurgulamaktadır. Bu

İletişimde fark yaratır

GENPA Telekomünikasyon ve İletişim Hizmetleri San. Tic. A.Ş.

Nispetiye Cad., No:41 80630 Etiler- İstanbul Tel: (0212) 359 03 59 Faks: (0212) 287 27 27 www.genpatech.com

esasen, OECD girişiminin bir diğer deyişle zararlı vergi uygulamalarına ilişkin söz konusu projenin, efektif vergi oranlarını eşitlemek, standart bir efektif oran uygulanmasını sağlamak gibi bir iddiası bulunmadığının göstergesi olarak ifade edilmektedir. Nitekim Rapor, aşağıdaki bölümlerde detayları yer aldığı gibi, "vergi cennetleri" başlığı altında birinci durumu, "tercih yaratan rejimler" başlığı altında ise ikinci durumu ele almaktadır.

Öte yandan, Rapor, her ne kadar efektif vergi oranlarının eşitlenmesi gibi bir amaç taşımassa da, vergi cennetleri ve tercih yaratan vergi rejimlerinden oluşan zararlı vergi uygulamalarının, ülkelerin efektif vergi oranlarını diğer ülkelere nazaran net bir şekilde daha düşük tutmak suretiyle, vergi sistemleri ve ekonomiler üzerinde tahribatlar yaptığı ve bunun sonucu olarak; (i) Finansal akımların ve dolaylı olarak da fiziki yatırım akımlarının yönünün değiştiği, (ii) Vergi yapılarının bütünselliği ve vergi adaletinin zaafa uğratıldığı, (iii) Mükelleflerin vergi mevzuatına uyum konusundaki (tax compliance) kanaatlerinin zayıfladığı, (iv) Vergi ve kamu harcamalarının

düzey ve ağırlığının yeniden kurulanmasına sebep olduğu, (v) Vergi yükünün önemli bir bölümünün haksız biçimde, özellikle emek olmak üzere daha az hareket yeteneğine sahip üretim faktörleri üzerine kaymasına yol açtığı, (vi) Vergi uygulamalarının idareye ve mükelleflere yarattığı yükün artmasına neden olduğu, değerlendirmelerini gündeme getirmektedir⁽³⁾.

Aynı şekilde, 1998 Raporu, zararlı vergi uygulamalarının, global refahı azalttığı ve vergi sistemlerinin bütünlüğüne ilişkin mükellef inancını tahrip ettiği varsayımını da taşımaktadır. Zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amacıyla ülkelerin gerek kendi başlarına gerekse ikili anlaşmalar yapmak suretiyle gösterecekleri çabaların yetersizliğine vurgu yaparak, niteliği itibariyle global olan bu problemle, ancak ve ancak global bir yaklaşımla mücadelenin mümkün olduğunun altını çizmektedir. Bu şekildeki bir mücadele ise "işbirliği esasına dayanılarak hazırlanmış uluslararası bir çerçeve" yardımı ile mümkün olabilecektir. Dolayısıyla, mümkün olduğunca geniş katılım esasına dayanan ve ülkelerin gönüllü işbirliği üzeri-

ne inşaa edilmiş bir uluslararası kabul görmüş çerçeveye olan ihtiyaç, OECD'nin bu konudaki çalışmalarını daha da önemli kılmaktadır. Çalışmaların etkinliğinin artırılması amacıyla, zararlı vergi uygulamalarına ilişkin olarak, mümkün olduğu kadar geniş kapsamlı bir işbirliği hedeflenmektedir. Bu nedenle, özellikle üye olmayan ülkelerle ilişkilere ve bu ülkelerin projeye gönüllü katılımının sağlanması- na özel önem verilmektedir.

Vergilemeye ilişkin faktörlerin, yatırım kararları üzerindeki etkilerine ilişkin yukarıda belirtilen hususlar, 1998 Raporunun da temel varsayımları arasında yer almaktadır. 1998 Raporuyla, zararlı vergi uygulamalarının, yatırım kararları üzerinde yarattığı tahribat nedeniyle ortaya çıkan etkinlik kayıplarının giderilmesi, bir diğer deyişle, vergilemeye ilişkin faktörlerin, yatırımlara ilişkin kararlar üzerindeki etkisinin azaltılarak, global anlamda dünya ekonomisinin geliştirilmesi açısından bir "adil/eşit yarışma ortamı" (level playing field) yaratılması hedeflenmektedir.

Rapor, zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele açısından

ise, zararlı vergi uygulamalarının ele alınacağı bir forum oluşturulması, zararlı tercih yaratan rejimlerin tespiti ve elimine edilmesine yardımcı olacak rehberlerin hazırlanması, vergi cennetlerine ilişkin çalışma kapsamında bir yıl içerisinde bir liste hazırlanması ve bu konuda ülke mevzuatları ve vergi anlaşmaları açısından yapılabileceklerle ilişkin belirli sayıda tavsiye oluşturulmasını öngörmektedir. Bu konularda detay açıklamalar, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer almaktadır.

Bu noktada, zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amaçlı benzer bir çalışma AB bünyesinde de yürütüldüğünü belirtmekte fayda vardır. 1 Aralık 1997'de AB Konseyi; tek pazara ilişkin çarpıklıkları/olumsuzlukları gidermek, katlanılamaz tutarda gelir kaybını engellemek ve vergi sistemlerini istihdama dönük olarak daha da geliştirmek amacıyla zararlı vergi rekabetiyle mücadeleye dönük önlemler içeren bir paketi kabul etmiştir.

Söz konusu paket; ticari faaliyetlerden elde edilen gelirlerinin vergilendirilmesi, tasarruflardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi ve ülkelerarası fa-

iz ve gayri maddi hak ödemelerine stopaj uygulanmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Yeni düzenleme (Code of Conduct) temelde, ticari faaliyetlerden elde edilen gelirlerinin vergilendirilmesi alanında potansiyel zararlı veya uygulamalarını işaret etmekte ve bu türden uygulamaları tanımlamak için kullanılabilecek faktörleri belirlemektedir. Buna ek olarak zararlı vergi uygulaması niteliği taşıyan yeni rejim ihdas edilmemesi ve mevcutların giderilmesine ilişkin bir taahhüdü de kapsamaktadır.

Her ne kadar OECD ve AB çalışmaları özellikle zararlı vergi uygulamalarının belirlenmesi açısından benzerlikler taşısa da birbirinden farklı iki uygulama niteliğindedir. OECD çalışmaları sadece coğrafi olarak hareket yeteneği olan finansal ve diğer hizmet faaliyetlerini kapsarken, AB düzenlemesi söz konusu mobil faaliyetlere vurgu yapmakla beraber fiziki yatırımlar dahil bütün faaliyetleri kapsamaktadır. Buna ek olarak, her iki organizasyonun farklı yapılanmalara sahip olmaları nedeniyle "değerlendirme" süreci farklılık göstermekte ve kuşkusuz OECD çalışması daha geniş bir ülke grubunu ilgilendir-

mektedir. Öte yandan, OECD çalışması, üye ülkelerdeki potansiyel zararlı vergi uygulamaları ile sınırlı kalmayarak, vergi cennetlerine ilişkin bir bölüm içermekte ve bilgi değişimi kavramına özel önem atfetmektedir. Son olarak, AB girişimi yukarıda belirtilen üç düzenlemeyi içeren bir paket iken, OECD girişimi birbirinden farklı zararlı vergi rekabeti uygulamalarına ilişkin 19 adet tavsiyeyi de içeren bir rehber niteliği taşımaktadır. Öbür taraftan OECD üyesi ülkelere İsviçre ve Lüksembourg'un çekincelerini belirtmek suretiyle, 1998 Raporunu onaylamadıklarını belirtmekte fayda vardır.

B- Vergi Cennetlerine İlişkin Değerlendirmeler

Vergi cennetleri sağladıkları düşük vergili veya tamamen vergisiz ortamlar aracılığıyla, özellikle finansal hizmetler olmak üzere mobil faaliyetleri cezbetmeye çalışmakta, dahası sadece düşük vergili veya vergisiz ortam sağlanmakla yetinmeyip, aynı zamanda diğer ülke vergi otoriteleriyle bilgi değişimine de önem vermektedirler. Yukarıda da vurgulandığı gibi, 1998 Raporu bu tür rejimlerin, üye ülkelerde-

ki tercih yaratan rejimlerle birlikte, diğer ülkelerin vergi tabanlarını erozyona uğrattığı ve sermaye hareketlerinin dağılım ve gelişimini çarpıttığı argümanı üzerine inşaa edilmiştir. 1998 Raporunda, vergi cennetlerinin ne olduğunun tanımlanması yerine, bir ülke veya yeri vergi cenneti olarak adlandırmak açısından kullanılabilecek temel nitelikler/kriterler belirtilmiştir. Bu noktada, herhangi bir ülke veya yerde, finansal ve diğer hizmetler üzerinde herhangi bir vergi olmaması veya nominal bir vergi olması ve bu ülke veya yerleşim yerinin kendisini bizzat vergi cenneti olarak tanımlamasının veya başkalarınca böyle varsayılmasının (reputation test), vergi cenneti olarak değerlendirilebilmek açısından bir başlangıç noktası olduğu vurgulanmıştır. Bir diğer deyişle herhangi bir yerleşim yerinin, yerleşik olmayanların, yerleşik oldukları ülkedeki vergilemeden kaçmalarına fırsat sağlamak şeklinde kendisini tanıtmaması/deklare etmesi durumunda vergi cenneti niteliğinin varlığı kabul edilmektedir⁽⁴⁾.

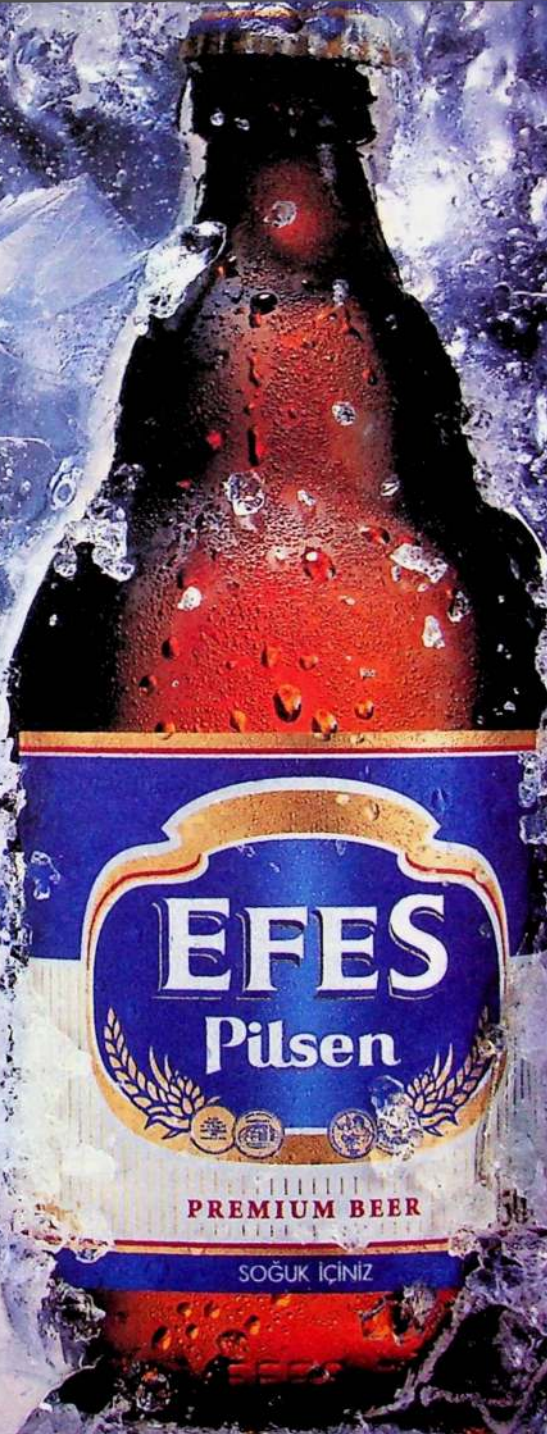
Bu çerçevede, bir ülke veya yerleşim yerinin, vergi cenneti olarak tanımlanabilmesinde aşağıdaki dört kriterin kullanılması

öngörülmektedir.

1- Verginin Olmadığı Veya Sadece Düşük Bir Nominal Verginin Olduğu Bir Ortam: Herhangi bir ülkenin, vergi cenneti olarak tanımlanması sırasında, hiç vergi olmaması veya sadece nominal bir verginin olduğu bir ortamın mevcudiyeti başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir.

2- Efektif Bilgi Değişiminin Olmaması: Vergi cennetleri genellikle, çok sıkı gizlilik esaslarıyla donatılmış yasal ve idari düzenlemeler nedeniyle, diğer ülke vergi otoriteleriyle bilgi değişimi yapılmaması suretiyle, sistemden yararlananlara ciddi avantajlar sağlamaktadırlar. Bu şekilde, bir ülkenin vergi istihbaratından diğer ülkeleri yararlandırılmaması ve aşırı titizlikle uygulanan vergi mahremiyeti esasları, mükellefler hakkında, bu mükelleflerin gerçekte vergilendirilmeleri gereken diğer ülkelerin vergi idareleri tarafından talep edilebilecek bilgilerin verilmemesi sonucu sağlanmaktadır.

3- Şeffaflıktan Yoksunluk: Vergi cennetlerini belirleyen üçüncü faktör, yasal mevzuat ve idari ve yargısal hükümlerin şeffaflıktan yoksun olması ya da

EFES
Pilsen

PREMIUM BEER

SOĞUK İÇİNİZ

Bira
bu kapalı
altında

açık olmamasıdır. Vergi sisteminin şeffaf olmaması efektif bilgi değişimini de zorlaştırmaktadır. Sistemin şeffaf olmaması altyapı eksikliklerinden kaynaklanabileceği gibi, bazı ülkelerde, sırdaş hesap benzeri uygulamalarda olduğu gibi sistemin şeffaf olmaması kasten sağlanmaktadır. Bunun gerek vergi kaçakçılığı gerekse kara para aklama açısından yaratacağı riskler açıktır. Sistemin şeffaflığının değerlendirilmesinde, vergi mükellefleri açısından geçerli düzenlemelerin, vergi otoriteleri açısından da geçerli olması ve vergi sisteminin ayrıntılarına ilişkin yapının, diğer ülke vergi otoritelerine açık olması şeklinde ifade edilen iki adet kriter söz konusudur. 1998 Raporunda, sistemin şeffaf olmamasına ilişkin olarak, idari uygulamaların yasal altyapıya uygun olmaması, özel mükellef grupları lehine özel anlaşmalar ya da muktezaların varlığı gibi çok sayıda unsurun etkili olabileceği vurgulanmaktadır.

4- Belirli/Esaslı Bir Faaliyette Bulunma Gerekliğinin Aranmaması: Vergi cennetlerinin dördüncü özelliği ise, asli faaliyetlerin bu ülkede gerçekleşmemesi, ya da vergi cenneti niteliğindeki

ülke veya yerin bu konuda yani mükelleflerin gerçekten bir faaliyetinin olup olmadığı noktasında herhangi bir talepte bulunmamasıdır. İşin doğası gereği, sadece vergisel avantajlar nedeniyle, söz konusu ülkede faaliyette bulunuyor gözükmektedir. Zaten vergi cenneti niteliği taşıyan ülke veya yerler de bu çerçevede bir teşvik sağlamak suretiyle mükellefleri cezbetmeye çalışmaktadırlar. Bir diğer deyişle, taahhüt edilen vergisel avantajlar yok sayıldığında, gerçekte yatırımlara ilişkin herhangi bir altyapı veya ortam mevcut değildir. Sadece "kağıt üzerindeki" kurumlara veya gerçek kişilere dönük avantajların sağlanması söz konusudur.

1998 Raporunun üçüncü bölümünde, zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amacıyla neler yapılabileceğine ilişkin tavsiyelere yer verilmiştir. Ulusal mevzuat ve uygulamalara ilişkin olanlar, vergi anlaşmalarıyla ilgili olanlar ve uluslararası işbirliğine ilişkin olanlar olmak üzere çeşitli alt gruplara ayrılmış toplam 19 adet tavsiye söz konusudur. Söz konusu tavsiyeler; transfer fiyatlamasına ilişkin uluslararası kural ve ilkelerin iç mevzuatlara kazandırılması, eğer yoksa yabancılar tara-

findan kontrol edilen şirketlere ilişkin düzenlemelerin vergi sistemlerine adapte edilmesi ve yabancı ülkelerde edilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin vergileme esaslarının zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele bağlamında gözden geçirilmesini de kapsayan geniş bir alana yayılmaktadır.

1998 Raporunda, vergi cennetlerine ilişkin bir listenin oluşturulması ve bu çerçevede söz konusu listede yer alan ülkelerin veya yerlerin, Forum tarafından sürekli olarak değerlendirilmeye tutulmasına ilişkin tavsiyenin yanı sıra, vergi cenneti niteliğindeki ülkelerle yapılmış olan vergi anlaşmalarının yürürlükten kaldırılması veya gelecekte bu türden ülkelerle vergi anlaşması yapılmamasına ilişkin tavsiyelere de yer verilmektedir. Aynı şekilde, vergi cenneti niteliği taşıyan ülke veya yerlerle politik, sosyal ve ekonomik bağlantıları olan ülkelerin, bu bağlantılarının zararlı vergi uygulamalarına sebebiyet vermesi konusunda titiz olmalarına ilişkin bir tavsiye de mevcuttur.

C- Üye Ülkelerdeki Tercih Yaratan Rejimler

Günümüzde çok sayıda ülke, özellikle finansal yatırım ve iş-

lemleri cezbedebilmek için gerek vergisel gerekse vergi dışı teşvikler uygulamaktadır. Bu ülkeler, çoğunlukla, yabancı yatırımcılara vergisiz veya düşük oranlı bir vergi uygulamasının geçerli olduğu bir "uygun" ortam sağlamakta, düşük oranlı vergilemeden de öte, yasal ve idari düzenlemelerin de oldukça az ya da etkisiz olduğu bir ekonomik ve mali ortam temin etmektedirler. Dahası, gerek mali ve finansal hareketlere ilişkin şeffaflık eksikliği gerekse özellikle mali konularda diğer ülkelerle bilgi değişimi yapılmasında gönülsüzlük gösterilmesi bu türden ülkelerin önemli özelliklerindedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, artan küreselleşme ve sermaye hareketlerindeki serbestleşme, özellikle bu türden ülkeler açısından yeni olanaklar yaratmakta ve bu yeni olanaklar, diğer ülkelerin ulusal vergi tabanlarının erozyona uğratılması konusunda daha büyük riskleri beraberinde getirmektedir. Bu türden sorunları "vergi cennetleri" adı altında ayrı bir kategoride ele alan 1998 Raporu, buna paralel olarak, üye ülkelerdeki tercih yaratan vergi rejimlerinin de ticaret ve yatırım kararlarını çarpıttığını, gerek ülkelerin ulusal vergi sistemleri gerekse uluslararası vergileme açı-

sından ciddi sorunlar yarattığını ifade etmektedir. Vergi yükünün sermaye gibi hareketli üretim faktörlerinden, emek gibi hareketsiz faktörler üzerine yığılması sonucunu da doğuran aşırı bir rekabetin sakıncalarına vurgu yapan Rapor, adil bir yarışma ortamı ilkesi doğrultusunda tercih yaratan vergi rejimlerine ilişkin olarak da bazı önlemlerin alınması gerektiğini işaret etmektedir.

Bu çerçevede; 1998 Raporunda, zararlı vergi uygulamaları anlamında vergi cennetlerine ilişkin olarak ortaya konulan değerlendirmelerin yanısıra, üye ülkelerdeki bazı vergi rejimlerinin benzer sonuçlar yarattığı özellikle vurgulanmakta ve bu tür rejimlerin tanımlanmasına ve belirli bir takvim içerisinde elimine edilmesine dönük çalışmalar yapılması öngörülmektedir. Bu kuşkusuz, yukarıda da belirtildiği gibi, oluşturulmaya çalışılan adil/eşit ortamın da doğal bir gereğidir. OECD üyesi olmayan ve hemen hemen bütün ekonomisi vergi endüstrisine bağlı vergi cennetlerine karşı yürütülen bir çalışmanın, OECD üyesi ülkelerdeki benzer etkili rejimleri dikkate almaksızın başarılı olması mümkün değildir. Bundan da öte, vergi cenneti ni-

teligi taşımasalar da OECD üyesi olmayan dolayısıyla çalışma kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmayan Hong Kong, Singapur veya Hindistan gibi ülkelerin de gönüllü olarak çalışmalara katılımının sağlanması bu anlamda önem arz etmektedir.

1998 Raporu, vergi cennetlerine ilişkin değerlendirmelerde olduğu gibi, üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimlerin tanımlanması ve teşhis edilmesi amacıyla kullanılabilir dört faktör ortaya koymaktadır.

1- Verginin Olmadığı Veya Çok Düşük Efektif Bir Verginin Olduğu Bir Ortam: Herhangi bir tercih yaratan vergi rejiminin zararlı olup olmadığını değerlendirilmeye başlanması açısından, elde edilen gelir üzerinde hiç vergi olmaması veya çok düşük oranda efektif vergileme yapılması başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Vergi olmaması veya efektif olarak oldukça düşük olması vergi tarifesinin düşüklüğünden kaynaklanabileceği gibi, vergi matrahının oldukça dar tanımlanmasından da kaynaklanabilir. Herhangi bir vergi rejiminin zararlı olarak değerlendirilebilmesi için, vergi olmaması veya çok düşük efektif

bir vergileme yapılmasına ilişkin faktörün yanısıra aşağıda kısaca belirtilen faktörlerden biri veya birden fazlasının mevcut olması gerekmektedir. Bir diğer deyişle, vergi olmaması veya çok düşük efektif bir vergileme yapılması tek başına herhangi bir rejimin "zararlı" olduğuna ilişkin karine teşkil etmemektedir.

2- Efektif Bilgi Değişiminin Olmaması: Herhangi bir tercih yaratan/özel nitelikteki vergi rejiminin yararılanan mükelleflere ilişkin bilgilerin, ilgili diğer ülkelerin vergi otoriteleriyle paylaşılmaması, söz konusu rejim nedeniyle zararlı vergi uygulaması anlamında bir faaliyette bulunulduğunun önemli bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bankacılık bilgilerinin gizliliği benzeri çok sıkı gizlilik esaslarıyla donatılmış yasal ve idari düzenlemeler nedeniyle, diğer ülke vergi otoriteleriyle bilgi değişimi yapılmaması suretiyle, tercih yaratan vergi rejimlerinden yararlananlara ilişkin bilgilerin paylaşılmaması etkin bilgi değişimi olmamasının en yaygın örneklerindedir.

3- Şeffaflıktan Yoksunluk: Herhangi bir rejimin şeffaf olmaması doğal olarak, diğer ülkeler tarafından söz konusu rejimlerin

olası zararlı etkilerine karşı herhangi bir önlem alınmasını da zorlaştırmaktadır. İdari uygulamalar açısından şeffaf olunması ile, mükellefler açısından uygulama esaslarının başlangıçtan belirlenmiş olması ve rejimin detaylarının gerektiğinde belirli bir mükellefe ilişkin bilgilerde dahil olmak üzere ilgili bir diğer ülke vergi otoritelerine açık olması kastedilmektedir. 1998 Raporuna göre belirli durumların mevcut olması halinde, rejimin şeffaf olmaması söz konusu olabilecektir. Bunlar arasında belirli sektörlerin diğer sektörlerle nazaran daha düşük efektif vergilemeye muhatap olmasını sağlayacak idari düzenlemeler yapılabilmesi sayılmaktadır. Bu tür idari uygulamalar çoğunlukla özelgeler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Özelgeler aracılığıyla yapılan düzenlemelerin, konuya ilişkin mevzuatla uyum içerisinde olması durumunda, bu yöntemde herhangi bir sorun olmadığı düşünülebilirse de çoğu zaman özelgelerle yapılan düzenlemelerin kamuya açıklığı tam olarak sağlanamadığı için şeffaflık ilkesi ihmal edilmektedir.

4- Rejimin İzole Edilmiş Olması (Ring Fencing): Bazı vergi rejimleri, kısmen veya tamamen il-

gili ülkenin iç pazarından izole edilmiş durumdadırlar. Bir ülkenin kendisinin ihdas ettiği bir rejimi, iç pazarından izole etmek suretiyle, rejimin olası etkilerinden iç pazarını koruması ise, söz konusu rejimin zararlı olabileceği konusunda ciddi bir emare olarak kabul edilmektedir. Bu anlamdaki izole edilme; herhangi bir rejimin açıkça veya üstü kapalı olarak yerleşik mükelleflerin yararlanmasına kapalı tutulması veya rejimden yararlananların yine açıkça veya üstü kapalı olarak iç pazarda faaliyet göstermelerinin engellenmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

1998 Raporu üye ülkelerdeki tercih yaratan vergi rejimlerinin tanımlanmasına dönük olarak kullanılabilir yukarıda belirtilen dört ana kriterin yanı sıra söz konusu tanımlamada yardımcı olabilecek kullanılabilir bazı faktörlere de yer vermektedir. Bu faktörler arasında; vergi matrahının çeşitli nedenlerle olmaması gerekenden daha dar olarak tanımlanması, transfer fiyatlamasına ilişkin uluslararası standartların iç mevzuatta hayata geçirilememesi, vergilemeyi yatırım kararlarında ana faktör olarak öne çıkaran rejimlerin

varlığı, bazı bilgilerin gizliliğine ilişkin düzenlemelerin mevcudiyeti, vergi matrahının veya uygulanacak vergi oranının müzakere edilebilirliğine ilişkin düzenlemelerin varlığı sayılmaktadır.

1998 Raporunun üçüncü bölümünde, zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amacıyla neler yapılabileceğine ilişkin tavsiyelere yer verildiğine yukarıda değinilmiştir. Ulusal mevzuat ve uygulamalara ilişkin olanlar, vergi anlaşmalarıyla ilgili olanlar ve uluslararası işbirliğine ilişkin olanlar olmak üzere üç alt gruba ayrılmış toplam 19 adet tavsiye içerisinde, Mali İşler Komitesi bünyesinde, Raporda yer alan temel ilke ve esaslar çerçevesinde, zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amaçlı çalışmaların yürütülmesi, izlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin bir Forum oluşturulması da yer almaktadır. Söz konusu Forumun oluşturulmasının yanı sıra, üye ülkelerin onayıyla bu Forumun hazırlayacağı rehberler aracılığıyla tercih yaratan rejimlerin tespiti ve elimine edilmesi öngörülmektedir. Söz konusu tavsiye kapsamında, zararlı vergi uygulaması olarak Raporda tanımını bulan rejimlerin yenilerinin ihdas edilmemesi ve-

ya mevcutların kapsamının genişletilmemesini ve mevcut rejimlerin zararlı olup olmadıklarının Forum tarafından kabul edilen rehberler aracılığıyla incelenmesini ve yine eğer zararlı olduğunun anlaşılması durumunda belirli bir takvim içerisinde rejimin zararlı özelliklerinin giderilmesi söz konusu olacaktır.

3- 2000 Raporu: Global Vergi İşbirliğine Doğru

Yukarıda ana hatlarıyla ele alındığı gibi, 1998 Raporu, vergi cennetleri ve üye ülkelerdeki tercih yaratan vergi rejimleri şeklinde ikili bir yapıda ele aldığı zararlı vergi uygulamalarıyla mücadelenin temel çerçevesini ortaya koymuştur. OECD üyesi olmayan ülkelerle de işbirliği yapılmasının altını çizen 1998 Raporu, zararlı vergi uygulamalarıyla/rekabetiyle mücadele amaçlı çalışmaların izlenmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesinin söz konusu çalışmalar açısından kritik öneme sahip olduğunu da vurgulamaktadır. Bu çerçevede, 2000 yılında yayımlanan "Global Vergi İşbirliğine Doğru" başlıklı Rapor (2000 Raporu), söz konusu çalışmalara ilişkin olarak nelerin yapıldığı ve bundan sonra nelerin yapılması

gerektiği konusunda hazırlanmış, projenin önemli kilometre taşlarından birisi niteliğindedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, 1998 Raporunda, vergi cennetlerinin tanımlanması yerine, bir ülke veya yeri vergi cenneti olarak adlandırmak açısından kullanılacak temel nitelikler/kriterler belirtilmiş, ayrıca bu kriterler dikkate alınarak bir çalışma yapılması ve vergi cennetleri listesinin hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bu noktada, herhangi bir ülke veya yerde, finansal ve diğer hizmetler üzerinde herhangi bir vergi olmaması veya nominal bir vergi olması ve bu ülke ve yerin kendisini bizzat vergi cenneti olarak tanımlamasının veya başkalarının böyle varsayılmasının, vergi cenneti olarak değerlendirilebilmek açısından bir başlangıç noktası olduğu vurgulanmıştır.

1998 Raporuyla oluşturulan Forum tarafından, vergi cennetlerine ilişkin çalışma kapsamında, özellikle yayımlanmış kaynaklar kullanılmak suretiyle daha önce yapılan çalışmalardan da yararlanarak 47 ülke veya yerleşim yeri belirlenmiş ve bunlarla ilgili ayrıntılı bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmada çerçevesinde, oluş-

turulan özel grupların hazırladıkları raporların yanı sıra, inceleme kapsamına alınan ülkeler veya yerlerle gerek ikili gerekse çok taraflı temaslar yoluyla bilgi alış-verişi yapılması sağlanmış ve böylece 1998 Raporunda belirtilen kriterlerin söz konusu ülke veya yerler açısından geçerli olup olmadığı sınınanmıştır. Sonuç olarak, söz konusu çalışmalardan elde edilen bilgi ve bulgular ülkeler itibarıyla ayrı ayrı ele alınarak tartışılmış ve vergi cennetlerine ilişkin bir liste hazırlanmıştır.

2000 Raporu ile kamuoyuna açıklanan söz konusu listede 35 ülke yer almaktadır. Söz konusu liste EK: 1'de yer almaktadır. Vergi cenneti tanımına uymakla beraber, OECD ile işbirliği yaparak zararlı vergi uygulamalarından, 1998 Raporunda ön görülen ilkeler ve takvim çerçevesinde vazgeçeceklerini üst düzeyde taahhüt eden (advance commitment jurisdictions) ülkeler ise listeden çıkarılmıştır. Bu çerçevede, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, San Marino, Bermuda; Cayman Adaları ve Maritius teknik kriterler açısından vergi cennetleri tanımına girmekle birlikte söz konusu listede yer almamışlardır. Ancak, üst düzeyde işbirliği yapan söz

konusu bu altı ülkenin veya yerin, tahrip edici nitelikteki mevcut uygulamalarının kapsamını genişletmemeleri ve bu nitelikte yeni uygulamaları yürürlüğe koymaktan kaçınmaları gerekmektedir. Ayrıca bu ülkelerin OECD'ye 31 Aralık 2000 tarihine kadar tahrip edici nitelikteki vergi uygulamalarını öngörülen sürede nasıl tasfiye edeceklerine ilişkin bir plan sunmaları ve bunu taahhüt etmeleri öngörülmektedir. Bu noktada, vergi cenneti niteliği taşıyan ülkelerin, söz konusu niteliklerinden kurtulabilmek için, vergi sistemlerindeki zarar verici uygulamaları 31 Aralık 2005 tarihine kadar ortadan kaldırmalarının gerektiğini belirtmekte fayda vardır.

Vergi cennetlerine ilişkin listede hakkında belirtilmesi gereken bir diğer husus, söz konusu listede yer alan ülkeler açısından, en azından bu aşamada, bu ülkelere dönük herhangi bir ortak yaptırımın uygulanmasının söz konusu olmadığıdır. Bu liste daha çok bir tanımlama listesidir ve bu listede baz alınarak ikili ve çok taraflı müzakerelere başlanacaktır. Ayrıntıları aşağıda belirtileceği gibi, OECD ile işbirliğine yaklaşmalarını nedeniyle, ortak bir yaptırım uygulanmasına ihtiyaç duyul-

lan ülke veya yerlere ilişkin bir listenin bir yıl içerisinde hazırlanması hususuna 2000 Raporunda ayrıca yer verilmiştir.

2000 Raporunda yer verilen listede yer alan 35 ülke veya yerle ilgili olarak da 31 Temmuz 2001 tarihine kadar geçiş dönemi olarak nitelendirilebilecek bir süreç öngörülmüştür. Buna göre, bu süreç içerisinde OECD ile işbirliği yapacaklarını taahhüt eden ülkeler ile böyle bir taahhütte bulunmayan ülkeler birbirinden ayırt edilecektir. Dolayısıyla, az önce belirtilen "üst düzey işbirliği yapanlar" şeklindeki kategori de dikkate alındığında, vergi cennetlerine ilişkin olarak üçlü bir gruplandırma söz konusu olmaktadır. Çalışmalar çerçevesinde, 2000 listesinde olmalarına rağmen, tahrip edici nitelikteki vergi uygulamalarını 31 Aralık 2005 tarihine kadar kademeli olarak kaldıracaklarını taahhüt eden ülkeler "işbirliği yapan ülkeler" kategorisinde değerlendirilecekler ve bunlara karşı taahhütlerine uydukları sürece herhangi bir yaptırım uygulanmayacaktır. Buna karşılık, herhangi bir taahhütte bulunmayan veya işbirliği göstermeyen ülkeler "İşbirliğine Yanaşmayan Vergi Cennetleri" (Uncooperati-

ve Tax Havens) kategorisinde değerlendirilecekler ve yaptırımlara muhatap olacaklardır. 2000 Raporunda, ortak yaptırım (defensive measures) uygulanması öngörülen "İşbirliğine Yanaşmayan Vergi Cennetleri" listesinin 31 Temmuz 2001 tarihine kadar hazırlanması kabul edilmiştir.

2000 Raporundaki vergi cennetleri listesinde yer alan 35 ülke veya yer, "işbirliğine yanaşmayan ülkeler" kategorisine girerek ortak yaptırımlara muhatap olmamak açısından, her zaman için işbirliği yapma şansına sahiptirler. OECD ile işbirliğine girmek isteyen ülkelerin, tahrip edici nitelikteki vergi uygulamalarının 31 Aralık 2005 tarihine kadar aşamalı olarak kaldıracaklarını taahhüt etmeleri ve taahhütlerini nasıl gerçekleştireceklerini gösteren bir planı, taahhüt tarihinden itibaren 6 ay içerisinde OECD sunmaları gerekmektedir. OECD, taahhüdün ilgili ülkeyi temsil eden yetkili görevlinin imzası ile yapılmasını ve hazırlanan planda tahrip edici nitelikteki vergi uygulamalarının kaldırılma takviminin açıkça belirtilmesini şart koşmaktadır. Bu şekilde, belirli bir takvime bağlanmış taahhütte bulunan (scheduled commitments) ülkeler veya yerler, "işbirliğine yanaşma-

yan ülkeler" listesine dahil edilmeyecekler ve ortak yaptırımlara muhatap olmayacaklardır. Ancak, belirlenen tarihlerde, belirlenen taahhütlerin yerine getirilmemesi durumunda, bu ülke veya yerlerin "işbirliğine yanaşmayan ülkeler listesine" dahil edilecekleri tabiidir.

Aynı şekilde, işbirliğine yanaşmayan vergi cennetleri listesinde yer alan ülkeler açısından da belirli bir takvime bağlanmış taahhütte bulunarak, söz konusu listeden çıkma şansı her zaman için mevcuttur. Böyle bir durumun söz konusu olmaması durumunda ise, 31 Temmuz 2001 tarihi itibarıyla, söz konusu zararlı vergi uygulamalarına ilişkin projeye taraf olan OECD üyesi ülkelere uygulamaya konulacak, ortak yaptırımlara muhatap olunması kaçınılmaz olacaktır. Genel anlamda içeriği hakkında bilgi vermesi açısından, söz konusu ortak yaptırımların bazılarına aşağıda yer verilmektedir.

(i) Listede yer alan ülkelerle veya bu ülkelerin tahrip edici uygulamalarıyla bağlantılı işlemlerle ilgili indirim, istisna ve benzeri kolaylıklara izin verilmemesi, (ii) Listede yer alan ülke mukimlerine yapılan belirli ödemelerin tev-

kifata tabi tutulması, (iii) Listede yer alan ülkelerle veya bu ülkelerin tahrip edici uygulamalarıyla bağlantılı işlemlerin sıkı vergi incelemeleriyle denetlenmesi, (iv) Listede yer alan ülkelerle veya bu ülkelerin tahrip edici uygulamalarıyla bağlantılı işlemlerde kapsamlı bilgi verme yükümlülüğü getirilmesi ve buna uyulmamasının caydırıcı bir şekilde cezai müeyyideye bağlanması, (v) Listedeki ülkeleri de ilgilendiren belirli işlemler üzerinden işlem harçları alınması.

2000 Raporunda vergi cennetlerine ilişkin olarak belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, üst düzeyde işbirliği yapan ülkeler hakkındadır. Rapor, bu tür ülke veya yerlerle işbirliğinin geliştirilmesi açısından, efektif bilgi değişimini sağlayabilecek bir enstrüman üzerinde çalışılmasını kararlaştırmıştır. Bu konuda oluşturulan özel bir proje grubu, söz konusu enstrümanın ikili mi yoksa çok taraflı olması gerektiği konusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

Üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimler açısından da 2000 Raporu ile 1998 Raporunda ortaya konulan ve ana hatları yukarıda belirtilen esaslar/faktörler yar-

dımıyla üye ülkelerdeki çeşitli rejimler incelenmiş ve sigortacılık, finansman ve leasing, fon yönetimi, bankacılık, ana merkez rejimleri, dağıtım merkezi rejimleri, hizmet merkezi rejimleri, gemicilik ve diğer faaliyetler başlıklı 9 ana grup altında 21 ülkedeki toplam 61 rejim potansiyel olarak zararlı vergi uygulamaları olarak belirlenmiştir (EK:2). Hazırlanan Rehberler aracılığıyla, üye ülkelerdeki tercih yaratan vergi rejimlerinin kaldırılması açısından Nisan 2003 tarihinin belirlendiğini, söz konusu tarihten sonra Forum tarafından yapılacak değerlendirme sonrası Temmuz 2003 tarihi itibarıyla tüm tercih yaratan vergi rejimlerinin kaldırılmasının gerektiğini ise belirtmekte fayda vardır.

4- 2001 İlerleme Raporu

Zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amacıyla, OECD nezdinde yürütülen ve ayrıntıları yukarıdaki bölümlerde belirtilen projeye ilişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu'nun yayımlanması ise, Rapor 26-27 Haziran 2001 tarihleri arasında toplanan Mali İşler Komitesinde kabul edilmiş olmasına rağmen, özellikle İngiltere ve İspanya'nın Cebelitarık konusun-

daki görüş ayrılığı nedeniyle ortaya çıkan ciddi tartışma nedeniyle ancak 14 Kasım 2001 tarihli Konsey toplantısında kararlaştırılabilmektedir. 2001 Raporu, daha önce 1998 yılı raporuna da iştirak etmeyen, İsviçre ve Lüksemburg'un yanı sıra, Belçika ve Portekiz'in de katılmadıklarına ilişkin çekinceleleriyle birlikte yayımlanmıştır. Rapor, özellikle vergi cennetlerine ilişkin çalışmalar olmak üzere, projede yaşanan önemli gelişmeleri ele almaktadır.

Yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi, 1998 yılı raporunda, gerek vergi cennetlerinin gerekse üye ülkelerdeki tercih yaratan vergi rejimlerinin tanımlanması ve teşhis edilmesi amacıyla kullanılacak kriterler belirlenmiş ve 2000 yılı raporuyla, söz konusu kriterler yardımıyla tespit edilen, 35 yerleşim yerini kapsayan bir vergi cennetleri listesi yayımlanmıştır. Vergi cenneti tanımına uymakla beraber, OECD ile işbirliği yaparak zararlı vergi uygulamalarından, 1998 raporunda ön görülen ilkeler ve takvim çerçevesinde vazgeçeceklerini üst düzeyde taahhüt eden (advance commitment jurisdictions) yerleşim yerleri ise söz konusu listede yer almamışlardır. Bu yerler, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, San Marino,

Bermuda; Cayman Adaları ve Mauritius'tur.

2001 Yılı İlerleme Raporuna ilişkin en önemli husus, vergi cennetlerine ilişkin çalışma kapsamında yapılan değişikliklere ilişkindir. 2001 Raporu, vergi cennetlerinin işbirliği yapıp yapmadığının belirlenmesinde, 1998 Raporunda vergi cennetlerinin tanımlanması amacıyla yer alan, sadece "şeffaflık" ve "etkin bilgi değişimi olması" kriterlerinin yeterli olduğu, bir diğer deyişle, "izole edilmiş rejimler (ring fencing)" kriterinin kullanılmadığı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu noktada, 1998 Raporunda, vergi cennetlerinin tanımlanmasında kullanılacak kriterler arasında, esasen, sözü edilen "ring fencing" kriterinin olmadığı, yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi "belirli/esaslı bir faaliyette bulunulma gereğinin aranmamasına" ilişkin kriterin zaman içerisinde uygulama güclüğü nedeniyle, Forum tarafından bu hale dönüştürüldüğünü belirtmekte fayda vardır. Ancak buna rağmen, 2001 Raporuyla, vergi cennetlerine ilişkin çalışma kapsamında, "ring-fencing" kriterinden tamamıyla vazgeçilmemekte, vergi cennetlerinin tanımlanmasına ilişkin olarak 1998

raporundaki esasların aynen geçerli olduğu özellikle vurgulanmakta, sadece vergi cennetlerinin işbirliği yapıp yapmadıklarının değerlendirilmesi açısından "ring fencing" kriterinin kullanılmaması öngörülmektedir.

2001 Raporuyla, işbirliğine yanaşmayan vergi cennetlerine uygulanacak ortak yaptırımlara ilişkin olarak ise, söz konusu ortak yaptırımların, vergi cennetlerine ve üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimlere aynı anda uygulanması kararı alınmıştır. Bunun yanı sıra, 2000 Raporunda işbirliğine yanaşmayan vergi cennetleri listesinin Temmuz 2001 tarihinde yayımlanacağı belirtilmiş olmasına rağmen, yapılan değişiklikler sonrası 31 Temmuz 2001 tarihinin, teknik olarak mümkün olmaması nedeniyle, söz konusu tarihin, 28 Şubat 2002 tarihine ertelenmesine karar verilmiştir. 2001 Raporunun getirdiği bir diğer değişiklik, işbirliği yapmayı taahhüt eden vergi cennetlerinin, söz konusu taahhütlerine ilişkin uygulama planlarını hazırlama süresinin, 6 aydan 12 aya uzatılmasına ilişkindir.

Üye ülkelerdeki tercih yaratan vergi rejimleri açısından ise

2001 Raporunda, Projede vergi cennetlerine ilişkin yapılan değişikliğin ve bir anlamda atılan geri adımın, bir şekilde üye ülkelerdeki rejimlerin ele alınması sırasında dikkate alınacağına ilişkin bazı ülkelerin ısrarlı talebi üzerine yapılan belirleme dışında önemli bir husus bulunmamaktadır.

5- Çalışmalarda Son Durum: İşbirliği Yapmayan Vergi Cennetleri ve Üye Ülkelerdeki Rejimler

Zararlı vergi uygulamalarına ilişkin Proje kapsamında, uzun tartışmaların ardından 2001 yılı İlerleme Raporunun yayımlanması sonrası, özellikle vergi cenneti listesinde yer alan yerleşim yerlerinin, işbirliği yapıp yapmadığı konusunda kullanılacak kriterlerde yapılan değişiklikler ve daha açık belirtmek gerekirse "ring-fencing" kriterinin bu amaçla kullanılmasından vazgeçilmesi sonrası, vergi cennetleriyle yapılan müzakereler daha da hızlanmıştır. Bu çerçevede, 2000 Raporunda belirtilen 35 adet yerleşim yeriyle yoğun ikili temaslar yapılmış, gerektiğinde çok taraflı ve bölgesel toplantılar düzenlenmiş ve 18 Nisan 2002 tarihinde sade-

ce 7 adet yerleşim yerinin içerisinde bulunduğu bir "işbirliği yapmayan yerleşim yerleri/vergi cennetleri listesi" yayımlanmıştır. Bu vergi cennetleri, 2001 yılı Raporuyla sadece etkin bilgi değişimi ve saydamlık konusuna indirgenen çerçeveye uygun olarak dahi taahhütte bulunmayı reddetmişlerdir. Ancak sözü edilen vergi cennetleriyle OECD'nin görüşmelerinin süreceği tabiidir. Bu noktada, her ne kadar yukarıda da belirtildiği gibi, çalışmanın ilkelerinde yaşanan temel değişikliklerle izah edilse bile, 7'ye inen işbirliğine yanaşmayan vergi cenneti sayısı OECD açısından başarı olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber, bu başarı sonrası, bir yandan söz konusu taahhütlerin tam anlamıyla yerine getirilmesinin sağlanması diğer yandan Projenin üye ülkelerle ilgili ayağının sonuçlandırılması OECD'nin kısa dönemde karşı karşıya olduğu önemli iki husustur. Nitekim, OECD, taahhütte bulunan vergi cennetlerinin taahhütlerini yerine getirmeleri konusunda gerekli teknik yardımı sağlama konusunda çalışmalarını daha etkin bir biçimde sürdüreceğini özellikle vurgulamaktadır. "İşbirliği yapmayan yerleşim yerleri/vergi cennetleri listesi"de yer alan vergi cennetle-

ri şunlardır. Andorra, Liechtenstein, Liberya, Monaco, Marshall Adaları, Nauru ve Vanuatu. Maldivler ve Tonga'nın ise daha önce OECD tarafından 35 adet vergi cennetine ilişkin listeden çıkarıldığını belirtmekte fayda vardır.

Mevcut durum itibarıyla, 2001 Raporuyla yapılan değişiklikler sonrası 31 adet yerleşim yeri OECD'ye karşı şeffaflık ve etkin bilgi değişimi konusunda taahhütte bulunmuş durumdadırlar. Söz konusu taahhütlere ilişkin uygulama planları hazırlanmaktadır. Gerek anılan uygulama planlarının hazırlanması gerekse taahhütlerin hayata geçirilmesini sağlayacak muhasebe standartlarının vs. gibi altyapının oluşturulması açısından bu yerleşim yerlerinin ciddi teknik tardim ihtiyaçları bulunmaktadır.

Zararlı Vergi Uygulamaları-na ilişkin söz konusu Proje açısından kritik öneme haiz bir diğer gelişme ise bilgi değişimi alanında yapılan çalışmalara ilişkindir. Yukarıdaki bölümlerde kısaca belirtildiği gibi 2000 Raporunda, vergi cenneti niteliği taşıyan ülke veya yerleşim yerleriyle işbirliğinin geliştirilmesi açısından, etkin bilgi değişimini

sağlayabilecek bir enstrüman üzerinde çalışılmasını kararlaştırmıştır. Bu amaçla, taahhütte bulunan tüm vergi cennetlerinin de katılımıyla oluşturulan bir Ortak Çalışma Grubu ve Forum bünyesinde üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir Özel Proje Grubu aracılığıyla, bilgi değişimine ilişkin söz konusu enstrümanın niteliği üzerinde çalışmalar yapılmış ve Nisan 2002 itibarıyla Bilgi Değişimine İlişkin Model Anlaşma üzerinde anlaşarak, Anlaşma metni kamuoyuna duyurulmuştur. Bu yeni enstrüman ile, temelde, daha önce Çifte Vergilendirmenin Önlenmesine İlişkin OECD Model Anlaşmasının bilgi değişimine ilişkin 26'ncı madde uygulanması aracılığıyla gerçekleştirilen bilgi değişimi açısından, talep üzerine işleyen daha kapsamlı bir enstrümana sahip olunmuştur.

Zararlı vergi uygulamalarıyla mücadele amaçlı Projenin vergi cennetlerine ilişkin bölümünde yaşanan yukarıdaki gelişmelere paralel olarak ve özellikle de bu gelişmeler sonrası, Forum çalışmaları tekrar üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimler üzerinde yoğunlaşmıştır. Gerek konuya ilişkin Rehberlerin hazırlanması

gerekse rejimlerin değerlendirilmesine dönük çalışmalar hız kazanmıştır.

6- Vergi Rekabeti: İyi mi? Kötü mü?

Zararlı vergi uygulamalarına ilişkin OECD nezdindeki çalışmanın teorik temellerine ilişkin olarak, makalenin başlangıç bölümlerinde yeterince açıklamalarda bulunulmuştur. Şüphesiz bu teorik izahların önemli bir kısmı, çalışmanın sahibi olan OECD'nin yaklaşımını yansıtmaktadır. OECD; vergileme kaynaklı faktörlerin, yatırım ve tasarruf araçları/türleri arasında yapılacak tercihlerde farklılıklar/çarpıklıklar yaratabileceğini ve bu farklılıkların, yatırım ve tasarruf araçlarının gerçek getiri oranlarının anlaşılmasını ve birbirleriyle karşılaştırılması engelleyerek, yarı optimal ya da optimumdan uzak yatırım ve tasarruf kararlarının verilmesine ve dolayısıyla etkinlik kayıplarına yol açabileceği ifade ederek, "zararlı vergi rekabeti"nin uluslararası yatırım kararlarında çarpıklıklara yol açarak ulusal vergi tabanlarında erozyona yol açtığını, vergiden kaçınma ve hatta vergi kaçakçılığını teşvik ettiğini vurgulamaktadır. Ancak özellikle vergi

cennetlerine ilişkin çalışmalar pratikte önem kazanmaya başladıkça ya da bir diğer deyişle çalışmaların etkileri ortaya çıkıp, yatırımlar gündeme geldikçe çalışmaların teorik alt yapısına ilişkin daha ciddi bir tartışma yapılmaya başlanmıştır.

OECD zararlı vergi rekabetine ilişkin çalışmalarını hızlandırdıkça bir yandan vergi cenneti olarak adlandırılan ülkelerin offshore hizmetlerinde bir daralma gözlemlenirken diğer yandan söz konusu ülkeler buna ilişkin rahatsızlıklarını daha yüksek sesle ifade etmeye başlamışlardır. Örnek vermek gerekirse, Sn. Vincent'teki offshore sektörü 2000 yılında % 20 oranında küçülürken, sadece Antigu'da iki sene önce 78 adet olan offshore banka sayısı 18'e düşmüştür.⁽⁵⁾ Doğal olarak bu durum, ekonomik anlamda tamamıyla vergi sektörüne bağımlı söz konusu ülkeleri ciddi olarak zora sokmaktadır. Hal böyle olunca, söz konusu ekonomik sorunlarla bir araya geldiğinde, zararlı vergi rekabetine ilişkin projeye ilişkin teorik itirazlar daha sıklıkla gündeme getirilmeye başlanmıştır. Aşağıda ayrıntılı olarak tartışılacağı üzere daha önce sadece vergi cenneti niteliği taşıyan ülke veya yerleşim yerleri ve bir kısım aka-

demisyen tarafından seslendirilen kimi itirazlar, yönetim değişikliğinden sonra A.B.D. tarafından da ifade edilmeye başlanmış ve bu anlamda ABD'nin müdahalesi sonrası Projenin özellikle vergi cennetlerine ilişkin bölümü önemli ölçüde değiştirilmiştir.

Zararlı vergi uygulamalarına ilişkin OECD çalışmalarına karşı "rekabetin her türlüşünün iyi olduğuna ilişkin" ideolojik itirazın ardından yapılan en önemli itiraz, niteliği itibarıyla çok taraflı bir işbirliği organizasyonu olan OECD'nin, üyeleri dışındaki ül-

kelere ilişkin çeşitli yaptırımlar belirleyebilme/uygulayabilme yetkisinin olup olmadığı konusunda ortaya çıkmaktadır. OECD bünyesinde yürütülen bazı çalışmaların, bağımsız ülkelerin vergi sistemlerine ve vergi politikalarına müdahale anlamına geldiği sıkça ifade edilmektedir. Özellikle vergi cennetlerine ilişkin çalışmaların ise "güçlülerin", OECD aracılığıyla, "güçsüzlere" politika dikte etmeye çalışmasından ibaret olduğu vurgulanmaktadır⁽⁶⁾. Zararlı vergi rekabeti kapsamında vergi cennetlerine ilişkin olarak yürü-

Ek 1

Vergi Cennetleri Listesi

Andora	Maldivler Cumhuriyeti
Anguilla	Marshal Adaları Cumhuriyeti
Antigua and Barbuda	Monako
Aruba	Montserrat
Bahamalar	Nauru Cumhuriyeti
Bahreyn	Hollanda Antilleri
Barbados	Niue-Yeni Zelenda
Belize	Panama
British Virgin Adaları	Samoa
Cook Adaları	Seçşel Cumhuriyeti
Dominica	St. Lucia
Cebelitarık	St. Christopher ve Nevis Fedarasyonu
Grenada	St. Vincent ve The Grenadines
Guernsey/Sark/Alderney	Tonga
Isle of Man	Turks&Caicos
Jersey	US Virgin Adaları
Liberya	Vanuatu Cumhuriyeti
Lichtenştayn	

Ek 2

Üye Ülkelerdeki Tercih Yaratan Rejimler Listesi

SİGORTA

Avustralya	Kıyı Bankacılığı Birimi
Belçika	Koordinasyon Merkezleri
Finlandiya	Aland Captive Sigortacılık Rejimi
İtalya	Tristie Finansal Hizmetler ve Sigorta Rejimi
İrlanda	Uluslararası Finansal Hizmetler Merkezi
Portekiz	Madeira Uluslararası İş Merkezi
Lüksemburg	Reasurans Firmalarına İlişkin Dalgalanmalara Dönük Düzenlemeler
İsviçre	Yabancı Hayat Sigortası Harici Sigorta Şirketleri

FİNANS VE KİRALAMA

Belçika	Koordinasyon Merkezleri
Macaristan	Risk Sermayesi Şirketleri
Macaristan	Yurtdışında Faaliyette Bulunan Firmalara İlişkin Tercihli Rejimler
İzlanda	Uluslararası Ticaret Şirketleri
İrlanda	Uluslararası Finansal Hizmetler Merkezi
İrlanda	Shannon Havaalanı Bölgesi
İtalya	Tristie Finansal Hizmetler ve Sigorta Merkezi
Lüksemburg	Finans Bölümü
Hollanda	Uluslararası Grup Finansmanı İçin Risk Rezervleri
Hollanda	Grup İçi Finansman Aktiviteleri
Hollanda	Finans Bölümü
İspanya	Bask Bölgesi ve Navarra Koordinasyon Merkezleri
İsviçre	İdari Şirketler

FON YÖNETİCİLERİ

Yunanistan	Yatırım Fonu/Portföy Yatırımı (Fon Yönetimlerinin Vergilendirilmesi)
İrlanda	Uluslararası Finansal Hizmetler Merkezi (Fon Yönetimlerinin Vergilendirilmesi)
Lüksemburg	Fon Yönetimi Firmalar (Yalnızca bir Fonu ellerinde bulunduran firmaların vergilendirilmesi)
Portekiz	Madeira Uluslararası İş Merkezi (Fon Yönetiminin Vergilendirilmesi)

BANKACILIK

Avustralya	Kıyı Bankacılığı Birimleri
Kanada	Uluslararası Bankacılık Merkezleri
İrlanda	Uluslararası Finansal Hizmetler ve Sigorta Merkezi
İtalya	Tristie Finansal Hizmetler ve Sigorta Merkezi
Kore	Dovizle İşlem Yapan Bankaların Kıyı Bankacılığı Aktiviteleri
Portekiz	Madeira Uluslararası İş Merkezindeki Dış Şubeler
Türkiye	İstanbul Kıyı Bankacılığı Rejimi

ANA MERKEZ REJİMLERİ

Belçika	Koordinasyon Merkezleri
Fransa	Anamerkezler
Almanya	İzleme ve Koordinasyon Ofisleri
Yunanistan	Yabancı Şirket Ofisleri
Hollanda	Maliyet artı uygulamaları(Transfer Fiyatlaması)
Portekiz	Madeira Uluslararası İş Merkezi
İspanya	Bask Bölgesi ve Navarra Koordinasyon Merkezleri
İsviçre	İdari Şirketler İsviçre Hizmet Şirketleri

DAĞITIM MERKEZİ REJİMLERİ

Belçika	Dağıtım Merkezleri
Fransa	Lojistik Merkezleri
Hollanda	Maliyet Artı v.s. Uygulamaları (Transfer Fiyatlaması)
Türkiye	Serbest Bölgeler

HİZMET MERKEZİ REJİMLERİ

Belçika	Hizmet Merkezleri
Hollanda	Maliyet Artı Uygulamaları (Transfer Fiyatlaması)

GEMİCİLİK

Kanada	Uluslararası Gemicilik
Almanya	Uluslararası Gemicilik
Yunanistan	Gemicilik Ofisleri
Yunanistan	Gemicilik Rejimi (2775 sayılı yasa)
İtalya	Uluslararası Gemicilik
Hollanda	Uluslararası Gemicilik
Norveç	Uluslararası Gemicilik
Portekiz	Madeira Uluslararası Gemicilik Kaydı

DİĞER AKTİVİTELER

Belçika	Enformel Sermayeye İlişkin Düzenlemeler
Belçika	Dış Satım Yapan Şirketlerle İlgili Düzenleme
Kanada	Yerleşik Olmayanların Sahip Olduğu Yatırım Şirketleri
Hollanda	Enformel Sermayeye İlişkin Düzenlemeler
Hollanda	Dış Satım Yapan Şirketlerle İlgili Düzenleme
A.B.D.	Dış Satım Şirketleri

tülen çalışmalara yöneltilen eleştiriler, aşağıdaki ana başlıklar altında toplanmaktadır⁽⁷⁾.

(i) OECD, üyesi olmayan ülkelerin mali bağımsızlıklarını tehdit etmektedir. (ii) OECD üyesi ülkeler, offshore merkezlerle rekabet edemedikleri için, bu tür ülkeleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. (iii) OECD tarafından vergi cennetlerine ilişkin ortaya konulan argümanlar "zengin ve güçlü" ülkelerin argümanlarıdır. (iv) Zararlı vergi rekabetine

ilişkin çalışmalarda, OECD üyesi ülkeler ile diğer ülke ve yerler arasında çifte standart söz konusudur. (vi) OECD, bazı ülkeler için ambargolar/yaptırımlar uygulamayı hedeflemektedir. (vii) "Zararlı vergi uygulamasının" ne olduğuna ilişkin olarak OECD'nin kendisi henüz karar verebilmiş değildir. (viii) OECD'nin çalışmaları globalizasyon kavramına aykırıdır. (ix) Vergi cennetleri iddia edildiğini aksine, örnek bir "girişimcilik" sergilemektedirler.

Yukarıda belirtilen eleştirileri arttırmak mümkündür. Tüm bu eleştiriler, OECD'nin "uluslararası vergi polisi" şeklinde hareket etmesinden duyulan rahatsızlık ve zararlı vergi uygulamalarına ilişkin projenin ortaya çıkış amacının ötesine geçmesi şeklinde de özetlenebilir. Projeye ilişkin somut adımlar atılmaya başlanması, en azından somut adımlara ilişkin takvimlerin yaklaşması bu tür eleştirileri arttırmaktadır. Dahası, yeni ABD yönetiminin, daha az vergi ödemek açısından gerek kimi vergi cennetlerini gerekse ABD sistemini etkin olarak kullanan bazı güçlü sivil toplum örgütlerinin de baskısıyla, ideolojik tercihlerine uygun olarak projenin vergi cennetlerine ilişkin kısmı hakkında benzer hususları seslendirmeye başlaması konuyu daha da ilginç hale getirmektedir⁽⁸⁾. Belirtmek gerekir ki, ABD yönetiminin tavrında yaşanan değişimin, yeni yönetimin daha sağ bir yaklaşıma sahip olmasından öte, söz konusu projenin, ABD'nin arka bahçesi niteliğindeki Karaipelerde bulunan vergi cenneti niteliği taşıyan ülke veya yerleşim yerlerinde yatacağı potansiyel ekonomik ve politik sonuçlar nedeniyle olduğunu belirtmekte fayda vardır⁽⁹⁾.

Bir diğer deyişle, zararlı vergi uygulamalarıyla mücadelenin, ekonomik açıdan vergi endüstrisine bağlı söz konusu ülkelerde yaratacağı ekonomik kayıpların söz konusu ülkelerde yaratacağı politik belirsizlikler ABD açısından istenilir değildir. Dahası, vergi cennetlerine ilişkin çalışmaların, bir noktadan sonra, özellikle yabancı vergi otoriteleriyle bilgi değişimi açısından oldukça katı düzenlemeler içeren ABD mevzuatını etkileme riski mevcuttur. Avrupa'yla kıyaslandığında ciddi oranda daha az bir vergi yükü öngören ABD açısından Avrupa sermayesi çekebilmenin hayatiyeti de dikkate alındığında, ABD'nin yeni tavrı daha da anlaşılır olmaktadır. ABD yönetiminin yeni yaklaşımının, proje üzerinde oldukça etkili olacağı açıktır ama söz konusu etkinin derecesinin ne olacağını anlayabilmek açısından gelişmeleri daha dikkatle izlemekte fayda vardır.

Vergi cennetlerine ilişkin söz konusu gelişmelerin yanısıra, 2003 yılı üye ülkelerdeki tercih yaratan rejimleri açısından da kritik öneme haizdir. Tercih yaratan vergi rejimlerine ilişkin olarak OECD bünyesinde yaşanacak tartışma ve gelişmeler, OECD tarzında bir uluslararası organizas-

yonun nelere muktedir olduğu konusunda önemli bir örnek teşkil edecektir. Sonuç olarak pratikte Türk vergi sistemini de etkileyecek olan gelişmeleri yakından izlemekte fayda olduğu ortadadır.

DİPNOTLARI

1- Karaca Yüksel, "Zararlı Vergi Rekabeti ve Vergi Cennetleri: OECD Bünyesindeki Çalışmalar Ne Aşamada?", Vergi Dünyası, Haziran 2001, 90-100.

2- Söz konusu Raporlara www.oecd.org adresinden ulaşmak mümkündür.

3- Eyüpgiller Saygın, "Vergi Cennetleri ve Tercihli Vergi sistemleri: Uygun olmayan Vergi Rekabetinin 1998 OECD Vergi

Komitesi Raporu Işığında Değerlendirilmesi", Vergi Dünyası, Sayı:222.

4- Cangir Niyazi, "Vergide Rekabet Yada Vergi Politikasının Değişen İşlevi", Yaklaşım, Sayı: 91.

5- Canute James, "Offshore centers head for firmer ground with critics", Financial Times, 5 Ocak 2001.

6- Brathwaite Jewei, "G7 under fire", Barbados Advocate, 8 Ocak 2001.

7- Brandford Albert, "Owens puts his case", Barbados Advocate, 11 Ocak 2001.

8- Nichols Rob, "Confronting OECD's notions on taxation", The Washington Times, 10 Mayıs 2001.

9- Mitchell J.D., "OECD wants Tax Havens to Tell All", The Wall Street Journal" 23 Haziran 2001.

Sayın Okurumuz, 2003 Yılı Aboneliğinizi
Yenilediniz mi? Bekliyoruz...

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

.....

.....

Posta Kodu : Tel : Fax:

e-mail:

Sermaye Piyasası

MUSTAFA BARIŞ

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

Borsa, Bir Önceki Ay Aldığını Geri Verdi

Istanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), Aralık ayının ilk işlem gününe durgun başladı. Ramazan Bayramı öncesinde IMF ve Avrupa Birliği'ne ilişkin gelişmeler, hafta boyunca yakından takip edildi. Endeks haftanın ilk gününü 64 puanlık artışla 13.364 puandan kapattı. Hisse senetlerinin günlük ortalama getirisi % 0.48 oranında oldu. Endeks Salı gününü 137 puanlık düşüşle 13.226 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin ortalama günlük kaybı % 1.32 oranında oldu. Çarşamba günü "arife" olması nedeniyle tek seans işlem olan borsada dar ve sıkışık bir seyir izlendi. Sadece 61 puanlık artış kaydeden endeks günü 13.287 puandan tamamladı. Hisse senetleri % 0.46 oranında değer kazandı. Perşembe ve Cuma günleri bayram nedeniyle borsada işlem yapılmadı.

Aralık ayının ikinci haftasında, Kopenhag zirvesi öncesi, tarih ile ilgili gelen sinyallerin Türkiye için tatmin edici olmaması piyasaların dengesini bozdu. Borsa, Almanya ve Fransa'nın tarihine sert tepki verdi. Borsa günü 584 puanlık kayıpla 12.703 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin ortalama günlük kaybı % 4.39 oranında oldu. Salı günü bir önceki gündeki düşüşe tepki olarak gelen alımlar sonucunda endeks günü 13.047 puandan tamamladı. Hisse senetleri % 2.70 oranında değer kazandı. Çarşamba günü Avrupa Birliği müzakere tarihi konusunda yapılan spekülasyonlar sonucu yönünü tekrar aşağı çeviren borsa günü 330 puanlık kayıpla 12.717 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin günlük ortalama değer kaybı % 2.52 oranında oldu. Perşembe günü banka his-

selerine gelen alımlar sonucu tekrar yükselişe geçen borsa günü 429 puanlık artışla 13.146 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin günlük ortalama getirisi % 3.37 oranında oldu. Cuma günü durgun geçen iki seans sonucunda endeks günü 99 puanlık kayıpla 13.047 puandan tamamladı. Hisse senetleri % 0.75 oranında değer yitirdi.

Aralık ayının üçüncü haftasının ilk işlem gününde, Kuzey Irak'ta ve Türkiye'nin Irak sınırında askeri hareketlilik olduğuna dair gelen haberler borsayı tedirgin etti. Endeks günü 655 puanlık kayıpla 12.392 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin ortalama günlük değer kaybı % 5.02 oranında oldu. Salı günü Irak gerginliğine odaklanan piyasalar, hükümet üyelerinin çelişen açıklamaları, yapılan Hazine ihalesi sonrası piyasaya girecek olan paranın yönünün belirlenememesi, yıl sonu nedeniyle hesapların kapatılmaya başlanması. Ayrıca "İhale Yasası"nın ertelenmesiyle ilgili tartışmalar sonucunda piyasalar günü tedirgin geçirdi. Bu gelişmeler sonucunda endeks günü 881 puanlık kayıpla 11.511 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin ortalama günlük değer kaybı % 7.10 oranında oldu. Çarşamba günü 57 puan artan endeks günü 11.568 puandan tamamladı. Hisse senetleri % 0.50 oranında değer kazandı. Perşembe günü yaşanan olumsuzlukların devam etmesi sonucunda endeks günü 443 puanlık kayıpla 11.125 puandan tamamladı. Hisse senetleri % 3.82 oranında değer yitirdi. Cuma günü 161 puanlık artışla günü 11.286 puandan kapatan endeksin ortalama değer artışı % 1.44 oranında oldu.

Borsa Aralık ayının dördüncü haftasına, özellikle Irak tedirginliği ve yıl sonunun gelmesi nedeniyle pozisyonların kapatılmasından etkilenecek girince günü 584 puanlık kayıpla 10.702 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin ortalama günlük kaybı % 5.17 oranında oldu. Salı günü de, yeni para girişinin yaşanmaması ve artan belirsizlik nedeniyle borsada satışlar etkili oldu. Endeks günü 255 puanlık kayıpla 10.447 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin günlük kaybı % 2.38 oranında oldu. Çarşamba günü gelen tepki alımları sonucu endeks günü 436 puanlık artışla 10.883 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin günlük değer artışı % 4.17 oranında oldu. Perşembe günü tedirginliklerin halâ devam etmesi sonucunda endeks günü 487 puanlık düşüşle 10.396 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin günlük değer kaybı % 4.47 oranında oldu. Borsa bir önceki gün aldığı tekrardan geri verdi. Cuma gününü sakin geçiren

borsa günü 67 puanlık artışla 10.463 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin günlük değer artışı % 0.64 oranında oldu.

Yılın son iki gününü sakın geçiren borsa, Pazartesi gününü 175 puanlık kayıpla 10.288 puandan tamamladı. Hisse senetlerinin günlük değer kaybı % 1.67 oranında oldu. Yılın son günü 81 puanlık artış kayde-

Tablo: 1
Aralık Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
		Işıklar Ambalaj	90.47
		Yataş	58.49
		Selçuk Gıda	40.24
		Link Bilgisayar	38.27
		F. M. İzmit Piston	31.03
		Van Et	24.67
		İdaş	20.00
		Yapı Kredi Sigorta	16.92
		Alkim Kağıt	14.03
		Adana Çimento (A)	12.32

Tablo: 2
Aralık Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Net Turizm	- 39.18	Altınıyıldız	- 53.33
Alcatel Teletaş	- 35.68	Park Elekt.Mad.	- 42.97
Hektaş	- 34.24	Garanti Faktoring	- 42.66
T. Demir Döküm	- 32.94	Bak Ambalaj	- 40.83
T. Şişe ve Cam	- 31.86	Marmaris Martı	- 39.13
Gübre Fabrikaları	- 30.37	Çarşı	- 39.00
İzmir Demir Çelik	- 30.00	Toprak Faktoring	- 37.97
Kordsa	- 30.00	Global Menkul Değ.	- 37.70
Çelik Halat	- 29.41	Petkim	- 36.95
Döktaş	- 29.28	GSD Holding	- 36.92

den borsa günü 10.369 puandan tamamladı. Hisse senetleri % 0.78 oranında değer kazandı.

Sıralanan bu etkiler sonucunda "31 Aralık 2002 Salı" günü kapanış fiyatları itibariyle 10.369,92 puana gerileyen İMKB Ulusal - 100 endeksinin Kasım ayı sonuna göre değer kaybı % 22.03 düzeyinde olmuştur. Yine aynı günkü kapanış fiyatları itibariyle, Banka - Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi endeksi, İMKB Ulusal - 100 endeksine benzer bir dü-

Tablo: 3
Aralık Ayında Sermaye Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Altinyıldız	2.417.000	16.917.000	700	16.917.000	700	36.252.000
Anadolu Cam	70.634.000	-	-	25.966.000	36,76	96.600.000
Bak Ambalaj	3.000.000	-	-	6.000.000	200	9.000.000
Balı Çimento	42.000.000	-	-	14.000.000	33,33	56.000.000
Bossa	18.000.000	-	-	27.000.000	150	45.000.000
Çimsa	33.696.000	-	-	33.696.000	100	67.392.000
Goldaş Kuyumculuk	26.000.000	-	-	36.400.000	140	62.400.000
Klimasan Klima	2.500.000	-	-	3.500.000	140	6.000.000
Migros	9.180.000	-	-	45.900.000	500	55.080.000
Olmaksa	5.434.000	-	-	5.434.000	100	10.868.000
Otokar	7.070.000	765.000	-	-	-	7.835.000
Soda Sanayi	48.867.000	-	-	13.763.000	28,16	62.630.000
Trakya Cam	97.550.000	-	-	42.590.000	43,66	140.140.000
TSKB	84.925.000	-	-	29.075.000	34,24	114.000.000
Ünal Tarım Ürün.	7.000.000	3.000.000	-	-	-	10.000.000
Yünsa	1.800.000	-	-	14.400.000	800	16.200.000
Zorlu Enerji	10.000.000	-	-	70.000.000	700	80.000.000

Tablo: 4
Aralık Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Önceki Tavan	Yeni Tavan
Global Yatırım Ortaklığı	4.000.000	50.000.000

şiiş göstermiş ve Aralık ayında % 22.35 oranında değer kaybederek 4.276.194,39 puana gerilemiştir. Endeks kapsamındaki 40 hissenin 39 tanesi değer yitirmiş ve 1 hisse ise değerini korumuştur. Ay içinde en fazla değer kazanan ve kaybeden hisseler tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Sermaye Artırımları

Kasım ayından sonra Aralık ayında da sermaye artırımları devam etmiştir. Tablo 3'te, Aralık ayında sermaye artırımını gerçekleştiren 17 şirketin artırım öncesi ve sonrası sermaye rakamlarıyla, bedelli ve bedelsiz artırımlarının tutarları gösterilmiştir. Sermaye artırımlarının yanı sıra, Aralık ayında 1 şirketin kayıtlı sermaye tavanı artırımları Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından onaylanmıştır. Bu şirketin eski ve yeni kayıtlı sermaye tavanları tablo 4'te gösterilmiştir.

Yatırım Araçlarının Yıllık Getirisi

Geçen yıl yatırımcıya en fazla devlet kağıtları kazandırdı. Hazine Bonosu'na yatırım yapanlar, 2002'de ortalama % 63 verim elde etti. Borsa ise İMKB-100 Endeksi bazında % 25 kaybettirerek yılın en kötü yatırım alanı oldu. 2002 yılının en fazla kazandıran yatırım aracı Hazine Bonosu oldu. 2002 yılına % 70.99'lük yıllık bileşik faizle başlayan Hazine Bonosu, yılın tamamında ortalama % 63'lük yıllık bileşik getirisiyle bu yılın en fazla kazandıran yatırım aracı olurken, geçen yıl kaybettiren yatırım alanı da İstanbul Menkul Kıymetler Borsasıydı. Borsa, İMKB-100 Endeksi bazında % 25 kaybettirdi. Bu şekilde elindeki parayı Hazine Bonosu'nda değerlendiren yatırımcılar her 100 liraları için ortalama üzerinden yapılan hesaba göre 63 Türk Lirası kazanırken, İMKB 100 Endeksi bazında, her 100 lira 75 liraya indi.

Faiz dışı fazla ve bankacılık reformu üzerinde yoğunlaşan tartışmalarla ekonomik programın hemen her gün masaya yatırıldığı, Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında ilişkilerin gündemi sık sık değiştirdiği 2002 yılı boyunca, 57'nci Hükümeti oluşturan koalisyon partilerinin aralarındaki görüş ayrılıkları ve DSP lideri Bülent Ecevit'in Başbakanlığı sırasındaki sağlık sorunları da piyasaları etkisi altına aldı. Bunlara ilave olarak, geçen yıl başından itibaren piyasalarda zaman zaman artan,

özellikle yılın son iki aylık döneminde gündemin AB ile en önemli konusu haline gelen Irak Savaşı da 2002 boyunca yatırımcıların kabusu oldu.

ABD ekonomisinin girdiği daralma, Arjantin ve Brezilya başta olmak üzere Latin Amerika ülkelerinin dünyayı da etkileyen ekonomik sorunları, Japon ekonomisinin aşamadığı durgunluk da dünya piyasaları ile Türkiye'yi yakından ilgilendirdi. 2002 boyunca yaşanan karmaşık kompozisyondan sonra ortaya çıkan ise sabit getirili yatırım araçlarının nispeten yüksek risk taşıyan yatırım alanları ve araçlarına göre fark edilir biçimde fazla kazandırmasıydı. Geçen yıl Hazine Bonosu'ndan sonra en yüksek verim sağlayan yatırım araçlarından biri, bankaların sevimsiz bulunduğu repo oldu. Repo, ortalamada % 54 seviyesinde yıllık verim sağlarken, B tipi yatırım fonları % 48'e ulaşan verimle yılın en fazla kazandıran üçüncü yatırım aracı konumundaydı. Mevduatın, yıl başından itibaren üç aylık mevduata göre sağladığı verim ise yaklaşık % 51 düzeyinde kaldı. Altın, bütün dünyada, yılın son iki aylık döneminde arttı. Cumhuriyet Altını değeri üzerinden yapılan hesaba göre altının yıllık verimi % 41 seviyesinde çıktı.

Türkiye'de 21 Şubat 2001 sonrasında uygulanan dalgalı kur rejimi nedeniyle üzerinde en fazla konuşulan para birimi ABD Doları, geçen yıl % 14 seviyesinde prim yaptı. Yıla 1 milyon 450 bin lira düzeyinde giren ve 1 milyon 650 bin lira seviyelerinde 2002 yılını tamamlayan dolar, yıl içinde % 32 düzeyinde marj sağladı. 2002 yılı başından itibaren gerilemeye başlayan dolar, daha sonra 1 milyon 290 binli değerlere kadar düştü. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in sağlık sorunları ve daha sonrasında oluşan hükümet sorunu, ekonomik program endişeleri, Irak operasyonu, AB gibi tartışılan konuların gerginliği ile dolar, 1.7 milyon liraya kadar tırmandı. 3 Kasım erken seçimleri öncesinde 1 milyon 680 binli değerlerde olan ve seçimin AKP'nin tek parti iktidarı ile sonuçlanmasıyla gevşeyen dolar yıl sonunda piyasalardaki pozisyonların kapatılmasından etkilenip yeniden 1 milyon 650 binlere kadar çıktı. 2002 yıl başında 0.88 olan dolar/euro paritesi, yıl içinde ABD'nin ekonomik sorunları ve savaş beklentisiyle yön değiştirdi. Doların uluslararası piyasalarda zayıflaması sonucunda dolar/euro paritesi yılı 1.04 düzeyinde kapattı. Euro'nun TL üzerinden yıllık verimi ise % 38 oldu.

Hazine Müsteşarlığı'nın düzenlediği iç borçlanma ihalelerinde 2002 yılının ilk faiz oranı yıllık bileşikte % 70.99 olmuştur. Ancak daha sonraki süreçte dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in sağlık sorunları iç borçlanma oranlarını yükseltti. Geçen yılın iskontolu ihalelerindeki en yüksek iç borçlanma faizi % 79.67 ile 9 Temmuz'da görüldü. 3 Kasım seçim kararı ve sonrasındaki süreçte iç borçlanma faizleri hızla geriledi ve 51'e çekildi.

Geçen yıla yükselerek başlayan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 7 Ocak kapanışında 14.999 puana ulaşarak geçen yılın en yüksek değerini gördü. İMKB-100 Endeksi, 2002 boyunca sadece altı defa 14 bin puanın üzerinde kapanabildi. Borsa geçen yılın 10 ayı boyunca 12.500 puanın altında kaldı, yaklaşık 3.5 aylık süre ise 10 bin puanın altında geçildi. Borsanın gördüğü en düşük seviyesi ise 26 Hazirandaki 8.627 puanlık kapanıştı.

Borsaya Vergi Desteği

Tasarıyla, borsaya vergi desteğinin bugünkü haliyle, önümüzdeki yıl ve daha sonraki dönemde de aynen sürmesi öngörülmüyor. İvazsız olarak edinilenler hariç, menkul kıymetlerin iktisap tarihinden başlayarak 3 ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artış kazancı olarak niteleniyor. Bu şekilde 3 aydan fazla süre ile elde tutulan hisse senetlerinin satış gelirleri, yeni dönemde de vergiden muaf bırakılıyor. Düzenlemede, gelirin eski tanımına da dönülüyor. Tasarıda gelire giren kazanç ve iratlar, "Ticari ve zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları ile diğer kazanç ve iratlar" olarak belirtiliyor. Bunun dışında kalan kazanç ve iratlar ise değer artışı ve arızı kazançlar olarak ayrılıyor.

Tasarıda değer artışı kazançları da şu şekilde sıralanıyor: (i) İvazsız olarak iktisap edilenler hariç, menkul kıymetlerin iktisap tarihinden başlayarak 3 ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar. (ii) Telif haklarının ve ihtira beratlarının müellifleri, mucitleri ve bunların kanuni mirasçıları dışında kalan kimseler tarafından elden çıkarılmasından doğan kazançlar. (iii) Ortaklık haklarının veya hisselerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar. (iv) Faaliyeti durdurulan bir işletmenin kısmen veya tamamen elden çıkarılmasından do-

ğan kazançlar. (v) İktisap şekli ne olursa olsun (ivazsız olarak iktisap edilenler hariç) 70. maddede yazılı mal (Gerçek usulde vergiye tabi çiftçilerin zirai istihsalde kullandıkları gayrimenkullar dahil) ve hakların iktisap tarihinden başlayarak 4 yıl içinde elden çıkarılmasından doğan kazançlar. (Kooperatiflerin ortaklarına bu sıfatları dolayısıyla tahsis ettikleri gayri menkulleri tahsis tarihinde ortak tarafından satın alınmış sayılır) Bu maddedeki elden çıkarma deyimi, mal ve hakların satılması, bir ivaz karşılığında devir ve temlik, trampa edilmesi, takası, kamulaştırılması, devletleştirilmesi ve ticaret şirketlerine sermaye olarak konulmasını içerecek. Bir takvim yılında elde edilen değer artış kazancının 10 milyar liralık bölümü gelir vergisinden müstesna tutulacak.

Tasarıyla, ticari muamelelerden oluşan kazançlar, ticari veya zirai bir işletmenin faaliyeti ile serbest meslek faaliyetinin durdurulması ya da terk edilmesi, henüz başlamamış olan böyle bir faaliyete hiç girişilmemesi, ihale, artırma ve eksiltmelere iştirak edilmemesi karşılığında edinilen hasılat ile gayri menkullerin tahliyesi veya kiracılık haklarının devri karşılığında alınan tazminatlar da arazi kazanç sayılacak. Gerçek usulde vergiye tabi mükelleflerin terk ettikleri işleri ile ilgili sonradan elde ettikleri kazançlar da bu çerçevede değerlendirilecek.

Hazine İhaleleri

Hazine Müsteşarlığı'nın "10 Aralık 2002 Salı" günü düzenlediği 161 gün vadeli bono ihalesinde bileşik faiz % 50.74, 357 gün vadeli bono ihalesinde de % 51.33 oldu. Hazine'nin 161 gün ve 357 gün vadeli bono ihalelerinde toplam nominal 4 katrilyon 379.1 trilyon liralık satış gerçekleştirildi. İhalelerdeki net satış ise 3 katrilyon 167.2 trilyon lira oldu. 161 gün vadeli bono ihalesinde nominal 1 katrilyon 489 trilyon liralık satış gerçekleştirildi. İhaledeki net satış 1 katrilyon 241.8 trilyon lira olarak gerçekleşti. 357 gün vadeli bono ihalesinde ise nominal 2 katrilyon 890.1 trilyon liralık satış gerçekleştirildi. İhaledeki net satış 1 katrilyon 925.4 trilyon lira oldu.

Hazine'nin "16 Aralık 2002 Pazartesi" günü düzenlediği 91 gün vadeli referans bono ihalesinde, bileşik faiz % 45.45 oldu. İhalede, nominal 1 katrilyon 846.4 trilyon liralık teklif gelirken, 1 katrilyon 429.8 trilyon liralık satış yapıldı. Basit faizin % 39.28, yıllık bileşik faizin ise %

45.45 düzeyinde gerçekleştiği ihalede, net satış 1 katrilyon 302 trilyon lira düzeyinde oldu. İhraç tarihi 18 Aralık 2002 olarak belirlenen ihalede satılan kağıtların geri ödemesi 19 Mart 2003'te yapılacak. Referans ihalesinde yapılan net satış tutarı, Hazine'nin Aralık ayında piyasaya yapacağı ödemeler ve kamu kurumlarına yapılan ROT (rekabetçi olmayan teklif) ve doğrudan satışların geri ödeme tutarları toplamının % 15'ini oluşturmuyor.

Hazine Müsteşarlığı'nın "17 Aralık 2002 Salı" günü düzenlediği tahvil ihalesinde, dönem faizi % 12.24, 350 gün vadeli bono ihalesinde ise bileşik faiz % 51 oldu. İhraç tarihi 18 Aralık 2002 olan ve geri ödemesi 11 Ağustos 2004'te yapılacak tahvil ihalesinde nominal 621.8 trilyon liralık, ihraç tarihi 18 Aralık 2002 olan geri ödemesi 3 Aralık 2003'te yapılacak 350 gün vadeli bono ihalesinde ise nominal 1 katrilyon 375.9 trilyon liralık satış gerçekleşti. Verilere göre, "17 Aralık 2002 Salı" günü düzenlenen ve geri ödemesi 11 Ağustos 2004 tarihinde yapılacak 3 ayda bir değişken faiz ödemeli tahvil ihalesinde, 676.8 trilyon liralık teklif gelirken, nominal satış 621.8 trilyon lira oldu. Satışların net tutarı ise 652.9 trilyon lira düzeyinde gerçekleşti. Söz konusu tahvillerin dönem faizi % 12.24 olurken, ihalede oluşan fiyattan kamuya da 179.2 trilyon liralık satış yapıldı. İhalede satılan ve ihraç tarihi 18 Aralık 2002 olan tahvillerin ilk kupon ödemesi 12 Şubat 2003 tarihinde yapılacak ve sözkonusu kupon ödemesine 13 Kasım 2002 tarihinde yapılmış olan 84 gün vadeli referans Hazine Bonusu ihalesinde oluşan faiz oranına göre 91 gün için hesaplanan dönem faizi baz teşkil edecek. Satılan tahviller, 23 Ekim 2002 ihraç tarihli değişken faiz ödemeli devlet tahvilinin yeniden ihracı niteliğini taşıyordu.

Hazine'nin "17 Aralık 2002 Salı" günü yaptığı ve ihraç tarihi 18 Aralık 2002 olan 350 gün vadeli bono ihalesine ise 1 katrilyon 814.2 trilyon liralık teklif geldi. Tekliflerin 1 katrilyon 375.9 trilyon liralık bölümü karşılanırken, net satış 925.7 trilyon lira oldu. Bono ihalesinde, basit faiz % 50.57 olurken, bileşik faiz % 51 hesaplandı. Bono ihalesinde satışa sunulan ve geri ödemesi 3 Aralık 2003'de yapılacak bonolar, 11 Aralık 2002 ihraç tarihli 357 gün vadeli Hazine Bonusu'nun yeniden ihracı niteliğini taşıyordu.

Hazine Müsteşarlığı tarafından "26 Aralık 2002 Perşembe" günü yapılan 383 gün vadeli ABD Doları cinsinden iskontolu devlet tahvili ihalesinde net 606.8 milyon dolarlık satış yapıldı. İhalede bileşik faiz % 6.47 oldu. Toplam 1 milyar 196.1 milyon dolar teklifin geldiği ihalede nominal 648.2 milyon dolarlık satış gerçekleşti. Döviz ihalesinde bileşik faiz % 6.47, basit faiz % 6.48 olarak belirlendi. İhale öncesinde piyasa yapıcı bankalara rekabetçi olmayan tekliften 125 milyon dolar satış gerçekleştirildi. Döviz cinsinden (ABD Doları) iskontolu Hazine Bonosu ihalesinde senetlerin geri ödeme tarihi 14 Ocak 2004 olarak belirlendi.

Banka-Mall ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ocak	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69	736963.15	5078678.55	3035452.15	4655375.35
Şubat	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89	996300.48	4534752.07	2391632.75	3939378.62
Mart	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88	1224154.39	4662632.07	2325863.75	3979954.22
Nisan	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82	1343754.27	5742031.40	3523218.40	3948114.58
Mayıs	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72	1403551.33	4833067.82	3362559.64	3758605.08
Haziran	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	1187994.27	1288600.47	4520368.33	3553889.28	3575936.87
Temmuz	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	1210065.312	1457020.55	4516028.77	3359491.53	3951052.64
Ağustos	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	737615.22	1352406.47	4355709.75	3318505.73	3933668.00
Eylül	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25	630484.23	1733920.33	3762897.75	2478260.07	3645723.50
Ekim	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	573932.44	1979901.99	4397698.60	3345403.26	4195498.60
Kasım	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	703595.71	2336373.64	2904240.15	3852900.93	5507011.46
Aralık	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	726072.07	4117624.90	2886233.86	4730591.76	4276194.39

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1999 (Milyon TL)	2000 (Milyon TL)	2001 (Milyon TL)	1999 (Net)	2000 (Net)	2001 (Net)	Aralık 2001	Ekim 2002	Kasım 2002	Aralık 2002
1	ALARKO GMYO	20 000 000	3 565 000	16 838 762	20 384 232	39 185 108	-	-	20,00	17 750	12 000	14 000	13 500
2	ANADOLU CAM	250 000 000	95 600 000	1 117 488	4 074 642	2 953 473	-	5,00	-	1 450	1 850	2 475	1 350
3	AÇELİK	500 000 000	145 440 000	61 253 949	63 316 720	21 359 874	60,00	20,00	-	15 250	11 250	16 000	13 000
4	BAGFAŞ	10 000 000	2 000 000	2 599 697	2 777 653	7 121 510	50,00	70,00	100,00	23 750	26 500	31 500	24 750
5	BOLU ÇİMENTO	70 000 000	46 179 000	3 983 369	3 586 300	16 989 351	24,44	12,23	40,39	3 100	1 700	2 750	2 200
6	BRISA	25 000 000	7 442 000	13 137 330	17 943 310	25 934 319	88,30	187,00	270,00	34 000	32 500	43 000	33 000
7	ÇELİK HALAT	5 000 000	3 989 000	312 820	- 370 513	- 184 505	12,00	-	-	4 500	2 025	3 400	2 400
8	ÇİMSA	67 392 000	67 392 000	10 788 069	13 421 232	28 483 457	-31,00	39,00	125,00	15 250	7 300	10 100	3 700
9	DEVA HOLDİNG	100 000 000	16 000 000	-1 925 850	234 198	-15 652 615	-	-	-	1 575	2 125	2 300	2 050
10	DOKTAŞ	20 000 000	19 200 000	-1 550 430	- 5 086 387	-6 940 578	-	-	-	3 300	2 250	3 500	2 475
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	50 000 000	19 800 000	7 897 837	7 323 139	13 146 570	50,00	-	-	4 200	2 850	3 700	2 800
12	EGE GÜBRE	2 009 000	2 009 000	1 259 177	805 474	2 057 877	57,89	33,06	-	4 250	4 250	5 700	4 950
13	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	700 000 000	44 352 000	-24 922 263	72 138 696	-94 932 797	-	-	-	18 250	17 500	21 750	16 750
14	GENTAŞ	21 000 000	16 174 000	1 199 502	1 892 086	4 278 462	10,00	-	20,50	6 300	1 550	1 625	1 500
15	GOOD-YEAR	21 000 000	11 918 000	-4 585 600	-7 800 910	-17 694 746	-	-	-	9 500	11 750	13 750	11 000
16	GÜBRE FABRİKALARI	10 000 000	2 500 000	877 200	981 621	2 057 877	19,00	20,00	-	12 250	10 200	13 500	9 400
17	HEKTAŞ	25 000 000	19 550 000	-2 095 993	1 668 005	1 819 036	-	-	-	1 850	1 275	1 825	1 200
18	İZMİR DEMİR ÇELİK	62 250 000	62 250 000	1 147 456	279 521	-31 155 761	-	-	-	1 125	1 025	1 300	910
19	İZOCAM	12 000 000	9 000 000	1 095 371	4 085 484	5 775 755	25,00	40,00	33,33	5 400	3 100	3 950	2 950
20	KARTONSAN	2 700 000	2 025 000	1 868 731	6 258 164	15 297 260	57,75	154,36	149,87	51 000	51 000	54 000	49 500
21	KAV DAN PAZ TİC.	7 000 000	6 435 000	3 888 455	3 710 354	1 476 495	40,00	26,59	15,00	4 100	2 350	3 100	2 250
22	KOÇ HOLDİNG	250 000 000	203 156 000	42 296 323	43 453 599	54 806 789	15,00	10,00	-	38 000	17 750	22 000	17 250
23	KONYA ÇİMENTO	-	4 873 000	3 156 398	2 551 302	5 565 643	50,00	10,00	-	6 400	11 250	13 750	11 000
24	KOROSA DUPONT	60 000 000	36 125 000	3 421 774	9 202 454	16 393 540	24,50	30,70	36,00	7 500	5 100	6 500	4 550
25	MAKİNE TAKİM	18 500 000	16 819 000	420 697	- 994 243	-3 708 288	-	-	-	710	480	510	420
26	MİGROS	100 000 000	55 080 000	25 038 772	7 505 957	17 775 501	350,00	50,00	50,00	125 000	91 000	100 000	14 500
27	NET TURİZM	100 000 000	24 822 000	130 161	2 206 116	-14 903 085	-	-	-	1 125	550	740	450
28	OLMUKSA	10 000 000	5 434 000	659 712	2 542 799	4 539 335	-	25,00	20,00	8 400	9 600	12 750	5 000
29	OTOSAN	300 000 000	73 106 000	1 250 308	40 820 549	-91 737 465	-	-	-	15 250	14 000	18 750	14 000
30	PETROL OFİSİ	385 000 000	250 000 000	70 157 454	72 559 118	186 596 292	291,76	121,90	-	62 000	3 700	6 800	6 800
31	PINAR SÜT	80 000 000	15 500 000	3 261 698	4 092 558	2 788 486	50,00	82,70	15,79	3 400	1 975	2 300	2 125
32	SABANCI HOLDİNG	1 000 000 000	800 000 000	38 620 385	83 375 694	120 054 389	8,00	-	-	7 900	4 650	5 800	4 350
33	SARKIYSAN	10 000 000	10 000 000	4 020 727	3 442 605	9 159 917	55,00	41,00	50,00	16 000	5 500	7 000	5 300
34	TELETAŞ	10 000 000	8 000 000	4 488 080	- 5 910 940	-11 638 577	-	-	-	18 250	9 600	12 750	8 200
35	TUPRAŞ	500 000 000	250 419 000	212 968 504	242 982 184	188 633 258	233,70	280,30	55,26	12 250	8 200	10 500	7 800
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	40 000 000	20 000 000	-4 766 215	3 781 160	-2 410 995	-	-	-	5 700	3 400	4 250	2 850
37	T. GARANTİ BANKASI	1 000 000 000	791 748 000	181 098 648	205 287 000	-226 705 000	-	-	-	2 650	1 875	2 850	2 150
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	800 000 000	285 000 000	1 539 518	3 607 181	2 101 484	14,00	-	-	5 800	1 675	2 275	1 550
39	YAPI KREDİ BANKASI	-	752 345 000	211 276 596	256 146 000	-895 815 000	64,00	-	-	4 500	1 375	1 700	1 375
40	YAZICI LAR HOLDİNG	-	13 650 000	1 858 647	6 228 933	30 269 209	-	-	30,00	17 500	14 750	18 750	13 750

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (OCAK 2003)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)
A.B.D.	3.2	2.2	2.9	6.0	-456.6	-462.2
Almanya	0.4	1.1	2.5	10.0	112.9	38.7
Avustralya	3.7	3.2	3.6	6.1	-3.3	-14.3
Avusturya	0.9	1.7	2.2	4.1	-0.2	-0.9
Belçika	0.8	1.4	2.1	11.6	16.7	13.3
Danimarka	0.9	2.7	3.9	5.4	7.4	4.2
Fransa	0.8	2.2	3.4	9.0	9.0	25.2
Hollanda	0.1	3.2	3.4	2.5	26.9	9.0
İngiltere	1.8	2.6	3.7	5.2	-49.0	-20.5
İspanya	1.8	3.9	3.8	11.7	-37.8	-15.4
İsveç	2.0	2.3	2.7	3.9	14.5	11.1
İsviçre	0.6	0.9	2.5	3.3	4.5	22.7
İtalya	0.5	2.8	2.1	9.0	11.1	-1.0
Japonya	1.3	-0.4	0.6	5.3	89.3	113.9
Kanada	4.0	3.2	2.6	7.5	31.8	12.4
Euro-11	0.8	2.2	3.3	8.4	94.2	38.0

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 4 Ocak 2003

(*) Yıllık Yüzde Değişim

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B., Diğerleri için C.I.F. / F.O.B.

İnceleme

Yrd. Doç. Dr. M. SERHAN OKSAY

Kadir Has Üniversitesi, İ. İ. B. F., Öğretim Üyesi

Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin, Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüze Yansıyan Yapısal Sorunların Tespiti: 1908-1980 Dönemi

I. DÜNYA BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ GELİŞMELER

I.1. Dünya'da İlk Bankacılık Faaliyetlerinin Ortaya Çıkışı

İtalya'da, 14. yy'ın sonuna doğru Rönesans ile birlikte, yeni deniz yollarının keşfedilmesiyle yeni ticari merkezler (Floransa, Venedik, Cenova gibi) ortaya çıkmış ve dış ticaret hareketlenmiştir. Bu gelişmeler şehirler ve ülkeler arasındaki para hareketlerini de hızlandırmış, tüccar ve zanaatçılara hizmet veren gerçek kişiler olan sarraflar, bankerler ortaya çıkmış ve ticaret hacmi ile sermaye ihtiyacının daha da artmasıyla bilahare ilk bankalar

kurulmuştur. Rönesans'ın etkisi altında 15 ve 16. yy'da Kuzey Avrupa'da Amsterdam ve Londra gibi yeni finansal merkezler oluşmaya başlamıştır. Ancak, Merkantilist yaklaşımın etkili olduğu 16. yy. 'dan 17. yy. 'ın sonlarına kadar, (ülkelerin ödemeler dengesinde fazlalıklar oluşturmak amacıyla ihracatlarını arttırıp, ithalatlarını kısımları nedeniyle) dış ticaret ve dolayısıyla uluslararası bankacılık faaliyetleri gelişmemiştir.

18. yy.'da, İngiltere'de sanayi devriminin başlamasıyla, üretimde görülen büyük artış, hammadde ithalatı ve mamul madde ihracatı yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmış ve dış ticareti kısıtlayan Merkantilist uygulamalar bu dönemde etkisini kaybederek, A.

Smith'in dış ticaret dahil olmak üzere her türlü ekonomik serbestliğin savunulduğu Liberalizm teorisi, dünyayı etkisi altına almaya başlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, dünya dış ticaret hacmi gelişmiş ekonomiler özellikle de İngiltere lehinde önemli miktarda artmış ve sterlin uluslararası ödeme aracı, Londra ise dünya ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde çok sayıda yabancı banka, Londra'da şube açmaya başlamış ve açılan yabancı banka sayısı kısa sürede 135'e çıkarak, İngiltere'yi dünya finans merkezi haline getirmiştir.

ABD'de ise ilk bankacılık faaliyetleri 18. yy'ın sonlarında, eyaletlerde küçük ticari bankaların kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. 1863 yılında ülkedeki ilk Bankacılık kanunu yerel bankalardan vergi alarak devletin gelirlerini artırmak amacıyla çıkarılmış ve 1864'de 1500 olan banka sayısı on yıl içinde 250'ye düşmüştür. ⁽¹⁾

1.2. Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler (1908-1944)

20. yy'ın başlarında dünya bankacılık sektöründe meydana gelen en büyük olay, ABD bankalarının yayılma hızıdır. 1913 yılında ABD'de Federal Rezerv yasasının çıkmasıyla getirilen düzenle-

meler ve bir süre sonra patlak veren I. Dünya savaşı, ABD'yi dünyanın en borçlu ülkesi durumundan, en önemli borç veren ülkelere kadar konumuna getirmiştir. 1913 ABD Bankacılık yasası ulusal bankaların yabancı ülkelerde şube açabileceklerini belirtiyor ve böylece ABD doları o zamana kadar uluslararası ödemelerde kullanılan para birimi olan sterline karşı önemli bir alternatif olarak ortaya çıkıyordu.

Nitekim I. Dünya Savaşı sterlinin uluslararası ödeme aracı olma konumunu sarsmış ve ABD doları ortaya çıkan boşluğu doldurmaya başlamıştır. Savaş öncesi önemli oranda borç dağıtmış olan ve savaş nedeniyle bunları tahsil etmekte ve savaşı finanse etmekte zorlanan İngiliz ekonomisinin dünya bankerliği oynama rolü önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Takip eden yıllarda Avrupa ülkelerinin tüm çabalarına rağmen Avrupa'dan ABD'ye sermaye kaçışı önlenememiş ve büyük çaplı sermaye akışı giderek New York'u uluslararası bir finansal merkez haline getirmiştir. ⁽²⁾ 1929 buhranında çok sayıda bankanın iflas etmeye başlamasıyla 1933 yılında çıkarılan bir kanunla mevduat sigorta sistemi getirilerek tasarruflar güvence altına alınmış, ticari bankacılık ve yatırım bankacılığı faaliyetleri birbirinden ayrılmıştır.

Böylece bankacılık sistemine güven tazelenmiştir. 1934 yılında ülkedeki banka sayısı 14. 146'ya ulaşmıştır. ⁽³⁾

1.3. II. Dünya Savaşı

Sonrasında Dünya Bankacılık Sisteminde Görülen Gelişmeler

1944 yılında merkezinde ABD'nin bulunduğu, Bretton Woods para sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemle o zamana kadar altına bağlı olan ve sterlinin etkisinde bulunan para sistemi dolara bağımlı hale gelmiştir. Sistemde, bütün ülkeler paralarının değerini ABD dolarına göre belirlerken, dolar altına göre değer buluyor ve ABD Merkez Bankası (Federal Rezerv) diğer ülkelerin Merkez Bankalarına arz edecekleri dolarlar karşılığında altın verme taahhüdü altına girerek dünya Merkez Bankası rolünü üstleniyordu. 1971 ve 1973 dolar devalüasyonları Bretton Woods sistemine son vermiş, güçlenen Batı Avrupa ve Japonya ulusal paraları karşısında dolar egemenliğini yitirmiş ancak sistemin yarattığı çokuluslu kurumlar uluslararası alanda etkinliklerini artırmaya devam etmişlerdir.

Bretton Woods sisteminin yarattığı bu çokuluslu kurumlar; Uluslararası Para Fonu (IMF) ve

Dünya Bankası'dır (IBRD). Ödemeler dengesi açıkları için ihtiyaç duyulan kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan IMF ile kalkınmaya yönelik altyapı yatırımları için ihtiyaç duyulan uzun vadeli finansmanı temini amacıyla kurulan IBRD çokuluslu finansman kurumlarının ilk örnekleridir. 1960'lı yıllarda, uluslararası piyasalarda İngiltere, Fransa, Japonya, Almanya, Hollanda, Belçika, İsviçre ve İsveç gibi sanayileşmiş ülkelerin ticari bankaları, ABD bankalarıyla rekabet eder hale gelmişlerdir. Uluslararası piyasalarda artan rekabet sonucu, piyasalarda araç ve hizmet çeşitliliği artmaya başlamış, Euro para ve bono piyasaları da bu yıllarda ortaya çıkmıştır.

II. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

II.1. Osmanlı'da Bankacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Osmanlı imparatorluğu topraklarında, para piyasalarının oluşumu yeterli sermaye birikimine sahip yabancı ve azınlıklara mensup sarraflar eliyle gerçekleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde tedavülde olan çok sayıdaki yerli ve yabancı, değişik isimli ve ayarlı paraların (II. Mahmud döneminde piyasada 36 çeşit gümüş para bulunuyordu) arasın-

da fiyat farkları bulunması, sözkonusu paraları alıp satan ve bunların fiyatları arasındaki farklardan yararlanmayı meslek haline getiren bir sarraf sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Giderek ellerinde sermaye biriken sarrafların, vergi gelirleri karşılığında devlete borç vermeye başlamalarıyla bankerliğe dönüşüm başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk banka Avrupa'da bankacılığın ortaya çıkmasından yaklaşık 400 yıl sonra, yabancı ve azımlıklar eliyle, 1847 yılında Bank-ı Dersadet (Banque de Constantinople) adı ile kurulmuş ve temel amacı sterlin ile kuruş arasındaki paritenin korunması olmuştur. Bu gelişmeleri takiben, 1856 yılında yönetim merkezi Londra'da olmak üzere 500.000 sterlin sermaye ile bir ticaret bankası olarak Osmanlı Bankası kurulmuştur. Osmanlı Bankasının kurulmasının ardından, amaçları döviz spekülasyonundan yararlanmak ve Osmanlı hükümetine yüksek faizle borç vermek olan çok sayıda yabancı banka daha kurulmuş ve Osmanlı Devleti'nin 1875 yılında borçlarını ödeyemez duruma düşmesinin ardından söz konusu kurumların pek çoğu piyasadan çekilmek zorunda kalmıştır.

1881 yılında Düyun-u Umumiye'nin kurulması ve İmparator-

luğun dış borçlarının idaresinin bu kuruluşa devredilmesiyle, yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı gelir kaynaklarının uluslararası bir kuruluşun denetimine geçmesi, Avrupa'lı sermayedarlara yeterli güvence sağladığından, özellikle 1881'den sonra İmparatorluk'ta birçok yeni yabancı banka kurulmuştur. ⁽⁴⁾ Cumhuriyetin ilanına değin ülkede kurulan yabancı sermayeli bankalar temelde, kendilerinden önce kurulanlara benzer olarak döviz işlemlerinden ve Osmanlı hükümetlerinin yaptığı iç ve dış borçlanmalardan spekülatif kazançlar sağlamaya yönelmişler ancak bu faaliyetlere ek olarak Osmanlı devleti topraklarında faaliyet gösteren yabancı sermaye kuruluşlarını da kredilendirmeye girişmişlerdir. 1888 yılında Menafi sandıklarında toplanan kaynakların kullanımının daha kontrollü bir biçimde yapılması amacıyla, tarımsal kredilendirmeyi devlet denetimine alacak olan Ziraat Bankası, ilk devlet bankası sıfatıyla, kurulmuş, sermayesi, Menafi Sandıkları'nın alacakları bu bankaya devredilmesiyle oluşturulmuştur. ⁽⁵⁾ Spesifik olarak tarım sektörünün gelişmesi yönündeki temel amacı ve işleviyle, kuruluşundan (kooperatifleşme) gelişmesine kadar bir kalkınma finans kurumu özelliği taşıyan Ziraat Bankası gibi, ilerleyen yıllarda da

bu bankayı model alan kalkınma finans kurumları ve uzmanlık bankaları çeşitli ulusal sektörleri desteklemek amacıyla kullanılmış ve bu tür örgütlerin lokomotif görevi yaptığı sistem Türk Bankacılık sisteminin yapısal özelliklerinden biri haline gelmiştir.

1867 yılında kurulan ve günümüze ticaret bankalarına benzer bir görev üstlenen ilk ulusal finans kurumu Emniyet Sandığı, 1907 yılında Ziraat Bankası'na bağlanmış ve bu sandık 1984 yılında Ziraat Bankası bünyesine katılarak, kapatılmıştır. Ülkemizde kurulan ilk ticari bankaların ortak özellikleri; bu bankaların yabancılar ve/veya azınlıklar ortaklığı ve/veya eliyle kurulmaları; halktan mevduat toplama yeteneklerinin düşük olması bu nedenle plasmanlarında daha çok öz sermayelerini kullanmaları; bu bankaların sadece yabancıların ve azınlıkların elinde olan ticari işlemleri ve yatırımları kredilendirmeleri; temel işlevlerinin devleti fonlama ve döviz işlemlerinden spekülatif kazanç sağlama olmasıdır. Bu temel özellikleriyle ülkemizde kurulup faaliyet gösteren ilk ticari bankaların ticaretin gelişmesine katkıda bulduklarını, sermaye birikimi yaratarak bunu ulusal ekonominin gelişmesinde kullanmış olduklarını söylemek olası değildir. Sözkonusu bankalar ticari

faaliyetlerini ulusal coğrafyada mikro iklimler ölçeğinde gerçekleştirmişlerdir.

II.2. Osmanlı'da Ulusal

Bankacılığın Temellerinin Atılması (1908-1944)

Osmanlı'da, 1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilanını takiben giderek artan sayıda ulusal banka kurulmaya başlamış ancak bunlar yerel özellikler gösteren tek veya az şubeli kurumlar olarak kalmışlardır. Bu yıllarda bankacılık alanındaki en ilginç gelişmeler Anadolu'da görülmüştür. Ekonomik gücü giderek artan Anadolu eşraf ve tüccarları, büyük çiftlik sahiplerini de (Anadolu burjuvazisi) yanlarına alarak kredi sorunlarını çözmeye yönelmişlerdir. İttihad ve Terakki'den görülen teşvikin de etkisiyle ilk ulusal banka 1909 yılında Konya'da Şirket-i İktisad-ı Milliye adı altında komandit şirket olarak kurulmuştur. ⁽⁶⁾

Bu dönemde kurulan milli bankalar tablo 1'de gösterilmiştir. "Ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkmasındaki temel neden, ülke içinde birikmekte olan sermayeyi yabancı ve azınlık bankalarının elinden kurtarmak ve bu sermayeyi ulusal ticareti geliştirmek amacıyla kullanmaktır. ⁽⁷⁾ O yıllarda, İttihad ve Terakki Cemiyeti bu hedefe

ulaşmak için büyük gayretler gösteren ve önemli çalışmalar yapan, siyasal bir örgüt olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde kurulan ulusal bankaları verdikleri krediler açısından ticari kredi, emlak kredisi ve tüketim kredisi verenler ile tarımsal kredi verenler biçiminde ikiye ayırabiliriz. 1919-1923 döneminde kurulan bankalar arasında 1916 yılında kurulan⁽⁸⁾ Osmanlı İtibari Milli Bankası ülkemizde gerçek anlamda özel ticari bankalarının ilki olarak kabul edilebilir.⁽⁹⁾ Bu yeni ulusal bankanın kapitü-

lasyonların himayesinde çalışan yabancı bankalarla rekabet edebilmesi için 21 Şubat 1916 tarihli bir kanunla bankanın sermayesi, ihtiyat akçesi ve dağıtacağı temettüleri, her türlü taşınmazları her türlü resim, vergi ve harçtan muaf tutulmuş, hisse senedi ve yazışmalarının, senet ve ilanlarının damga resmine tabii olamayacağı kabul edilmiş, mektup ve telgraf hizmetlerinin ücretsiz olacağı belirtilmişti. Bankanın hisseleri ada yazılı ve münhasıran Türk vatandaşlarına ait olacaktı. Bankanın her türlü banka

Tablo 1
İlk Ulusal Bankalar

Kuruluş Yılı	Banka Adı
1911	İstanbul Bankası
1912	Konya İktisad-i Milli Bankası (Şirket-i İktisad-ı Milliye)
1913	Karaman Milli Bankası
1913	Adapazarı İslam Ticaret Bankası (Türk Ticaret Bankası 1937)
1914	Milli Aydın Bankası
1914	Enval-i Gayrimenkule ve İkrizat bankası
1916	Akşehir Bankası
1916	İtibar-ı Milli Bankası
1917	Manisa Bağcılar Bankası
1917	Konya Ahalî Bankası
1917	İktisadi Mülli Bankası
1919	Eskişehir Çiftçiler Bankası
1919	Adapazarı Emniyet Bankası
1920	Konya Türk Ticaret Bankası
1920	İktisat Türk A.Ş.
1922	Bor Zürra ve Tüccar Bankası
1923	İstanbul Küçük İstikraz Sandığı

Kaynak: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s.466-467

işlemlerinden başka sinai ve ticari faaliyetlerde bulunması da öngörülmüştü. Banka bir taraftan da Ergani bakır madenlerinin işletme imtiyazıyla, bu madenleri denize bağlayacak demiryolunun imtiyazını da almış bulunuyordu. ⁽¹⁰⁾ Osmanlı Bankası'nın ayrıcalığı 1925 yılında sona erdiğinde, hükümet Osmanlı Bankasıyla hesabını tasfiye ederek İtibar-ı Milli Bankası'nı devlet bankası olarak tanıyabilecekti. ⁽¹¹⁾ İleride bir devlet bankasına dönüştürülmek üzere kurulan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın devlete ait mali işleri yürütmesi ve halkın her türlü kıymetini saklaması planlanıyordu.

İkinci Meşrutiyet yıllarında Anadolu'da doğmakta olan orta sınıf müslüman - Türk eşraf - tüccar - çiftçiler, mevcudiyetlerini ulusal-yerel bankalar kurarak ispat etmişler ve bu bankalar sayesinde yabancı ve gayri müslim tüccarlar karşısında pazarlık gücü kazanarak, eskiden yok pahasına pazarladıkları mallarını yüksek fiyatla piyasaya sürebilmişlerdir. Diğer taraftan yerel bankaların yurt dışında kurulmasıyla, o zamana kadar sadece yabancı ve gayri-Müslimlerin uğraşı olarak görülen bankacılık artık müslüman Türklere de mal olmuştur. ⁽¹²⁾

Osmanlı Bankası da bu sırada boş durmamış ve müşteri tabanını genişletmek üzere sürekli Osmanlı toprakları üzerinde, ticari faaliyetlerin gelişmekte olduğu bölgelerde şube açarak yayılma stratejisi gütmüştür; nitekim "1910 ve 1911 yıllarında olağan dışı sayıda, sırasıyla 10 ve 11 şube açılmış, böylece I. Dünya Savaşı arifesinde toplam şube sayısı 91'e çıkmıştır. ⁽¹³⁾ "İmparatorluk genelinde şubelerin toplam kârdaki payı 1895'de % 24 iken yavaş yavaş artarak 1911'de hemen hemen % 50'ye yükselmişti. ⁽¹⁴⁾ Ancak, bu dönemde devletin de teşviki ile kurulmuş olan ulusal bankaların büyük kısmı, kredi piyasasına egemen olan güçlü yabancı bankalarla rekabet edemedikleri için kapanmışlardır. İstiklal Savaşı ve Cumhuriyetin ilanı ile biten bu ara dönem, ulusal bankacılık sistemi için bir tecrübe dönemi olmuş ve ekonomik gelişmede milli bankacılığın öneminin yanı sıra sektörün yaşaması ve rekabet edebilmesi için devlet teşvikinin zorunlu olduğu anlaşılmıştır. ⁽¹⁵⁾

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılında, Türkiye, birkaç altyapı yatırımına yönelik işletme, askeri fabrika ve imtiyazlı yabancı şirket dışında sanayi üretimi olmayan, tarım üretimi ise kısıtlı olan bir ekonomiye sahipti. "Ulusal ve yabancı bankaların bazı ölçütler aç-

sından eşit boyutlara ulaşmasına karşın, Cumhuriyetin ilanından sonra Türk Banka Sisteminde dikkati çeken temel özellik, banka-kredi sisteminin halâ büyük ölçüde yabancı sermayenin denetimi altında bulunmasıydı. ⁽¹⁶⁾

Bu dönemde Osmanlı Bankası'nın Merkez Bankası ve hazine fonksiyonlarına sahip olması nedeniyle, Türk para sisteminin kontrolü hükümetten çok, ülke dışındaki finansal güçlere bağlı kalmış ve bu durum hükümet üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Ziraat Bankası da, 320 şubesiyle ülkenin her yanında örgütlenmiş olmasına rağmen, normal bankacılık işlemlerini yapamıyor, sadece yabancı bankaların verimsiz buldukları için ilgilenmedikleri tarım kesimine kredi açmakla yetinmek zorunda kalıyordu. ⁽¹⁷⁾ Diğer taraftan, dış ticaret işlemleri tamamen yabancı bankalar tarafından yürütülüyor ayrıca ülkenin sanayi kesimine uzun vadeli kredi vererek yatırımları teşvik edecek herhangi bir finansal kurum bulunmuyordu.

Cumhuriyetin temel hedefinin, ulusal sanayinin temellerinin atılması ve tarım üretiminin artırılarak, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması olması nedeniyle, bu kalkınmayı destekleyecek bir bankacılık sisteminin geliştirilmesi için büyük çabalar harcanmıştır.

Bu çabaların en önemlisi, 1923 yılında hükümet ile tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinin önde gelenlerinin katılımıyla yapılan İzmir İktisat Kongresi'dir. Ekonomi Bakanı Mahmud Esat Beyin Kongre'de yaptığı konuşmada, yeni hükümetin konuya verdiği önem açıkça görülmektedir: "Kredi müessesatından mahrum Türkiye iktisadiyatı milli inkişaftan mahrum kalabilir ve daha uzun asırlar yabancıların hesabına çalışır bir müstemleke mahiyetinden kendisini kurtaramaz. Ellerini mütemadiyen ecebi sermayesine, kredisine açık bulunduran memleketler esirler ülkesi olmaktan ileri geçemezler. Fakat Türkiye bu kara tehlikeyi yenecektir". ⁽¹⁸⁾ Kongrede, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesinde ihtiyaç duyulan sermayenin tedarik edilebilmesi için, ulusal bankaların kurulması, ancak, özel kesimin yeterli sermaye birikimine sahip olmaması nedeniyle, devletin de banka sermayelerine katkı yapması gerektiği fikri benimsenmiştir. ⁽¹⁹⁾ Kongrede Bankacılık sistemiyle ilgili olarak alınan kararları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz ⁽²⁰⁾:

(i) *Ziraat Bankası*: Hükümet, bankadan aldığı paraları mümkün olan en kısa zamanda iade edecek ve bir daha bankanın kaynaklarını başka amaçlarla kullanmayacaktır. Banka ile ilgili yeni bir kanun

çkarılacak ve bu çerçevede yeniden yapılandırma gerçekleştirilecektir.

(ii) **Ticari Bankalar:** Büyük bir ticaret bankası kurulacak, bu bankanın hisse senetleri Türk vatandaşlarına ve Türk Şirketlerine satılacak, hükümet de bankaya sermaye koyarak, hissedar olacaktır.

(iii) **Sanayi Bankaları:** Sanayicilere kredi vermek amacıyla bir sanayi bankası kurulacak ve bu banka aracılığıyla yerli sanayi desteklenerek bu sektörde gerekli sermaye birikimi sağlanacaktır.

İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar derhal uygulamaya konarak, tarım sektörünün kredi imkanlarını artırmak için, 1924 Bütçe Kanunu ve 1926 T. C. Ziraat Bankası Anonim Şirketi Nizamnamesi Esasisi'yle⁽²¹⁾, Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılmış, bankaya her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme yetkisi verilmiş ve anonim ortaklık haline getirilmiştir. Daha önce yaygın bir örgüt yapısı olmasına rağmen diğer bankacılık işlemlerini yapamayan Banka böylelikle her türlü bankacılık işlemi yapmaya yetkili kılınmıştır. Kongre'nin güçlü bir ticari banka kurulması kararı doğrultusunda, 1924 yılında, Türkiye İş Bankası, sermayesine devletin de katıldığı bir özel sektör bankası olarak, her türlü bankacılık fa-

aliyetini gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. Banka, Cumhuriyet'ten sonra özel sermaye ile kurulan ilk büyük banka olmuştur. Türkiye İş Bankası, ticaret bankacılığının yanında, sını ve ticari yatırımlara da katılmıştır.⁽²²⁾

Kongrenin bir sanayi bankası kurulması yönündeki kararı çerçevesinde ise, 1925 yılında, orta ve uzun vadeli kredi vererek, sanayi işletmelerinin yatırımlarını desteklemek amacıyla, ilk kalkınma bankası olan, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Banka, sermayesinin sınırlılığı dolayısıyla, ancak kuruluş sırasında devraldığı işletmelerle taahhüt ettiği iştrakleri yürütebilmiş, özel sanayi ve maden işletmelerine ise kaynak sağlayamamıştır. 1932 yılında, bankanın kapasitesini ve kaynaklarını zorlayan işletmecilik görevleri, ve bu kapsamda Bankanın yönetimindeki fabrikalar, yeni kurulan Devlet Sanayi Ofisi'ne devredilince, Banka yeniden yapılandırılarak, Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını almıştır. Ancak, 1933 yılında her iki kuruluş da, Sümerbank'ın kurulmasıyla, bu çatı altında tekrar birleştirilmiştir.

Tarım, sanayi ve ticaret sektörünün finansman ihtiyacını karşılamak için yapılan bu çalışmaların sonra, inşaat sektörünü de desteklemek için, 1927 yılında ya-

pi ve onarım işlerine kredi vermek amacıyla, Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Bankanın sermayesini Osmanlı döneminden kalan Eytam Sandıklarındaki para ile Hazine emlaki oluşturmuştur. Bankanın ismi, 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası olarak değiştirilmiştir. "Yabancı bankaların hakim olduğu bir banka sistemi ülkenin dünya ekonomisiyle ilişkileri kesildiği veya azaldığı dönemlerde iç piyasanın para ve kredi talebini karşılamakta uzaktır. Buhan dönemlerinde iç piyasanın para talebi artmakta artan faiz hadleri Anadolu piyasasının küçük sermayelerinin yöresel kredi ihtiyacını karşılayacak şekilde bankacılığa akmasına sebep olmakta ve birçok yöresel küçük banka kurulmaktadır. Bu deneyi Türkiye iki defa yaşamıştır. Birincisinde I. Dünya Savaşı koşulları Türkiye'yi dışarıya kapayınca Anadolu'da 13 kadar yöresel Banka kurulacaktır, aynı deney Türkiye'de 1926-1929⁽²³⁾ koşullarında tekrar yaşanacaktır."⁽²⁴⁾

Nitekim, 1923-1933 yılları arasında, Cumhuriyet öncesi dönemde yerel tüccarların kredi ihtiyaçlarına hizmet veren çok sayıda küçük sermayeli yerel banka kurulmuş, ancak, 1929 buhranından olumsuz etkilenen bu bankaların çoğu kapanmak zorunda kalmışlardır. 1929 dünya buhranı

sonrası, ülkede ulusal kamu bankalarının kurulduğu yeni bir dönem başlamıştır. 1930'lu yılların başlarında, olumsuz ekonomik koşulların da etkisiyle, özel kesimin özendirilmesi yoluyla sanayileşme stratejisi terkedilerek devlet girişimleri yoluyla sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Bu strateji çerçevesinde, Birinci ve İkinci Sanayi Planları yapılarak, ekonomik büyüme için gerekli olan sektörler tespit edilmiş ve bu sektörleri desteklemek üzere, aşağıda isimleri yer alan kamu bankaları kurulmuştur.

1933 yılında kurulan ve kamu iktisadi teşebbüsü niteliğinde olan Sümerbank'ın faaliyet alanı devlet sermayesiyle kurulan fabrikaları işletmek, devletin özel kuruluşlardaki paylarını yönetmek, sinai kalkınmayı teşvik edici krediler vermek, her türlü bankacılık işlemi yapmak şeklinde belirlenmiştir. Aynı yıl, su-elektrik vb. altyapı hizmetlerini orta ve uzun vadeli kredilerle destekleyerek, yerel yönetimleri kalkındırmak amacıyla, devlet sermayeli olarak, Belediyeler Bankası kurulmuş ve ismi 1945 yılında İller Bankası olarak değiştirilmiştir. Devlet sermayesiyle kurulmuş olan bu bankaları, 1935 yılında Devletin elindeki maden ve elektrik üretim ve dağıtımına ilişkin firmalara kredi vermek için kurulan ve 1955 yılında faaliyet

alanı genişletilerek, mevduat ve ticaret bankası olma statüsü kazandırılan Etibank izlemiştir. 1938 yılında yerli ve yabancı limanlar arasındaki seferleri vb. denizcilikle ilgili hizmetleri geliştirmek amacıyla kurulan Denizbank ise, 1952 yılında Denizcilik Bankası adıyla anonim şirket olarak kurulan bankaya devredilmiştir. Gene aynı yıl kurulan kamu sermayeli bir diğer banka Halk Bankası ve Halk Sandıkları'dır. Küçük esnaf ve zanaatkarların fi-

nansman sorununu gidermek ve onları desteklemek için kurulan Halk Bankası, doğrudan halka kredi açmamakla birlikte mevduat toplama yetkisi bulunan Halk Sandıkları'nı finanse ederek, dolaylı yoldan kredi sağlamış olmaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1944 yılına kadar devam eden dönem, ağırlıklı olarak, devlet bankalarının geliştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde kurulan bankaları topluca tablo 2'de izle-

Tablo 2
Cumhuriyet Sonrası Kurulan İlk Ulusal Bankalar

Kuruluş Yılı	Banka Adı
1924	Türkiye İş Bankası
1924	Türkiye Tütüncüler Bankası (İzmir)
1925	Türkiye Sanayi ve Maden Bankası
1926	Afyon Terakki Servet Bankası
1926	T.C. Ziraat Bankası
1927	Eskişehir Bankası
1927	Emlak ve Eytamı Bankası (Emlak ve Kredi Bankası 1946, Emlak Bankası 1988)
1927	Denizli İktisat Bankası (İktisat bankası 1980)
1927	Kocaeli Halk Bankası (Türkiye Ekonomi Bankası-TEB 1982)
1928	İzmir Esnaf ve Ahali Bankası (Egebank 1959)
1928	Türkiye İmar Bankası
1928	Şarki Karaağaç Bankası
1929	Elazığ İktisat Bankası
1929	Lüleburgaz Bankası
1930	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
1933	Sümerbank
1933	Belediyeler Bankası (İller Bankası 1945)
1933	Efesbank (Zonguldak)
1935	Etibank
1938	Denizbank
1938	Halk Bankası ve Halk Sandıkları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

ayabiliriz. Bu dönemde, bankacılık konusunda yaşanan en önemli gelişme, kuruluş çalışmaları 1920'li yıllardan itibaren başlayan ve 1929 yılında hız kazanan, ancak, yeterli altın ve döviz varlıklarının olmayışı nedeniyle bir türlü kurulamayan T. C. Merkez Bankası'nın 30 Haziran 1930 tarihinde 15 milyon sermayeli karma yapılı bir şirket olarak kurulması ve daha önce yabancı sermayeli Osmanlı Bankası tarafından yürütülen para basma fonksiyonunun ilk kez milli bir bankaya verilmiş olmasıdır⁽²⁵⁾.

Osmanlı Devleti'nde banknot çıkarma imtiyazının yabancı bir bankaya verilmesinin sıkıntıları, I. Dünya Savaşı başlangıcında yaşandığı için, Cumhuriyet'in kurulduğu bu dönemde, para ve kredi piyasasını düzenlemek için hayati önemi bulunan ulusal bir Merkez Bankası'nın mevcudiyeti ilkesi benimsenmiştir. Kurulması esnasında, "Merkez Bankası'nın dış finansman gereksiniminin önemli bir bölümü The American Turkish Investment Corporation ile yapılan kibrit imtiyaz anlaşması sonucu sağlanmıştır."⁽²⁶⁾ Bankaya kurulduğunda 30 yıl süreli banknot ihracı imtiyazı verilmiştir. 1715 sayılı Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankası, para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin genel likiditesini

ayarlamak, ve bankalara ödünç para vermekle görevli bir emisyon bankasıdır. 1971 yılına kadar yürürlükte kalan bu Kanun, yürürlükte kaldığı süre içinde bir çok kez değiştirilerek, bankanın Hazineye ve kamu iktisadi teşekküllerine daha fazla kredi vermesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, banknot çıkarılmasına ilişkin sınırlamalar azaltılarak, bankanın temel fonksiyonu, etkin bir para politikası yürütmekten çok kamu kesimi finansman açıklarını kapatmak olmuştur.

1924-1945 dönemini ulusal ve yabancı sermayeli bankaların toplam mevduattan aldıkları paylar açısından değerlendirdiğimizde, özellikle Türkiye İş Bankası'nın kurulmasından sonra, yabancı bankaların paylarının giderek küçüldüğü açıkça görülmektedir. Bankaların toplam mevduat içindeki payları tablo 3'de yer almaktadır. Ayrıca, ekonomide en önemli likit varlıkları oluşturan para ve mevduat toplamı içinde mevduatın payı 1924 yılında % 33'den, 1929'da % 56'ya çıkmış, toplam kredi hacmi de, aynı yıllarda, 123 Milyon TL'den 204 Milyon TL'ye ulaşmıştır. Cari değerlerle toplam kredi hacminin GSYH'ya oranı ise, 1924-1929 döneminde % 10 iken, 1930-1935 döneminde % 15'e çıkmıştır.⁽²⁷⁾ Bu rakamlardan, Cumhuriyet dö-

neminde kurulan ulusal bankaların ekonomide kaydi para yaratma ve finansal aracılık fonksiyonlarını başarıyla gerçekleştirdikleri ortaya çıkmaktadır.

1908-1944 döneminde, kurulmuş olan ulusal bankaları faaliyet alanlarına göre değerlendirdiğimizde, tablo 4'den de anlaşıldığı üzere, en büyük payı ticari bankaların aldığı, ekonomik büyümenin başarılması için daha çok uzmanlık bankalarından yararlandırıldığı ve kalkınma ve yatırım bankalarının önemini henüz tam olarak kavranmadığımızı görmekteyiz. Bu dönemdeki en önemli gelişmenin ise ulusal bir Merkez Bankası'nın kurulması olduğunu söyleyebiliriz. 1908 yılından itibaren, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de siyasi desteğiyle gelişen ulusal bankacılık girişimleri, kredi piyasasına egemen olan güçlü yabancı bankaların rekabetleri ve ekonomideki olumsuzluklar nedeniyle başarılı olamamışlardır. Ancak, Cumhuriyetin kurulmasından sonra, ülkede siyasi ve ekonomik istikrar sağlanarak, bankacılık konusunda yapılan planlı ve bilinçli girişimler sonucunda, ekonomide, fon talep edenlerle fon arz edenler arasındaki aracılık fonksiyonunu üstlenebilen bir ulusal bankacılık sistemi başarıyla kurulmuştur.

II.3. Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılanması (1944 -1980)

Bu dönemde, Türkiye II. Dünya Savaşına katılmamasına rağmen, savunma harcamalarında büyük artışlar olmuş, sanayi üretimine kaynak ayrılması zorlaşmıştır. Bu nedenle, devletin kredi ihtiyacı artmış, uzun vadeli iç borçlanmaya gidilmiş, emisyon yükselmiş ve dolayısıyla bankaların kredi ve mevduat hacmi genişlemiştir. Devletin toplam kredilerden aldığı pay 1924- 1934 döneminde % 7 iken, 1939-1945 döneminde % 35'e çıkmıştır⁽²⁸⁾ (Tablo 5). Artan emisyonu takiben ortaya çıkan enflasyon, iç-dış ticaret hadlerinin tarım ürünleri lehine iyileşmesine, tarım kesimindeki sermaye birikiminin artmasına ve buna bağlı olarak tarım üretiminin modernleşmesine yol açmıştır. Tarımdaki makineleşmeye ilaveten, hızla genişleyen ekim alanları ile üst üste yaşanan iyi hasılat dönemleri de, tarım üretiminin ve bu sektördeki sermaye birikiminin artmasını iyice desteklemiştir. Diğer taraftan, savaş sonrası hükümetin aldığı dış yardım ve bağışların bir kısmı ulaşım alt yapısının geliştirilmesi ve tarım sektörünün desteklenmesi için kullanılınca, tarım kesiminde oluşan sermaye birikimi iyice ar-

arak bankacılık sisteminin gelişmesini desteklemiştir.

1945-1959 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve piyasa yönelik üretimin genişlemesi, ekonomideki para ve kredi ihtiyacını büyütüştür. Söz konusu gelişmelere paralel olarak, bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve bankacılık sektörünün cazibesi artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, özel sermaye bankacılık sektörüne yönelmiş ve altı yeni özel sermayeli banka kurulmuştur. Bu bankalar, 1944 yılında kurulan Yapı Kredi Bankası, 1946 yılında kurulan Türkiye Garanti Bankası, 1948'de kurulan Akbank, Türkiye Kredi Ban-

kası, Tutum Bankası ve Niğde Bankası'dır.⁽²⁹⁾ Özel bankacılığın gelişmesi, mevduat ve kredi hacminin 1960 yılında, 1950'ye göre 6 kat yükselmesine yol açmıştır.⁽³⁰⁾

1950'li yıllarda, Hükümet üretimi teşvik etmek amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Ziraat Bankası kredileri aracılığıyla, köylüye büyük miktarda finansman sağlanmış ve özel kesime kredi verilmesini teşvik etmek için reeskont oranları 1 puan düşürülmüştür. (% 4'den % 3'e) Ayrıca, 1950 yılında, Dünya Bankası'nın desteği, T.C. Hükümeti, T.C. Merkez Bankası ve ticaret bankalarının işbirliği ile, ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olan Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (TSKB) kurulmuştur. Banka'nın kuruluş amacı Türkiye'de öncelikle sanayi ol-

Tablo 3

1924 - 1950 Bankacılık Sistemi İçinde Yabancı, Özel Türk ve Devlet Bankalarının Payı

	Toplam Mevduatta Paylar			Toplam Kredilerde Paylar		
	Yabancı Bankalar %	Özel Türk Bankaları %	Devlet Bankaları %	Yabancı Bankalar %	Özel Türk Bankaları %	Devlet Bankaları %
1924	78	12	10	53	5	42
1924-1929	57	20	23	47	15	39
1930-1934	30	27	43	32	23	45
1935-1938	22	35	43	25	26	49
1939-1945	19	33	48	15	28	57

Kaynak: Yahya S. Tezel.

mak üzere bütün ekonomik sektörlerde özel girişimin yatırımlarını desteklemek, yabancı ve yerli sermayenin Türkiye’de kurulmuş veya kurulacak şirketlere iştirakine yardımcı olmak ve Tür-

kiye’de sermaye piyasasının gelişmesine yardım etmektir. Mevduat kabul etmeyen Bankaya tahvil çıkarma yetkisi de verilmiştir.

Tablo 4
İlk Ulusal Bankaların Sınıflandırılması

Banka Türleri

Ticari Bankalar	Uzmanlık Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Emisyon Bankaları
Istanbul Bankası	Memleket ve Menafi	Belediyeler Bankası	Türkiye Cumhuriyet
Konya İktisad-i Milli Bankası	Sandıkları:	Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası	Merkez Bankası
Karaman Milli Bankası	Ziraat Bankası		
Adapazarı İslam Ticaret Bankası	(cumhuriyet öncesi)		
Akşehir Bankası	Milli Aydın Bankası		
<i>İltibar-ı Milli Bankası</i>	Manisa Bağcılar Bankası		
Konya Ahali Bankası	Eskişehir Çiftçiler Bankası		
İktisadi Milli Bankası	Emval-i Gayrimenkule ve		
Adapazarı Emniyet Bankası	İkrazat Bankası		
Konya Türk Ticaret Bankası	Emlak ve Eytam Bankası		
İktisat Türk A.Ş.	Sümerbank		
Bor Zırra ve Tuccar Bankası	Etibank		
<i>İş Bankası</i>	Denizbank		
Türkiye Tütüncüler Bankası			
Afyon Terakki Servet Bankası			
<i>T.C. Ziraat Bankası</i>			
(cumhuriyet dönemi)			
Eskişehir Bankası			
<i>Halk Bankası</i>			
Denizli İktisat Bankası			
Kocaeli Halk Bankası			
İzmir Esnaf ve Ahali Bankası			
Türkiye İmar Bankası			
Şarki Karaağaç Bankası			
Elazığ İktisat Bankası			
Lüleburgaz Bankası			
Efesbank			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. Cumhuriyet Dönemi’nin İktisadi Tarihi, Yurt Yayınları, Ankara 1982 s.114.

Bu dönemde dikkati çeken bir husus giderek büyümekte olan bankacılık sektörünü disipline etmek amacıyla bazı düzenlemelerin yapılmış olmasıdır. Bu kapsamda, 1958 yılında bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. Tüzel kişi statüsünde olan Türkiye Bankalar Birliği'nin kuruluşu ile ilgili kararlar 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda yer almıştır.⁽³¹⁾ Bu Kanun'da ayrıca, devlet, bankaları kredi alanında tümüyle serbest bırakarak, kredilerin sektörler ve kişiler arasındaki dağılımını kontrol etmemiştir.⁽³²⁾ 1959 yılındaki bir diğer önemli gelişme, bankacılık sisteminin denetimi ile ilgili ilk adımın atılarak Maliye Bakanlığı'nın idaresi altında Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu'nun oluşturulmuş olmasıdır.

1950'li yıllarda, özel teşebbüsü teşvik ve kamu açıklarını finanse etmek için, sürekli olarak emisyonun artırılması sonucu ekonomik dengeler bozulmuş, 1953'ten sonra hızla artan enflasyon, dış ticaret açıkları ve artan dış borçlar ekonomiyi iyiden iyiye sarsmaya başlamıştır. 1958 yılında açıklanan İstikrar Programı'nda, dolar 2,8 liradan 9 li-

raya yükseltilmiş, Avrupa ülkelerinden dış kredi sağlanmış, ancak, kamu harcamalarının kısıtlanamaması nedeniyle, ekonomik dengeler düzeltilenmemiştir. 1950'lerin sonunda ekonominin içine girdiği durgunluk ve 1958 İstikrar Programı'na rağmen ekonomik dengelerin kurulamaması sonucu, uygulanan liberal ekonomi politikası terk edilerek, devletin ekonomik alanda müdahalesinin arttığı karma ekonomi politikası uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemde, İthal ikameci kalkınma stratejisi izlenmiş ve yerli sanayiinin korunması amacıyla, dışa kapalı bir ekonomi politikası uygulanmıştır. Korumacı politikaların izlendiği dönemde, faiz oranları, döviz kurları vd. temel ekonomik göstergeler, dünya piyasalarından bağımsız olarak belirlenmiştir. Ayrıca, enerji, ulaştırma gibi, kalkınmaya yönelik bazı sektörlerin gelişiminin sağlanabilmesi için, bu sektördeki işletmelere yönelik negatif reel kredi faiz politikası ve bu sektörlerin ithal girdi maliyetlerinin düşük tutulabilmesi için Türk Lirasının aşırı değerlendirildiği bir döviz kuru politikası izlenmiştir.

Ekonominin her alanındaki korumacılık, etkisini bankacılık sektöründe de göstermiş, bu dönemde, mevduat ve banka kredi-

lerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri gibi bankacılığın temelini oluşturan faktörler tamamen devlet tarafından belirlenmiş ve bankaların temel işlevi, yatırımların finansmanı haline dönüştürülmüştür. Piyasadaki sınırlı kaynakları kontrol edebilmek için, bu dönemde yeni yabancı banka ve yeni ticaret bankası kurulması sınırlandırılmıştır. Bu uygulamanın bir sonucu olarak, 1959 yılı sonunda ülkede Merkez Bankası dahil 60 banka faaliyette bulunurken 1980 yılı başlarında banka sayısı 44'e düşmüştür.⁽³³⁾ Rekabetin olmadığı bu ortamda faaliyet gösteren bankalar, negatif reel faizle topladıkları mevduatları artırmak amacıyla şube bankacılığına yö-

nelmişler ve bankacılık sektöründeki gelişme şube sayılarının hızla artması olmuştur. 1960 yılında 1720 olan ticari banka şubeleri 1980 yılı başında 5769'a yükselmiştir.⁽³⁴⁾ Bu dönemdeki bir başka önemli gelişme ise planlarda belirlenen sektörlerin desteklenmesi için kalkınma bankalarının kurulmasıdır.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) her ne kadar uzun vadede tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme hedeflendiği belirtilse de, "Türkiye'nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayileşme yönünde olacaktır" denilerek, bu yönde bir sektörel gelişme politikası benimsenmiştir.⁽³⁵⁾ Yatırımların finansmanına yönelik orta ve uzun vadeli kredi olanaklarının kısıtlı bulunması

Tablo 5
1924-1945 Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

	Tarım %	Tarım Dışındaki İş Sektörü	Ev Halkı Sektörü (Konut Kredisi)	Devlet %
1924	14	79	—	7
1924-1929	14	78	1	7
1930-1934	18	71	4	7
1935-1938	15	73	3	9
1939-1945	15	46	3	35
1946-1950	26	49	5	20
1950	31	47	5	17

Kaynak: Yahya S. Tezel, age., s. 115.

nedeniyle, bu açığı kapatmakta ticaret bankalarının fonlarına başvurulması ekonomik açıdan sakıncalı bulunmuş ve bu tür krediler sunan finansman kurumlarının (özel ve kamu sektörü yatırımları için farklı kurumlar) oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda kısa dönemde sanayiye destekleyecek kalkınma bankalarının kurulması hedeflenmiştir.

Bu dönemde Plana uygun olarak üç kalkınma bankası kurulmuştur: T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), T.C. Turizm Bankası, Türkiye Turizm Bankasını devralarak (1955), turizm endüstrisinin gelişmesine yardım etmek amacıyla kurulmuş bir kamu kalkınma bankasıdır. Turizm sektörüne orta ve uzun vadeli krediler sağlayarak sektörün gelişimine katkıda bulunan banka 1989 yılında Türkiye Kalkınma Bankası bünyesine katılmıştır.⁽³⁶⁾ Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (SYKB), "Özel sanayi ve turizm işletmelerine" orta ve uzun vadeli yatırım ve işletme kredisi sağlamak; menkul kıymetler piyasasının kuruluş ve gelişmesine hizmet amacıyla altı özel ticaret bankasının ortaklığı şeklinde kurulmuş bir özel kalkınma bankasıdır. Bankanın kuruluş amacı

kalkınma planlarında özel kesim için öngörülen alanlarda yapılacak yatırımları desteklemek için, orta ve uzun vadeli kredi temin etmektir. SYKB 1997'de Sınai Yatırım Bankası (SYB) adını almıştır. Devlet Yatırım Bankası, ise planlarda yer alan kamusal yatırımlar için gerekli orta ve uzun vadeli kredileri sağlamak amacıyla kurulmuş bir kamu bankasıdır. Bir kalkınma finans kurumu niteliği taşıyan Bankanın, 1987 yılında faaliyet konularını değiştirilerek Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank) adını almış ve bir ihracat finans kurumu haline getirilmiştir.

II. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972), tarım ve sanayi sektörlerinin dengeli büyümesi ilkesi terk edilmekte, sanayi sektörünün ekonominin sürükleyici sektörü olması öngörülmektedir. Ayrıca yeni kaynaklar bulunmaksızın yeni finansal kurumlar oluşturulmayarak sınırlı fonların mevcut kurumlar eliyle kullanılması ve banka sayısının artırılmadan küçük bankaların birleşerek büyük bankalar haline gelmesi benimsenmiştir. Bu dönemin bankacılık açısından en önemli özelliklerinden birisi, özel ticaret bankalarının büyük bölümünün holding ya da aile⁽³⁷⁾ bankası haline gelmesi olmuştur. 1970'li yılların

başlarında devlet çeşitli vergi v.b. avantajları sağlayarak holdingleşmeyi teşvik etmiştir. "Holdingleşme beraberinde holding bankacılığını da⁽³⁸⁾ gündeme getirmiştir. Holding bankacılığının gelişmesinde; (i) hızla büyüyen firmaların, grupların finansman gereksinimlerini. (ii) Az bir öz kaynakla çok geniş bir kaynağı denetim altına alma, diğer bir deyişle holdingleşmenin piramitleşme etkisinden yararlanma. (iii) Finansal pazarlarda fon akımlarını denetim altında tutma. (iv) Kamuoyunda bankası olan holding görüntüsü, imajı yaratarak itibar sağlama. (v) herhangi bir mali bunalım halinde holdinge bağlı kuruluşlara fon sağlanmasını güvence altına Alma. (vi) Diğer holdinglerle rekabette geri kalmama. (vii) Holding banka modelini uygulayan guruplara öykünme gibi güdüler, nedenler etkili olmuştur."⁽³⁹⁾ Holding bankacılığına örnek olarak Sabancı gurubu denetimindeki Akbank, Çukurova gurubunun ağırlığını artırdığı Pamukbank ve Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası gösterilebilir.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) önceki planlarda olduğu gibi bankaların birleşmeleri yeterli fonu olmayan ihtisas bankalarının kurulmama-

sı gibi önlemlerin tekrar benimsendiği ve yeni bir kaynak olarak ortaya çıktığı görülen işçi tasarruflarının yatırımlara yönlendirilmesi için bir kalkınma bankası kurulması hedeflenmiştir. Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (Desiyab) 1975 yılında, yurtdışında çalışan Türk işçilerinin birikimlerinin planlarda belirlenmiş öncelikli alanlardaki yatırımlarda değerlendirilmesi amacıyla kurulmuştur. "Kredi verme, iştirake bulunma, teknik yardım sağlama yolları ile halka açık çok ortaklı anonim şirketlerle, özellikle yurtdışında çalışanların Türkiye'deki girişimlerini destekleyen bu bankanın unvanı 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası (TKB) olmuştur."⁽⁴⁰⁾

Yeni ticari bankaların kurulması kısıtlanmakla birlikte, Planlı dönemde iki ticaret bankası kurulmuştur: Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap Türk Bankası (1977) sermayelerindeki yabancı ortaklıklar ile Türk bankacılığında dışa açılmasının ilk örnekleri olmuşlardır. Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, Amerikan ve İtalyan sermayesinin iştiraki ile dış ticaretin finansmanının sağlanması amacıyla kurulmuştur.⁽⁴¹⁾ Banka, Cumhuriyet döneminde yabancı sermaye iştiraka-

ki ile kurulan ilk bankadır. Arap-Türk Bankası ise Libya ve Kuveyt sermayesinin katılımı ile Arap sermayesini Türkiye'ye çekmek, Avrupa para piyasalarından yararlanmak ve uluslararası bankacılık yapmak amacıyla kurulmuştur.⁽⁴²⁾ Bu Banka ise Cumhuriyet döneminde yabancı sermaye çoğunluğu ile kurulan (% 60) ilk bankadır. Diğer taraftan zor duruma düşmüş olan Türk Ekspres Bankası ile Buğday Bankasının Hazinesinin de katkısı ile birleştirilmesi sonucu Anadolu Bankası ismiyle yeni bir kamu bankası kurulmuştur. Bu ülkemizde banka kurtarma operasyonunun ilk örneğidir. Banka 1988 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası ile birleşerek Türkiye Emlak Bankası adını almıştır.⁽⁴³⁾

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1978-1982)⁽⁴⁴⁾, diğer planlarda olduğu gibi, banka-kredi sisteminin sorunları ve bilinen çözüm önerileri tekrar edilmiştir. Bu Plan'da farklı olarak, holding bankacılığını önlemeye yönelik olarak bazı düzenlemeler yapılarak bir ortağın bankada sahip olabileceği pay % 30 ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bankaların holding kredilerine verebileceği kredilere sınır getirilmiştir. Ancak, bu konuda çıkarılan 1979 tarih 28 sayılı

KHK, 1983 yılında yürürlüğe giren 70 sayılı KHK ile değiştirilerek Banka'da sahip olunabilecek pay sınırı kaldırılmış ve holdinglerin banka kredilerinden nispi olarak daha fazla yararlanmalarına imkan tanınmıştır.⁽⁴⁵⁾ 1944-1980 arasında kurulan ulusal bankalar faaliyetlerine göre sınıflandırıldığında, bu dönemde, ağırlıklı olarak özel ticari bankaların kurulduğu, uzmanlık bankacılığının önemini kaybettiği ve üretimi artırmak amacıyla kalkınma ve yatırım bankacılığının teşvik edildiği anlaşılmaktadır. (Tablo 6)

Planlı dönemde, yatırımların orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanmasında, bütçeden yapılan transferler, kamu borçlanmaları, özel tasarrüflardan sağlanan kaynakların yanı sıra özellikle Merkez Bankası kredilerinden yararlanılmıştır. Hızla sanayileşmeye çalışılırken, bunun için gerekli yeterli reel kaynağın ekonomi tarafından yaratılamaması, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, bu dönemde de en önemli sorunlardan birisi olmuştur. 1960-1980 döneminde, negatif reel faizler uygulandığı için, tasarruf sahiplerinin finansal sisteme olan ilgisi azalmış ve tasarruf-yatırım dengesi bozulmuştur. Bankacılık sisteminde ortaya çıkan bu den-

gesizlik sonucu, kaynak sağlama görevini kamu kesimi üstlenmek zorunda kalmış ve bu nedenle Merkez Bankası kredileri ve dolayısıyla emisyon büyük ölçüde artmıştır. Kamu sektörüne kullandırılan bu kredilerin, genellikle ekonomide mal ve hizmet arzına yol açmayan, sübvansiyon biçimindeki ödemelerde kullanılması ve kredilerin geri dönmemesinden dolayı para arzının

giderek artması, büyük bir parasal genişleme yaratmıştır. Bir taraftan da piyasada enflasyon üzerinde faiz veren bankerler türemiş ve bunlar tasarruf sahiplerinin ilgisini çekmeye başlamıştır. Diğer taraftan, bu dönemde holdinglere ait olan özel bankalar, negatif faizlerle topladıkları mevduatları, holdinglerin bünyesinde bulunan diğer şirketlere aktarmak yoluyla, bu şirketlere

Tablo 6

1944-1980 Arasında Kurulan Ulusal Bankaların Sınıflandırılması

Banka Türleri

Ticari Bankalar	Uzmanlık Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Yapı Kredi Bankası 1944	Çaybank 1958	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 1950
Türkiye Garanti Bankası 1946		T.C. Turizm Bankası 1962
Akbank 1948		Sınai Yatırım ve Kredi Bankası 1963
Türkiye Kredi Bankası 1948		Devlet Yatırım Bankası 1964
Tutum Bankası 1948		Türkiye Maden Bankası 1968
Niğde Bankası 1948		
Muhabank 1949		
Doğubank 1952		
Türk Ekspres Bankası 1953		
İstanbul Bankası 1953		
Demirbank 1953		
Türkiye Vakıflar Bankası 1954		
Şekerbank 1954		
İşçi Kredi Bankası 1954		
Buğday Bankası 1955		
Pamukbank 1955		
Raybank 1956		
Tümsübank 1957		
Esnaf Kredi Bankası 1957		
Sanayi Bankası 1958		
Maden Kredi Bankası 1958		
Türkiye Öğretmenler Bankası 1959		
Anadolu Bankası 1962		
Sağlık Bankası 1962		

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

ucuz finansman temin etmişlerdir. Bu durum piyasada yatırım yapan holding şirketlerine rekabet üstünlüğü sağlarken, banka sahibi olmayan diğer şirketlerin yatırımlarını olumsuz etkilemiştir.

III. Yapısal Sorunların Tespiti ve Genel Değerlendirme

Osmanlı'da İttihat ve Terakki'nin önemli teşvikleriyle ve ulusal tüccarlar ile üreticilerin ellerindeki sermayelerle kurdukları bankaların finansal sisteme dahil olmasıyla, ulusal reel sektör gelişme şansı bulmuş, ancak bu bankaların küçük sermayeli yerel bankalar şeklinde örgütlenmiş ve devletten yeterli destek görememiş olmalarından dolayı, kendi kendini besleyen bir ulusal piyasa oluşmamıştır. Bu dönemde devletin de teşviki ile kurulmuş olan ulusal bankaların büyük kısmı, kredi piyasasına egemen olan güçlü yabancı bankalarla rekabet edemedikleri için kapanmışlardır. Ayrıca, Osmanlı'da ulusal bir Merkez Bankası'nın bulunmayışı ve Osmanlı Bankası'nın Merkez Bankası ve Hazine fonksiyonlarına sahip olması nedeniyle, Türk para sisteminin kontrolü hükümetten çok, ülke dışındaki finansal güçlere bağlı kalmış ve bu durum hükümet

met üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur.

İstiklal Savaşı ve Cumhuriyetin ilanı ile biten bu ara dönem, ulusal bankacılık sistemi için bir tecrübe dönemi olmuş ve ekonomik gelişmede milli bankacılığın önemini yanı sıra sektörün yaşaması ve rekabet edebilmesi için devlet teşvikinin zorunlu olduğu anlaşılmıştır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla geçmiş dönemden devralınan başlıca önemli, yapısal sorunlar; gelişmiş ulusal bir reel sektörün bulunmayışı; reel sektörün gelişmesini destekleyecek bir ulusal finansal sistemin olmayışı ve büyük miktarlara ulaşan kamu kesimi borç stokudur.

Cumhuriyetin ilanından sonra, devletin temel hedefi, ulusal sanayinin temellerinin atılması ve tarım üretiminin artırılarak, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması olmuştur. Bu nedenle, ekonomik kalkınmayı destekleyecek bir bankacılık sisteminin geliştirilmesi için büyük çabalar harcanmıştır. Bu çerçevede, 1923 yılında hükümet ile tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinin önde gelenlerinin katılımıyla İzmir İktisat Kongresi yapılmış ve burada alınan kararlar doğrultusunda, tarım, sanayi, ticaret ve inşaat sektörünün finansman ihtiyacını karşılamak için özel,

ulusal bankaların kurulması teşvik edilmiştir. Ayrıca, yerel tüccarların kredi ihtiyaçlarına hizmet veren çok sayıda küçük sermayeli yerel banka kurulmuş, ancak, 1929 buhranından olumsuz etkilenen bu yerel bankaların çoğu kapanmak zorunda kalmışlardır. 1929 dünya buhranı sonrası, ülkede ulusal kamu bankalarının kurulduğu yeni bir dönem başlamıştır. 1930'lu yılların başlarında, olumsuz ekonomik koşulların da etkisiyle, özel kesimin özendirilmesi yoluyla sanayileşme stratejisi terk edilerek devlet girişimleri yoluyla sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Bu strateji çerçevesinde, Birinci ve İkinci Sanayi Planları yapılarak, ekonomik büyüme için gerekli olan sektörler tespit edilmiş ve bu sektörleri desteklemek üzere çok sayıda yeni kamu bankası kurulmuştur.

Özetle, Cumhuriyetin ilanından, 1980 yılına kadar geçen süreçte, izlenen ekonomik politikaların ortak amacı, kalkınmanın itici gücü olan sanayileşmenin başarılabilmesi olmuştur. Bu amaca ulaşabilmede gerekli olan sermayenin yaratılması için, yetersiz olan özel sermayenin, kamu sermayesiyle de desteklenerek, ulusal finans sisteminin oluşturulması stratejisi izlenmiştir. Bu dönemde, önce ulusal bir

Merkez Bankası; daha sonra değişik sektörleri desteklemek amacıyla ihtisas bankaları ve sonra kalkınma ve yatırım bankaları; ticareti geliştirmek için ise ticari bankalar kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde kurulan ulusal bankaların, ekonomide kaydi para yaratma ve finansal aracılık fonksiyonlarını başarıyla gerçekleştirmişler böylece piyasadaki yabancı bankaların payları da giderek küçülmüştür.

1960'lı yıllarda özel sermaye için, bankacılık sektörünün cazibesi artmış olmasına rağmen, sektörde en büyük payı kamu bankaları almaya devam etmiştir. Bu dönemin bankacılık açısından en önemli özelliklerinden biri, özel ticaret bankalarının büyük bölümünün holding ya da aile bankası haline gelmesi olmuştur. Bankacılık sisteminin kamu bankaları ve holding bankalarının kontrolü altına girmesiyle, kamu bankaları fonları hükümetlerin istekleri, holding bankaları ise holdinglerin çıkarları doğrultusunda değerlendirmişler, bu da kaynakların verimli kullanılamaması sonucunu doğurmuştur. 1923-1980 döneminin temel yapısal sorunları kısaca, ülke sanayinin gelişmesini henüz tamamlayamamış olması; finansal sistemin yeterli araç ve kurum çeşitliliğine sahip olma-

ması nedeniyle yeterince derinleşememesi; sektörde büyük yer tutan ve önceleri sanayiye ve bankacılık sektörünü desteklemek amacıyla piyasaya dahil olan kamusal sermayeli bankaların giderek sürekli artan kamu kesimi borçlanma gereğini karşılama görevini üstlenmeleri; artan emisyon ve yüksek enflasyondur.

Cumhuriyetin kurulmasından 1980 yılına kadar olan dönemdeki ekonomik ve finansal sorunlar ile, günümüzdeki temel ekonomik ve finansal sorunları karşılaştırdığımızda, bunlar arasında büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Öncelikle, ülkemizde halen, sanayileşme sürecinin tamamlandığı söylenemez; ayrıca, bankacılık sektöründe kamusal sermayeli bankaların ağırlıklı payı devam etmekte ve dolayısıyla da devlet finans sektöründe çok büyük bir role sahip bulunmaktadır. 1980 öncesinde olduğu gibi, günümüzde de, devletin gelirlerinin giderlerini karşılayamaması, kamu kesimi borçlanma gereğinin süratle artmasına ve finans piyasasında devletin en önemli aktör olmasına yol açmıştır, bu durum, reel sektöre yeterli ve rasyonel kaynak aktarılamamasıyla sonuçlanmaktadır. Sonuç, eskiden olduğu gibi, yetersiz üretim, artan it-

halat, yüksek döviz kurları ve yüksek enflasyondur.

Ayrıca, 1980 yılını izleyen yapılan önemli liberalleşme hareketlerine karşın, halen ülkemiz finans sektörü gelişmiş ülkelerin finans sektörleriyle rekabet edecek seviyede derinleşmiş piyasalara sahip değildir. Ülkemizde finansal piyasalara, diğer gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarında da olduğu gibi, halen bankacılık sektörü hakim bulunmaktadır. Bunun temel nedeni, gelişmekte olan ülke hükümetlerince, ekonomiyi denetim altına alabilmek için, bankalara tekeli yetkiler tanınmasıdır. Bu durum ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemekte ve ekonomide ortaya çıkan krizlerin, anında bankacılık ve dolayısıyla da finans sektörüne yansımalarına, (faizlerin yükselmesine) yol açmaktadır. 1980 sonrasında, 1980 öncesine göre teknoloji v.d. gibi bir çok alanda büyük gelişmeler sağlanmış olmasına rağmen, finans piyasalarında istenilen gelişme sağlanamamıştır. Finansal piyasalarda, yeni mali kurumların yaratılması, yeni düzenli mali piyasaların kurulması ve yeni yatırım ve borçlanma araçlarını kapsayan mali araçların ihraç edilmesi gibi, çok sayıda reform gerçekleştirilmiş, ancak tüm bu önlemlere rağmen

finansal piyasaların istenilen büyüklüğe ulaşamamış ve yeterli derinliğe sahip olamamıştır.

KAYNAKÇA

1- Akgüç Öztin, "Yüz Soruda Türkiye'de Bankacılık", 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1989.

2- Aksoy Tamer, "Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Uluslararası Bankacılık, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:109, Ankara Ocak 1998.

3- FDIC, "Insured Commercial Banks United States and Other Areas Balances at Year End, 1934 - 2000".

4- Greenspan Alan, "Our banking history", Annual Meeting and Conference of the Conference of State Bank Supervisors, Nashville, Tennessee, May 2, 1998.

5- İnan A. Afet, "İzmir İktisat Kongresi", Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI.Dizi-S.46, Ankara 1982.

6- Kepenek Yakup, "Gelişimi, üretim yapısı ve sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi", ODTÜ İİBF Yayın No: 46, Ankara 1983.

7- Ökçün A.Gündüz, "Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir

Haberler-Belgeler-Yorumlar", 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 471, Ankara 1981.

8- Parasız İlker, "Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi" Mustafa Sönmez (Ed.), 75 yılda Paranın Serüveni, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998.

9- Parasız İlker, "Para Banka ve Finansal Piyasalar", 4.Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1991.

10- Tekeli İlhan; İlkin Selim, "1929 Dünya buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları", Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 2, ODTÜ, Ankara 1983.

11- Tezel Yahya S., Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi, Yurt Yayınları, Ankara 1982.

12- Toprak Zafer, "Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918", Yurt Yayınları, Ankara 1982.

13- Türkiye Bankalar Birliği "40.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi", URL <http://www.tbb.org.tr/turkce/40yil.htm>

14- Yazgan Teoman, "Türkiye'de Bankacılık", İstanbul Reklam Yayınları 33, İstanbul 1997.

15- Yaşa Memduh (Ed.), "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978", Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980.

16- Zarakolu Avni, "Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık", Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No. 61, Ankara 1973

DİPNOTLARI

1- Alan Greenspan, "Our banking history", Annual Meeting and Conference of the Conference of State Bank Supervisors, Nashville, Tennessee, May 2, 1998

2- Tamer Aksoy, "Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Uluslararası Bankacılık, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:109, Ankara Ocak 1998, s. 129, 130

3- "Insured Commercial Banks United States and Other Areas Balances at Year End, 1934 - 2000", FDIC

4- Öztin Akgüç, "Yüz Soruda Türkiye'de Bankacılık", 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1989, s. 11.

5- "40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi", Türkiye Bankalar Birliği, URL <http://www.tbb.org.tr/turkce/40yil.htm>

6- Zafer Toprak, "Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918", Yurt Yayınları, Ankara 1982, s. 153

7- Tuncay Artun, "Türkiye'de Bankacılık", Tekin yayınevi, İstanbul 1980, s. 39

8- 1924 yılında T. İş Bankası'na dahil edilmiştir.

9- Tuncay Artun, age., s. 40

10- Teoman Yazgan, "Türkiye'de Bankacılık", İstanbul Reklam Yayınları 33, İstanbul 1973, s. 11

11- Zafer Toprak, age., s. 148

12- Zafer Toprak, age., s. 164

13-Edhem Eldem, "Osmanlı Bankası Tarihi", Osmanlı Bankası Tarihi Araştırma Merkezi ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak yayını, İstanbul 1999, s. 285

14- Edhem Eldem, 1999, s. 289

15- Avni Zarakolu, "Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık", Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No. 61, Ankara 1973, s. 16

16- Tuncay Artun, age., s. 41

17- İlhan Tekeli; Selim İlkin, "1929 Dünya buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları", Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 2, ODTÜ, Ankara 1983, s. 53

18- A. Gündüz Ökçün, "Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar", 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 471, Ankara 1981, s. 335

19- Öztin Akgüç, , age., s. 19

20- A. Afetinan, "İzmir İktisat Kongresi", Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI. Dizi-Sa. 46, Ankara 1982, s. 25, 32, 50

21- "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978", Memduh Yaşa (Ed.), Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s. 467

22- Avni Zarakolu, age., s. 21

23- bu dönemde kurulan yöresel banka sayısı 20'dir, bunlar kısa vadeli ticaret kredisi veren bankalardır.

24- İlhan Tekeli; Selim İlkin, age., s. 55

25- Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki ilk yıllarda süresi 1925 yılında dolacak olan Osmanlı Bankası'nın imtiyazının uzatılması sorunuyla karşılaşmıştır. Cumhuriyet yöneticileri, ekonomik durumun yeni bir banka kurmaya olanak vermemesi üzerine, Osmanlı Bankası'nın imtiyaz süresini 1935 yılına kadar uzatmak zorunda kalmışlardır. Yalnız yeni anlaşmada Hükümet'in banknot ihraç edebilecek bir devlet bankası kurması halinde Osmanlı Bankası'nın itiraz hakkı olmayacağını belirten bir hükme yer verilmiştir.

26- Öztin Akgüç, age., s. 128

27- Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi, Yurt Yayınları, Ankara 1982, s. 112

28" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978", s. 472

29- İlker Parasız, "Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi" Mustafa Sönmez (ed.), 75 Yılda Paranın Serüveni, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998, s. 110, 111.

30- "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978", s. 474.

31- Öztin Akgüç, age., s. 48.

32- İlker Parasız, "Para Banka ve Finansal Piyasalar", 4. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1991, s. 94.

33- Öztin Akgüç, age., s. 64.

34- Öztin Akgüç, age., s. 66.

35- Yakup Kepenck, "Gelişimi, üretim yapısı ve sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi", ODTÜ İİBF Yayın No:46, Ankara 1983, s. 210.

36- bakınız "Desiyab".

37- ülkemizde çoğu holding birkaç farklı ortağa ait olmaktan ziyade, bir aileye aittir.

38- bir bankanın yönetim ve denetiminin bir holding kuruluşuna ait olması.

39- Öztin Akgüç, age., s. 66,67.

40- Tuncay Artun, age., s. 59.

41- Bu bankadaki yabancı sermaye payı giderek azalmış sermaye ve yönetim açısından İş bankasının kontrolüne girmiştir. Banka 1970 yılında ünvan değiştirerek Türk Dış Ticaret Bankası (Dışbank) adını almıştır.

42- Öztin Akgüç, age., s. 60-61.

43- Öztin Akgüç, age., s. 62,63.

44- 24 Ocak 1980 kararları ile Plan uygulanamamıştır.

45- Öztin Akgüç, age., s. 69.

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel: Fax:

e-mail :

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA-MALİ VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 2003 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- 6 Aylık: 30.000.000.- TL
 1 Yıllık: 48.000.000.- TL

YURT DIŞI

- 6 Aylık 25 \$
 1 Yıllık: 50 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretili banka hesabınıza havale edilmiştir.

Akbank T.A.Ş.
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 35875-4

Garanti Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 6299897

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 530979

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No: 1035572-7

Abone Başlangıç Tarihi : Abone Bitiş Tarihi :

«EKONOMİK MALİ YAYINLAR SAN. VE TİC. A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, « Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6 Kat: 2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL » adresine gönderebilir ya da aşağıdaki numaraya fax geçebilirsiniz: Fax: (0-212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32 - 516 11 45
e-mail: ekonomikyorumlar@hotmail.com

İnceleme

Yrd. Doç. Dr. OSMAN KARAMUSTAFA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ünye İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

AYKUT KARAKAYA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ünye İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Araştırma Görevlisi

KOBİ-Banka İlişkileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Giriş

1970'li yılların ortalarına kadar birçok gelişmiş Avrupa ülkesi, Amerikan şirketlerine karşı rekabet üstünlüğü oluşturmada büyük ölçekli firmalar üzerine odaklanmıştı. Buna karşın Amerikan şirketlerinin genel karakteristik yapısında ise birleşme ve devralmalar hakim konumdaydı. 1974 petrol kriziyle birlikte büyük firmaların içine düştüğü finansal güçlük, ülkeler genelinde işsizliğin artması ve yatırımların durma noktasına gelmesi, o döneme kadar genel ekonomi içerisinde göreceli bir öneme sahip olan küçük ve orta ölçekli firmaların (KOBİ), değişen bu piyasa koşullarına büyük firmalardan daha çabuk uyum

göstermiş olması dolayısıyla, gerek hükümetlerin ve gerekse akademik çevrelerin bu işletmeler üzerine odaklaşmasına neden olmuştur (Savvant 1993:9-10). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından KOBİ'ler, ekonomiye dinamizm kazandırma, istihdam ve yeni iş imkanı sağlama, yeni yatırımları teşvik etme ve bölgesel kalkınma aracı olarak büyük önem arz etmektedir (Sarıaslan 1996:14-22). Başta finans sektörü olmak üzere ülke ekonomisinde yaşanan genel krizden dolayı işten çıkartmaların artması ve dolayısıyla istihdam probleminin olduğu dönemlerde söz konusu güçlüğü aşılabilmesinde en önemli çözüm kaynağı olarak KOBİ'ler görülmektedir. Bunun yanında

ülke kalkınmasının ana unsurlarından biri olarak KOBİ'lerin görülmesi, bu işletmeleri ekonominin en önemli aktörlerinden biri konumuna getirmiştir.

Ülkemizde KOBİ-bankacılık ilişkilerinin en önemli belirleyici boyutunu kredi faizleri oluşturmaktadır. Bankacılık sektörü, özellikle son yıllarda yaşanan krizlerle finansal sektör ve genel ekonomi üzerindeki etkisini yoğun bir şekilde göstermektedir. Faiz oranlarındaki büyük dalgalanmalar ve sektörün kamu finansmanının ana kaynağı haline bürünmesi, özellikle küçük işletme niteliğindeki müşterileri ile olan ilişkilerinin hangi boyutta olduğunun incelenmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle 1999 yılında kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun getirmiş olduğu yeni düzenlemelerle sektörün, ekonomik sistem içerisindeki asıl işlevi olan verimli yatırım projelerinin finansmanına doğru yönelme eğilimleri, KOBİ niteliğindeki firmalarla olan ilişkilerinin mevcut durum analizinin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, KOBİ-ticaret bankaları ilişkilerinde, banka hizmetlerinin firmalar üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmanın birinci

bölümünde KOBİ'lerin genel ekonomi içindeki işlevleri ve bankacılık ilişkilerinin geçmiş analizi yapılmıştır. Araştırmanın kapsam ve metodolojisi ikinci bölümde, sonuç ve öneriler kısmı ise son bölümünde yer almıştır.

KOBİ'ler ve Bankacılık İlişkileri

KOBİ-banka ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar, genelde hangi firmaların bankalarla daha yoğun ilişki içerisinde olduğu, bu ilişki düzeyinin firma finansal performansına etkisinin olup olmadığı ve kredi temininde bir üstünlük arz edip etmediği konularında yoğunlaşmıştır.

Yapılan çalışmalarda genellikle büyük ölçekli, genç, sermaye yapısı içerisinde borcu yoğun olan ve düşük kârlı firmaların bankalarla daha yoğun ilişki içerisinde olduğu belirlenmiştir (Degryse ve Ongena, 2001). Küçük işletmelerin finansman teminine yönelik Petersen ve Rajan (1994), Cole (1998), ve Scott (2000) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda tek bir kredi kurumu ile yakın ilişkide bulunan firmaların diğerlerine nazaran kredi temin etmede daha

avantajlı bir konumda olduğu ortaya konulmuştur. Angelini vd. (1998), küçük İtalyan firmaları üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında bankalarla olan zayıf ilişkinin bankanın uyguladığı kredi faiz oranlarını artırdığı sonucunu ortaya koymuştur. Benzer bir sonuç Machauer ve Weber (1999) tarafından büyük Alman firmaları üzerinde gerçekleştirilen çalışmasında da görülmektedir. Petersen ve Rajan (1994) de çok boyutlu banka-küçük işletme ilişkilerinin borç alabilme düzeyini olumlu etkilediğini ortaya koymuştur. Benzer nitelikte başka bir çalışmada uzun süreli banka ilişkilerinin, daha düşük kredi faiz oranı ve daha ılımlı şartları sağladığı ortaya konmuştur (Berger ve Udell 1994). Banka ilişkilerinin firma finansal performansı üzerindeki etkisinin ölçülmesine yönelik çalışmalarda genelde olumlu yönde bir ilişkinin olduğu ortaya konmuştur (Weinstein ve Yafeh 1998; Shivdasani vd. 1999).

Scott ve Dunkelberg (2000) çalışmasında, düşük faiz oranlı ucuz kredilerin bankacılık ilişkilerinde en önemli faktör olmadığı, asıl önemli faktörün bankanın işletmeyi ve sahiplerini tanı-

masının olduğunu ortaya koymuştur. Aynı çalışmada kredi kaynaklarının güvenilirliği, hızlı karar verebilme ve kredi başvurularındaki kolaylıklar önemli diğer faktörler olarak belirlenmiş, ucuz kredi elde edebilme ise küçük firmalar tarafından banka ilişkilerinde beşinci önemli faktör olarak nitelenmiştir. Bu faktörleri sağlamada küçük ölçekli bankaların daha başarılı olduğu da yine aynı çalışmada ortaya konmuştur.

Türkiye'de bankaların kredi imkanlarından KOBİ'lerin yeterince yararlanamamalarına kredi maliyetlerinin yüksek olması sebep olmaktadır. Bunun yanında teminat göstermedeki zorluk ve bürokratik işlemlerden dolayı yeterince kredi alınmadığına yönelik bulgular (Sarıaslan 1996:44) ülkemizdeki KOBİ-bankacılık ilişkilerinin boyutunu derinleştirememiştir. Oysa gelişmiş ülkelerdeki bu ilişkilerin boyutu ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Örneğin İngiltere'deki Küçük İşletmeler Birliği'nin yaptırdığı bir araştırmaya göre banka kredi faizlerindeki 1 puanlık artışın küçük işletmelerin toplam maliyetlerini 200 milyon Sterlin artırmaktadır (Gammie 1995).

Ülkemizde yaşanan bankacılık krizi sonucunda, sektörde yaşanan birleşme ve devralmaların özellikle küçük işletmelere sağlanacak kredi miktarını artırıp artırmayacağı KOBİ-bankacılık ilişkilerinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar sağlanan kredi miktar ve içeriklerinde birleşme ve devralma sonrasında olumlu bir etkinin olmadığı yönünde birleşmektedir (Peek ve Rosengren 1998; Strahan ve Weston 1998).

Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi

Bu çalışma, Samsun ili ve çevresindeki imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalara yüz yüze anket yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma esnasında 150 firma ile görüşülmüş, anket uygulamasını kabul eden 75 firmadan elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur. Anket formunda firma yöneticilerine "Bankaların sunmuş olduğu hizmetlerden hangi ölçüde yararlanıyor sunuz?" ve "Bankaların sunmuş olduğu hizmet ve işlemlerden ne ölçüde memnun sunuz?" şeklinde iki grup soru yöneltilmiştir. Soruların cevaplanmasında sırasıyla dördü ve beşli

likert ölçeği kullanılmıştır. Birinci grup sorularda "4: Sürekli, yararlanıyoruz" ve "1: Hiç yararlanmadık veya kullanmadık" şeklinde, ikinci grup sorularda ise memnuniyet sıralaması "5:Çok memnunum" ve "1: Hiç memnun değilim" biçiminde ifade edilmiştir.

Firmaların yararlandığı hizmetlerin sıklığı ve memnun olma derecesi ölçek değerlerinin aritmetik ortalaması alınmak suretiyle belirlenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Ki-kare kullanılmış ve ilişkinin yönünün tespit edilmesinde Somers'd istatistiğinden yararlanılmıştır. Çalışmada ayrıca belirlenen firma gruplarının banka işlem ve hizmetlerinden memnun olmalarında farklılık olup olmadığını belirlemek için ise t-testi kullanılmıştır.

Araştırmanın Sonuçları

Araştırma kapsamına dahil olan firmaların bazı temel değişkenleri Tablo 1'de sunulmuştur. Çalışma kapsamındaki firmalar çalışan sayısı bakımından beş grup altında toplanmıştır. Buna göre analizde, 4 kişiden az eleman çalıştıran 9 firma, 5 ile 9 arasında eleman çalıştıran 16 fir-

Tablo 1
Frekans Dağılımları

	Frekans	%		Frekans	%
Çalışan Sayısı			Faaliyet piyasası (Ulusal)		
1-4 kişi	9	12.0	Evet	26	34.7
5-9 kişi	16	21.3	Hayır	49	65.3
10-24 kişi	13	17.3	Faaliyet piyasası (Uluslararası)		
25-49 kişi	15	20.0	Evet	16	21.3
50-99 kişi	12	16.0	Hayır	59	78.7
100 kişiden fazla	10	13.3	Faaliyet Alanı		
Talep düzeyindeki değişim			Oto ve yan sanayi	3	4.0
Arttı	6	8.0	Tekstil, ev mobilya	9	12.0
Azaldı	49	65.3	Tarım ve hayvancılık	4	5.3
Değişmedi	19	25.3	Kimya, plastik ve boya	16	21.3
Faaliyet yılı			Makine ve parçaları imalatı	18	24.0
1 yıldan az	1	1.3	Gıda sanayi	15	20.0
1-3 yıldan az	3	4.0	İnşaat malzemeleri	8	10.7
3-6 yıldan az	15	20.0	Kağıt ve diğer orman ürünleri	2	2.7
6-8 yıldan az	11	14.7	Satış Düzeyi		
8-10 yıldan az	11	14.7	100 milyardan az	24	32.0
10-15 yıldan az	11	14.7	100-500 milyardan az	24	32.0
15-20 yıldan az	4	5.3	500 milyar-1 trilyondan az	8	10.7
20 yıl ve daha fazla	19	25.3	1 trilyondan fazla	9	12.0
Hukuki durum			Tepe yöneticisinin eğitimi		
Şahıs işletmesi	14	18.7	İlk öğretim	12	16.2
Adi ortaklık	3	4.0	Lise	27	36.5
Kollektif şirket	3	4.0	Üniversite	35	47.3
Limitet şirket	32	42.7	Tepe yöneticisi işletmenin sahibidir		
Anonim şirket	23	30.7	Evet	66	89.2
Kapasite kullanım oranı			Hayır	8	10.8
% 40 dan az	19	25.3	Bankalarla görüşme sıklığı		
% 40 - % 60 dan az	25	33.3	Haftada bir kez	27	37.0
% 60 - % 80 den az	23	30.7	Ayda bir-iki kez	10	13.7
% 80 den fazla	8	10.7	Ayda bir kez	8	11.0
İşletmede muhasebe bölümü			2-3 ayda bir kez	9	12.3
Var	56	76.7	4-6 ayda bir kez	12	16.4
Yok	17	23.3	Yılda bir kez	7	9.6
İşletmede finans bölümü					
Var	19	27.9			
Yok	49	72.1			

ma, 10 ile 24 arasında eleman çalıştıran 13 firma, 25 ile 49 arasında eleman çalıştıran 15 firma ve 50 kişiden daha fazla eleman çalıştıran 10 firma yer almıştır.

Çalışmadaki firmaların sadece % 8'inin ürünlerine olan talebin bir önceki yıla göre arttığı, buna karşın önemli bir kısmının (% 65.3) azaldığı ve geri kalan kısmın (% 25.3) ise ürettiği ürünlere olan talep düzeyinin değişmediği görülmüştür. Bu durum çalışma dönemi sırasında ülkemizde yaşanmakta olan genel ekonomik krizin bir öncü göstergesi niteliğini taşımaktadır.

Çalışma kapsamındaki firmalar faaliyette buldukları yıl açısından sekiz grup altında toplanmıştır. Bu gruplardan en büyük payı % 25.3 ile 25 yıldan daha fazla süredir faaliyette bulunan işletmeler almıştır. 3 ile 6 yıl arasında faaliyette bulunan 15 firma da % 20 ile ikinci büyük dilimi oluşturmuştur. 6 ile 8 yıldan az, 8 ile 10 yıldan az, 10 ile 15 yıldan az olan üç gruba ilişkin frekans ve yüzde dağılımları eşit olup sırasıyla % 15 ve % 14.7'dir. Geri kalan 4 firma 15 ile 20 yıldan az faaliyette bulunduğunu belirtmiştir. Hukuki du-

rumları açısından firmaların ağırlıklı olarak limitet (% 42.7) ve anonim şirket (% 30.7) statüsünde olduğu, şahıs işletmelerinin payının % 18.7, adi ortaklık ve kollektif şirket ise % 4 olarak eşit bir ağırlıkta olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1'de firmaların üçte birinin % 40 ile % 60 kapasite ile çalıştığı görülmektedir. Yine yakın bir yüzde ile (30.7) firmaların % 60 ile % 80'den az kapasite ile çalıştığı tespit edilmiştir. 19 firma (% 25.3) % 40 kapasiteden düşük ve geri kalan 8 firma ise (% 10.7) % 80'den daha fazla kapasite ile faaliyette bulunduğu belirlenmiştir.

Çalışma kapsamındaki firmalardan 16'sı (% 21.3) uluslararası piyasalarda, 26'sı ise (% 34.7) yurt içi piyasada faaliyet göstermektedir. Yıllık satış düzeyleri açısından ise firmaların frekans dağılımları dört grupta toplanmıştır. Buna göre 100 milyardan az ve 100 ile 500 milyardan az şeklindeki iki grup ana kütlelerin % 64'ünü eşit olarak paylaşmıştır. 8 firma (% 10.7) 500 milyar ile 1 trilyondan az ve 9 firmada (% 12.0) 1 trilyonun üzerinde satış gerçekleştirdikleri belirlenmiştir.

İmalat sanayii firmalarından oluşan örnek kütenin alt dalları incelendiğinde en büyük payı % 24 ile makine ve parçaları imalatında bulunan işletmeler almaktadır. Bunu % 21.3 ile kimya, plastik ve boya firmaları takip etmektedir. Diğer yüzde dağılımlar ise; gıda sanayi firmaları % 20, tekstil firmaları % 12, inşaat malzemeleri üreten firmalar % 10.7, tarım ürünleri ve hayvancılık firmaları % 5.3, oto yan sanayi firmaları % 4 ve kağıt ürünleri % 2.7 biçiminde sıralanmaktadır.

Çalışma kapsamındaki firma tepe yöneticilerinin yarıya yakınının (% 47.3) üniversite mezunu olduğu, % 36.5'inin lise ve dengi okullardan, kalanının ise (16.2) ilk öğretim mezunu olduğu görülmüştür. Üniversite mezunlarının % 66'sının ise mühendis veya fen bilimleri kökenli olduğu tespit edilmiştir. Tepe yöneticilerinin büyük çoğunluğu (% 89.2) aynı zamanda işletmenin de sahibi konumundadır. Firmaların sadece % 10.8'inde profesyonel yöneticilerin istihdam edildiği ortaya çıkmıştır. Bankalarla olan ilişkilerde işletmelerin ayrı birer muhasebe ve finansman bölümlerinin olmasının önemi açısından çalışma

kapsamındaki firmalarda bu bölümlerin var olup olmadığı incelenmiş ve firmaların % 56'sında muhasebe departmanı, % 27.9'unda ise ayrı bir finans departmanının bulunduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 1).

Bankalar tarafından sağlanan hizmet ve ürünlerin işletmeler tarafından yararlanma sıklığı Tablo 2'de sunulmuştur. Tablodaki veriler araştırma kapsamındaki firmalara yöneltilen "Bankaların sunmuş olduğu aşağıdaki hizmetleri hangi sıklıkta kullanmakta sınız?" sorusundan elde edilen sonuçları içermektedir. Ürün ve hizmetlerin kullanılma sıklığı dördümlük ölçeği ile belirlenmiştir. Buna göre; 4 bu hizmet yada ürünü sürekli kullandığını, 1 ise bundan hiç yararlanmadığını ifade etmektedir. Tablodaki ilk iki sütun belirlenen dördümlük ölçeğe göre alınan cevapların aritmetik ortalaması, standart sapması ve sıralamasını göstermektedir.

Tabloda KOBİ'lerin bankalarla olan ilişkilerinin en önemli boyutunun cari işlemler olduğu görülmektedir. Bunu kredi işlemleri, para piyasasına yönelik işlemler ve dış ticaret işlemleri takip etmektedir. Bu ilk dört sı-

ralama, Gammie (1995) tarafından İngiliz bankaları ile küçük firma ilişkileri üzerinde gerçekleştirildiği çalışmanın sonuçları ile benzerlik arz etmektedir. Modern finansal teknikler olarak adlandırılan forfaiting, future, forward ve swap gibi enstrümanların araştırma kapsamındaki firmalar tarafından hiç kullanılmadığı gözlemlenmiştir.

Genel olarak ele alındığında KOBİ'lerin bankalarla olan ilişkilerinden ne derece memnun olduğunu Şekil 1 ortaya koymaktadır. Sonuçlara göre banka ilişkilerinde, KOBİ'lerin genel olarak orta düzey bir memnuniyet ifadesinin

olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki firmaların % 4.1'i genel olarak bankalarla olan ilişkilerinden "Çok memnun", % 35.6'sı "Memnun" ve % 30.1'i "Az memnun" olduğunu belirtmiştir. Firmaların % 20.5'i bankacılık ilişkilerinden memnun olmadığı, geri kalan küçük bir kısmın (% 9.6) ise "Hiç memnun" olmadığını ifade etmiştir.

Bankalar tarafından sunulan işlem ve hizmetlerden firma yöneticilerinin hangi ölçüde memnun olduğuna yönelik sonuçlar ise Tablo 3'de sunulmuştur. Banka çalışanları ile olan diyalog ve ilişkiler, 4.05 ortalama ve

Tablo 2
Banka İşlem ve Hizmetlerinin Kullanılma Sıklık Düzeyi

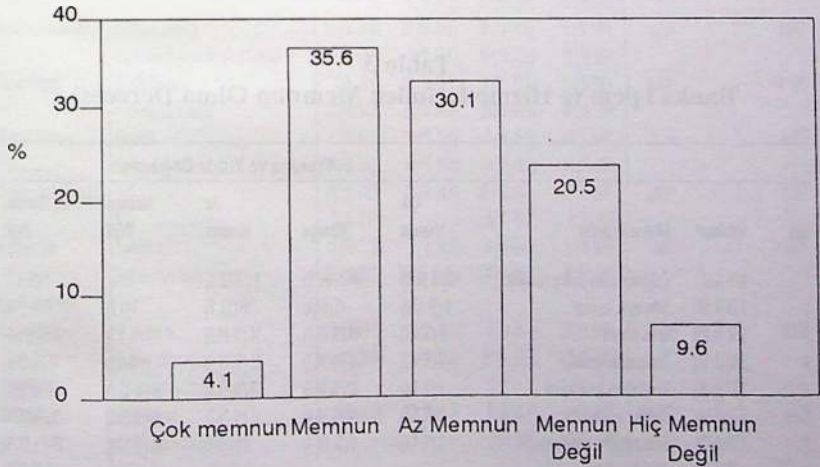
Sıra	Ortalama*	İşlem ve Hizmetler	Frekans ve Yüzde Dağılımları			
			Sürekli Kullanıyor	Genelde Kullanıyor	Çok Az Kullanıyor	Hiç Kullanmadı
1	3.25 (1.04)	Cari işlemler	43 (% 57.3)	17 (% 22.7)	6 (% 8)	9 (% 12)
2	1.98 (1.04)	Kredi işlemleri	7 (9.5)	12 (16.2)	24 (32.4)	30 (% 40.5)
3	1.52 (0.82)	Para piyasası işlemleri	3 (% 4.2)	6 (% 8.3)	17 (% 23.6)	46 (% 63.9)
4	1.52 (1.00)	Dış ticaret işlemleri	7 (% 9.7)	6 (% 58.3)	5 (% 6.9)	54 (% 75)
5	1.50 (1.08)	Akreditif işlemleri	6 (% 8.2)	3 (% 4.1)	5 (% 6.8)	57 (% 78.1)
6	1.43 (0.78)	Danışmanlık ve diğer hizmetleri	2 (% 2.8)	7 (% 9.7)	11 (% 15.3)	52 (% 72.2)
7	1.34 (0.73)	Leasing finansmanı	2 (% 2.7)	5 (% 6.8)	9 (% 12.3)	57 (% 78.1)
8	1.13 (0.53)	Opsiyon sözleşmeleri	1 (% 1.4)	3 (% 4.2)	1 (% 1.4)	67 (% 93.1)
9	1.04 (0.20)	Faktöring işlemleri	-	-	3 (% 4.2)	69 (% 95.8)
10	1.00	Forfaiting, forward, future, swap, franchising, barter, risk sermayesi	-	-	-	72 (% 100)

* Parantez içindeki değerler standart sapmaları göstermektedir.

0.68 standart sapma ile firma yöneticilerinin en memnun olduğu durumu ifade etmektedir. Araştırma kapsamındaki firmaların önemli bir çoğunluğu banka personelinin çok memnun (% 21.6) veya memnun (% 64.9) olduğunu ifade etmiştir. Şubelerin bulunduğu konum ve yaygın olması memnun olma açısından yöneticiler tarafından ikinci sırada (ortalama:3.73, standart sapma:0.93) nitelenmiştir. Bankaların sunduğu genel servis hizmetinin üçüncü sırada önemli olduğu belirlenmiştir. Firmaların % 71'inin servis hizmetinden mem-

nun olduğu tablodan görülmektedir. Firma yöneticileri memnun olmadıkça bankaların sunduğu danışmanlık hizmeti ve verilebilecek kredi hacmini sırasıyla dördü ve beşinci sırada göstermiştir. Güvence ve alınan teminatların ağır olması bu çalışmanın sonuçlarında da ortaya konmaktadır (Ortalama:2.31, standart sapma:1.16). Firmaların yarısından çoğu bankaların bu işleminden memnun olmadığını belirtmiştir. İşlem masrafları, alınan komisyonlar ve kredi faiz oranları firmalar tarafından memnun olma açısından son iki sırada yer al-

Şekil 1
Genel Olarak Bankalardan Memnuniyet Düzeyi

MEMNUNİYET DÜZEYİ

miştir. Tablodaki çarpıcı sonuç, kredi faiz oranlarından firmaların büyük çoğunluğunun memnun olmadığı yönündedir. Çalışma kapsamındaki firmaların sadece % 4.2'si kredi faiz oranlarından "Az memnun" olduğunu bildirmiş, diğer firmalar ise ya "Memnun değil (% 20.8)" ya da "Hiç memnun değil (% 75.0)" ifadesini kullanmıştır (Tablo 3).

Tablo 1'de sunulan değişkenler ile bankalardan memnun olma arasındaki ilişkileri istatistiki olarak analiz edebilmek için bu tablodaki çok kategorili bazı değişkenler benzer gruplar altında toplanarak daha az kategorili hale getirilmiş ve analiz sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur. Bu

türdeki benzer kategoriler altında çok kategorili değişkenleri birleştirme işlemi sosyal bilimlerde sık başvurulan bir yöntemdir (De Vaus 1990:152). Tablo da değişkenler arasındaki ilişkiler ve ki-kare değerleri toplu olarak gösterilmiştir.

Tablo 4'de ilk olarak firmaların bankalarla görüşme sıklığı ile memnuniyet düzeyleri arasındaki sonuçlar sunulmaktadır. 12.662 X2 değeri 0.01 anlamlılık düzeyinde firmaların bankalarla görüşme sıklığı ile memnun olmaları arasında istatistiki olarak anlamlı ve doğrusal (Somers'd: 0.374) bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Bankalarla ayda birden fazla görüşen firmaların

Tablo 3
Banka İşlem ve Hizmetlerinden Memnun Olma Derecesi

Sıra	Ortalama*	İşlem ve Hizmetler	Frekans ve Yüzde Dağılımları				
			Çok Memnun	Memnun	Az Memnun	Memnun Değil	Hiç Memnun Değil
1	4.05 (0.68)	Çalışanlarla olan diyalog ve ilişkiler	16 (% 21.6)	48 (% 64.9)	9 (% 12.2)	-	1 (% 1.4)
2	3.73 (0.93)	Şube ağı ve konumu	9 (% 12.0)	47 (64.4)	10 (13.7)	3 (4.1)	4 (5.5)
3	3.58 (0.89)	Servis hizmeti	3 (% 4.1)	49 (% 67.1)	14 (% 19.2)	2 (% 2.7)	5 (% 6.8)
4	2.82 (1.32)	Danışmanlık hizmetleri	2 (% 4.1)	18 (% 36.7)	12 (% 24.5)	3 (% 6.1)	14 (% 28.6)
5	2.52 (1.06)	Verilebilecek kredi hacmi	1 (% 1.4)	12 (% 16.7)	27 (% 37.5)	16 (% 22.2)	16 (% 22.2)
6	2.31 (1.16)	Güvence ve teminatlar	1 (% 1.4)	14 (% 19.4)	15 (% 20.8)	19 (% 26.4)	23 (% 31.9)
7	1.79 (1.13)	İşlem masraf ve komisyonları	1 (% 1.4)	9 (% 12.3)	7 (% 9.6)	13 (% 17.8)	43 (% 58.9)
8	1.29 (0.54)	Kredi faiz oranları	-	-	3 (% 4.2)	15 (% 20.8)	54 (% 75.0)

*Parantez içindeki değerler standart sapmaları göstermektedir.

yarısından fazlası (% 55.6) ilişkilerinden memnun olduğunu belirtmiştir. Buna karşın daha az sıklıkta görüşen firmaların ise yarıya yakını (% 46.4) bankalarla olan ilişkilerinden memnun olmadığını ifade etmiştir.

Firmaların yaşanan ekonomik krizden etkilenmesi ile bankacılık ilişkilerinden memnuniyet düzeyleri arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Krizden etkilenme-

yen veya olumlu etkilenenlerin çoğunluğunun (% 52.6), krizden olumsuz etkilenenlerden (% 34.6) daha fazla bankalarla olan ilişkilerinden memnun olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Araştırma kapsamındaki firmalar, 9 kişiden az ve daha fazla eleman istihdam etmesi açısından firmalar küçük ve orta ölçekli olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplar ile banka hizmetlerinden memnun olma arasında

Tablo 4
Ki-kare Analiz Sonuçları

Değişkenler		Memnuniyet Düzeyi				Ki-kare Değerleri		
		Memnun Değil	Kayıtsız	Memnun	Toplam	X ²	Sd	Somers'd
Görüşme Sıklığı	İki üç ayda bir kez	13 (% 46.4)	11 (% 39.3)	4 (% 13.4)	28 (% 100)	12.666**	2	0.374
	Ayda birden fazla	9 (% 20)	11 (% 24.4)	25 (% 55.6)	45 (% 100)			
Krizden Etkilenme	Olumsuz etkilendi	15 (% 28.8)	19 (% 36.5)	18 (% 34.6)	52 (% 100)	3.114	2	0.082
	Etkilenmedi veya olumlu etkilendi	6 (% 31.6)	3 (% 15.8)	10 (% 52.6)	19 (% 100)			
Firma Ölçeği	Küçük firmalar	5 (% 20.8)	10 (% 41.7)	9 (% 37.5)	24 (% 100)	2.649	2	-0.048
	Orta ölçekli firmalar	17 (% 34.7)	12 (% 24.4)	20 (% 40.8)	49 (% 100)			
Hukuki Durum	Ortaklık	8 (% 42.1)	6 (% 31.6)	5 (% 26.3)	19 (% 100)	2.401	2	0.165
	Sermaye şirketleri	14 (% 25.9)	16 (% 29.6)	24 (% 44.4)	54 (% 100)			
Profesyonel Yönetici	Yok	20 (% 31.3)	22 (% 34.4)	22 (% 34.4)	64 (% 100)	5.859*	2	0.147
	Var	2 (% 25.0)	-	6 (% 75.0)	8 (% 100)			
Faaliyet Yılı	3 yıldan az	1 (% 25.0)	2 (% 50.0)	1 (% 25.0)	4 (% 100)	0.822	2	0.021
	3 yıl ve daha fazla	21 (% 30.5)	20 (% 28.9)	28 (% 40.6)	69 (% 100)			
Kısa Vadeli Borç / Toplam Borç	% 50'den az	9 (% 39.1)	8 (% 34.8)	6 (% 26.1)	23 (% 100)	2.206	2	0.179
	% 50 ve daha fazla	6 (% 28.6)	5 (% 23.3)	10 (% 47.6)	21 (% 100)			
Toplam Borç / Varlıklar	% 50'den az	14 (% 40.0)	12 (% 34.3)	9 (% 25.7)	35 (100)	13.650**	2	0.439
	% 50 ve daha fazla	-	-	7 (% 100)	7 (% 100)			

** 0. 01 düzeyinde anlamlı

* 0. 05 düzeyinde anlamlı

istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür (X2:2.649). Tabloda orta ölçekli firmaların küçük firmalara nazaran banka ilişkilerinden nispeten

daha memnun olduğu görülmektedir. İstatistiki olarak anlamlı ilişkinin olmadığı bir diğer sonuçta, firmalar hukuki durumlarına göre ele alındığında ortaya

Tablo 5
t-testi sonuçları

İşlem ve Hizmetler	Değişkenler												
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13
Kredi faiz Oranları	1.76*	.207	1.460	-354	1.434	-1.000	-1.247	-311	.616	444	-570	-253	552
İşlem Masrafları ve Komis.	.657	517	.504	1.67*	-.125	2.5**	.507	1.85*	2.47*	1.107	-2.14*	1.512	-226
Güvence ve Teminatlar	-.137	.772	.923	1.243	.334	-.880	.996	.471	.664	.630	-.152	.282	.381
Toplam Kredi Miktarı	.793	.988	.554	.963	.075	.726	.447	1.122	-.328	.426	-.891	-.372	-.251
Servis Hizmetleri	-.230	-.583	1.056	.190	.667	-.236	-1.179	1.314	.319	1.355	.137	1.516	1.87*
Şube Ağı ve Konumu	.434	-.509	.962	.518	-.982	1.352	-1.554	.447	-.182	.989	.023	.642	.884
Çalışma Yaşamı İlişkileri	1.511	-.377	.860	1.75*	-.821	1.90*	-1.140	2.47**	1.74*	.986	.155	1.479	.850
Danışmanlık Hizmetleri	-.187	-1.085	.051	-.865	.605	-.372	-2.15*	-.333	1.82*	.541	.541	-.007	-.564

** 0.01 düzeyinde anlamlı

* 0.05 düzeyinde anlamlı

- X1: İşletme büyüklüğü (9 kişiden az işçi çalıştıran küçük ve 9 ile daha fazla çalıştıran orta ölçekli olarak firmalar iki gruptur).
- X2: Faaliyet süresi (firmalar 3 yıldan az ve 3 yıl ile daha fazla faaliyette bulunanlar şeklindedir).
- X3: Talep düzeyindeki değişim (firmalar bir önceki yıla göre artış gözlenen ve gözlenmeyen olarak iki gruba ayrılmıştır).
- X4: Hukuki yapıları (ortaklıklar ve sermaye şirketleridir).
- X5: Firma kısa vadeli borçlarının toplam borçlara oranı (% 50'den az ve % 50 ile daha fazlası olarak iki gruba ayrılmıştır).
- X6: Firma varlıklarının borçla finanse edilmesi (% 50'den az ve % 50 ile daha fazla borçla finansmanı kullananlar biçiminde gruplanmıştır).
- X7: Tepe yöneticisinin işletmenin sahibi veya büyük ortağı olması (evet ve hayır şeklinde iki gruba ayrılmıştır).
- X8: Yıllık ortalama satış hacmi (100 milyardan az ve 100 ile daha fazlası olarak iki grupta toplanmıştır).
- X9: Yıllık ortalama satış hacmi (500 milyardan az ve 500 ile daha fazlası olarak iki grupta toplanmıştır).
- X10: Firmanın uluslararası piyasada faaliyeti (var ve yok olarak gruplandırılmıştır).
- X11: Tepe yöneticisinin eğitim düzeyi (lise, daha az ile üniversite biçiminde iki gruba ayrılmıştır).
- X12: Firma kapasite kullanım oranı (% 60'dan az ve % 60 ile daha yüksek kapasite kullanımı olarak gruplanmıştır).
- X13: Finansman müdürü çalıştırma (evet ve hayır cevabına göre firmalar gruplandırılmıştır).

çıkmıştır (X2:2.401). Sermaye şirketlerinin adi ve kollektif ortaklıklara göre bankaları ile olan ilişkilerinden daha memnun oldukları analiz sonucunda tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tepe yöneticilerinin profesyonel olması ile banka ilişkilerinden memnun olma düzeyi arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin varlığı belirlenmiştir (X2:5.859). Profesyonel tepe yöneticisi bulunan işletmelerin büyük çoğunluğunun (% 75) bankalarla olan ilişkilerinden memnun oldukları, buna karşın işletme sahibinin aynı zamanda tepe yöneticisi olduğu firmalarda ise bu oranın çok daha düşük olduğu (% 34) ortaya çıkmıştır. Üç yıldan daha fazla faaliyette bulunan firmaların genç firmalara nazaran banka ilişkilerinden daha memnun oldukları görülmüştür. Ancak bu sonucun istatistiki olarak anlamlı bir düzeyde (X2:0.822) olmadığı tabloda görülmektedir (Tablo 4).

Sermaye yapısı içerisinde yabancı kaynakların ağırlığı fazla olan firmaların banka ilişkileri aynı koşullar altında diğer firmalara nazaran daha yoğun olmaktadır (Degryse ve Ongena, 2001). Bu çalışmada varlıklarının finansmanında % 50 ve daha fazla yabancı

kaynak kullanan firmaların tamamının banka ilişkilerinden memnun olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında borç oranı % 50'den daha az olan firmaların % 40'ünün memnun olmadığı, % 34.3'ünün kararsız ve % 25.7'sinin ise memnun olduğu bulunmuştur. Borç kullanma ile banka ilişkilerinden memnun olma arasında doğrusal (somers'd:0439) yönde ve 0.01 anlamlılık düzeyinde (X2:13.650) bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak, Toplam borç yapısı içerisinde kısa vadeli borç ağırlığı dikkate alındığında banka ilişkilerindeki memnuniyet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır (X2:2.206 ve $p>0.05$). Anlamlı düzeyde olmamasına rağmen, tabloda toplam borçları içerisinde kısa vadeli borçları yüksek olan firmaların diğerlerine nispeten bankalarından daha memnun olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Bankacılık hizmet ve işlemlerinden memnun olma düzeylerinin, firmaların çeşitli özellikleri dikkate alındığında firmalar arasında herhangi bir farklılık içerip içermediğine ilişkin sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur. Tabloda kredi faiz oranlarından memnun olma düzeyinin küçük ve orta büyüklükteki firmalar açısından 0.05

düzeyinde istatistiki olarak farklı olduğu görülmektedir. İşletmelerin diğer özellikleri dikkate alındığında faiz oranlarından memnun olma düzeyi işletmeler arasında anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir.

Bankaların işlem masraf ve komisyonlarından memnuniyet düzeyinde ortaklık ve sermaye şirketleri arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir ($t:1.67$ ve $p<.05$). Çalışma kapsamındaki işletmeler borç yapısı, satış düzeyi ve yöneticilerin eğitim düzeyleri bakımından gruplara ayrıldığında bankaların işlem masraf ve komisyonlarından memnun olma düzeyleri arasında yine istatistiki olarak anlamlı farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 5). Tabloda ayrıca işletmelerin finansman müdürü istihdam edip etmemelerine göre iki gruba ayrıldığında, bankaların servis hizmetlerinden memnun olmaları, bu iki grup arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark ($t:1.87$ ve $p<.05$) içerdiği görülmektedir.

Firmaların banka çalışanlarıyla olan diyalog ve ilişkilerden memnuniyet düzeyleri, firmaların hukuki yapısı, borçluluk düzeyi ve yıllık satış hacmi dikkate alındığında belirlenen firma grupları

arasında anlamlı farklılıklar içermektedir. Bunlardan satış düzeyine göre belirlenen firma grupları arasında bankaların danışmanlık hizmetlerinden memnun olma düzeyleri de yine anlamlı farklılık ortaya koymaktadır (Tablo 5).

Tablo 5'den çıkartılabilecek diğer bir sonuç ise, bankaların kredi ve diğer işlemlerinden aldığı güvence ve teminatların, verilebilecek toplam kredi hacminin ve şube konumunun ele alınan firma grupları arasında anlamlı farklılıklar içermediğidir.

Sonuç

KOBİ'ler ve banka ilişkileri üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır; Firmaların ticaret bankaları ile olan ilişkilerinden genel olarak memnun olduğu görülmüştür. Bununla birlikte firmalarla iletişim dönemlerinin azlığı, banka hizmet ve işlemlerine olan memnuniyeti azalttığı yönünde ampirik bulgular elde edilmiştir. Firmaların banka çalışanları ile olan diyalog ve ilişkilerinden, şube ağı ve konumu ile genel servis hizmetlerinden memnun oldukları, buna karşın kredi faiz oranları ve hacmi, alınan komisyonlar, teminat ve gü-

vencelerden ise memnun olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bankaların işletmeyi ve içinde buldukları sektörü tanımaları, gelecekte yaşanabilecek muhtemel problemleri önceden tahmin edebilme ve bu doğrultuda işletmelere çözüm önerileri getirecek danışmanlık hizmeti sunmaları modern bankacılık açısından son derece önemlidir. Bu çalışmada bankaların bu yönüne ilişkin hizmetlerden firmaların az memnun olduğu görülmüştür.

Çalışmada ayrıca, firmaların banka işlem ve hizmetlerinden memnun olma düzeyi ile firma tepe yöneticisinin profesyonel olması, banka ile olan görüşme sıklığı ve borç oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda orta ölçekli firmaların küçük firmalara nazaran kredi faiz oranlarından daha memnun olduğu, sermaye şirketlerinin banka işlem masraf ve komisyonları ile çalışanlarıyla olan ilişkilerinde ortaklıklara nazaran daha memnun olduğu görülmüştür. Buna karşın, varlık finansmanında borcun kullanımı fazla olan firmaların banka işlem masraf ve komisyonları ile çalışanlarıyla

olan ilişkilerinde borç kullanma oranı düşük olan firmalara nispeten daha az memnun olduğu bulunmuştur.

Profesyonel yönetici istihdam eden firmaların banka danışmanlık hizmetlerinden daha memnun olduğu tespit edilmiştir. Firmaların satış hacmi arttıkça, banka işlem masraf ve komisyonlarından, çalışanlarla olan diyalog ve ilişkiler ile danışmanlık hizmetlerinden daha memnun oldukları sonucuna varılmıştır. Firma tepe yöneticilerinin eğitim düzeyi arttıkça bankaların işlem masraf ve komisyonlarından daha az memnun olduğu gözlemlenmiştir. Firmada ayrı bir finans departmanının olması, bankanın genel servis hizmetlerinden daha fazla memnun olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Son söz olarak, KOBİ-bankacılık ilişkilerinin bir analizi niteliğini taşıyan bu çalışmanın veri kütesinin bir bölge veya ulusal boyuta taşınması, değişik sektörlerin çalışma kapsamına alınması ve özellikle banka perspektifi açısından durumun irdelenmesi, KOBİ-ticaret bankaları ilişkilerine farklı boyutlar kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

1. Angelini, P. , R. Di Salvo. ve G. Ferri (1998), "Availability and Cost of Credit for Small Businesses: Customer Relationships and Credit Cooperatives," *Journal of Banking and Finance* 22, 925-54.

2. Berger, A. N., G. F. Udell, (1994). "Lines of Credit and Relationship Lending in Small Firm Finance", Working paper No:94-11, Alfred P. Sloan Foundation.

3. Cole, R. (1998), "The Importance of Relationships to the Availability of Credit," *Journal of Banking and Finance* 22, 959-77.

4. Degryse, H., O. Steven (2001), "Bank Relationships and Firm Profitability" *Financial Management* 30, no. 1 Spring, 9-34.

5. De Vaus, D. A. (1990), "Survey in Social Research", Unvin Hyman, London.

6. Gammie, B. (1995), "Small Business and Their Banks: A Post-charter Analysis", *Management Decisions*, Vol. 33, No:7, 47-52.

7. Machauer, A., M. Weber (1999), "Number of Bank Relationships: An Indicator of Competition, Borrower Quality, or just Size," University of Mannheim mimeo.

8. Peek, J., E. S. Rosengren (1998), "Bank Consolidation and Small Business Lending: It's not Just Bank Size that Matters", *Journal of Banking and Finance* 22, 799-819.

9. Petersen, M. A., R. G. Rajan

(1994), "The Benefits of Lending Relationships: Evidence from Small Business Data," *Journal of Finance* 49, 3-37.

10. Sarıaslan, H (1996), "Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler", TOBB Yayın No: 309.

11. Savant, K. P. (1993), "Small and Medium-Sized Transnational Corporations Role, Impact and Policy Implications. " New York.

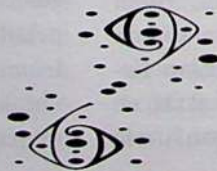
12. Scott, J. A. (2000), "Relationships, Access to Credit and Loan Pricing: an Analysis of Small Business Experience," Working Paper, Temple University Fox School of Business Management.

13. Scott, J. A., C. W. Dunkelberg (2000), "Bank Performance and Competition: A Small Firm Perspective", Working Paper, Temple University Fox School of Business Management.

14. Shivdasani Y., K. Kang ve T. Yamada (1999), "The Effect of Bank Relationships on Investment Decisions: An Investigation of Japanese Takeover Bids", 1999, *Journal of Finance*, forthcoming.

15. Strahan, P. E., J. Weston (1998), "Small Business Lending and the Changing Structure of the Banking Industry". *Journal of Banking and Finance* 22, 821-845.

16. Weinster D., ve Y. P. Yafeh (1998), "On the Costs of a Bank-Centered Financial System: Evidence from the Changing Main Bank Relations in Japan" *Journal of Finance*, Vol:53, No:2, 635-672.

Bankacılık

Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Bankacılık Sektöründen Haberler

Ziraat Bankası ve İş Bankası'nın Kredi Notu Yükseltildi

Dünyanın önde gelen kredi derecelendirme kuruluşu Standard and Poor's, Ziraat Bankası'nın notunu, İşbank'ın ise görünümünü yükseltti. Standard and Poor's'tan yapılan açıklamaya göre, Ziraat Bankası'nın uzun vadeli döviz cinsinden olan CCC (+) ardından B (-) eksiye yükseltildi. Açıklamada, Ziraat Bankası'nın "C" olan kısa vadeli notu teyit edilirken, Banka'nın kredi notu görünümünün durağan olduğu bildirildi. Standard and Poor's'un kredi analisti Emmanuel Volland, Ziraat Bankası'nın notunun yükseltilmesi konusunu değerlendirirken, "not yükseltme, bankanın kârlılığı, likidite ve sermaye yapısına olumlu etki yapan yeniden yapılandırma sürecindeki ilerlemeyi yansıtıyor" yorumunda bulundu. Açıklamada, Ziraat Bankası'nın durağan olan görünümünün ise Türkiye'nin istikrarlı durumunu yansıttığı, hükümetin piyasanın güvenini almış görüldüğü, faiz oranlarında önemli düşüşler yaşandığı ifade edildi.

Öte yandan Standard and Poor's, İş Bankası'nın kredi notu görünümünü negatiften durağana yükseltirken, B- ve C olan uzun ve kısa vadeli kredi notlarını teyit etti. Açıklamada, İşbank'ın genel görünümünde yapılan yükseltmeye neden olarak, "ekonomik ve mali ortamda sağlanan iyileşmeler" gösterildi.

Tariş Denizbank İle Anlaştı

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği Başkanı Cahit Çetin, Zeytin ve Zeytinyağı ile İncir Birlikleri'nin, Tarişbank'ın yeni sahibi Denizbank

ile anlaşacağını dile getirdi. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından devir kararı verilen Tarışbank'ın yeni sahibi Denizbank, bankanın eski sahibi olan Tarış'ın iki birliğiyle beraber çalışacak. Tarış Zeytin ve Zeytinyağı Birliği Başkanı Cahit etin, Denizbank ile "bir sorunlarının olmadığını" ifade etti. Mücadelelerinin Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) ve BDDK ile olduğunu açıklayan etin, şunları söyledi: "Biz duygusal değil, mantıksal düşünüyöruz. Bizim Denizbank ile alıp veremediğimiz bir şey yok. Bankayı satın alan grubun bir kabahati yok. Kooperatiflerimizin bulunduğu şubelerin kapanmaması ve başarılı personelin işten çıkarılmaması şartıyla birlikte çalışmak üzere Denizbank ile anlaştık. Buna göre Zeytin ve Zeytinyağı ile İncir Birlikleri'nin daha önce Tarış tarafından yapılan ürün bedeli ödeme, havale ve personel maaşları gibi işlemleri artık Denizbank tarafından yapılacak."

Eski Tarışbank şubelerinin Tarış üyelerine yakın olduğunu, personelinin de Tarış üyelerini iyi tanıdığını dile getiren etin, uygun koşullarla kredi verilmesi için de Denizbank'a ağırıda bulunacaklarını dile getirdi. etin, şöyle konuştu: "Denizbank ile anlaşmakla hem ortaklarımızın ayağının alışık olduğu banka şubelerinin kapanmasını önledik hem de ortaklarımızı iyi tanıyan, onlara yardımcı olabilen personelin de işten çıkarılmasını önledik. Bu şekilde bir alışma Tarışbank'ın tamamen kapanmasından iyidir. Denizbank, tarımsal krediler konusunda da çalışma içine girdi. Denizbank'dan Tarış üyelerine uygun faizlerle tarımsal kredi verilmesi için çeşitli taleplerimiz olacak."

Danıştay'dan BDDK'ın Tarışbank Kararına Onay

Danıştay, BDDK'nın, Tarışbank'ın TMSF'ye devredilmesine ilişkin kararını onayladı. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, Danıştay 10'uncu dairesinin, "BDDK'nın, Tarışbank'ın TMSF'ye devrine ilişkin kararının iptal isteminin reddedilmesine ilişkin kararını onayladı. Üretici birlikleri, Tarışbank'ın TMSF'ye devrine ilişkin BDDK kararının iptali istemiyle Danıştay 10'uncu Dairesine dava açmıştı. Ancak 10'uncu Daire iptal istemini reddetmişti. Üretici birlikleri ise 10'uncu Daire'nin bu kararına Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu nezdinde itiraz etmişti. İdari Dava Daireleri Genel Ku-

rulu 10'uncu Daire'nin reddini doğru bularak onayladı. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu ayrıca, Danıştay 10'uncu Daire'nin Tarişbank'ın satışa çıkarılmasına yönelik TMSF kararının iptal isteminin reddine ilişkin karara yapılan itirazı da görüşerek sonuçlandırdı. İdari Dava Genel Kurulu 10'uncu Daire'nin söz konusu davada aldığı ret kararını da doğru bularak onayladı. Tarişbank'a 10 Temmuz 2001'de el konulmuştu. TMSF tarafından satışa çıkarılan Tarişbank 21 Ekim 2002 tarihinde Denizbank'a satılmıştı. Denizbank, 31 Aralık 2002'ye kadar Tarişbank'ı devralarak birleştirecek.

Garanti Japonlara Hizmet Edecek

Garanti Bankası, Japonya'nın en büyük kredi kartı ve üye işyeri sahibi kuruluşu olan uluslararası kredi kartı markası Japan Credit Bureau (JCB) ile işbirliği anlaşması imzaladı. Garanti Bankası'ndan yapılan açıklamaya göre, Türkiye'yi ziyaret edecek Japon ve Uzakdoğu'lu turistlere daha yaygın ve kaliteli hizmet verilmesini amaçlayan anlaşmaya, Garanti Bankası Genel Müdürü Ergun Özen ile JCB Başkan Yardımcısı Kunio Yoshizawa imza koydu. Anlaşma çerçevesinde 42 milyondan fazla JCB kartı, Garanti POS terminallerinde kabul edilebilecek ve kart sahipleri Garanti Bankası şubelerinden nakit para çekebilecekler.

Genel Müdür Ergun Özen, 189 ülkede yaklaşık 10 milyon işyeri ağına sahip Japan Credit Bureau ile yaptıkları ortaklıkla yabancı kart cirosunda en yüksek paya sahip olmaya devam edeceklerini bildirdi. Özen, "JCB'nin Türkiye'den ortak olarak Garanti'yi seçmesi, ödeme sistemlerindeki yaygınlığımızın ve kredi kartı operasyonlarındaki başarımızın bir göstergesi" dedi. JCB Başkan Yardımcısı Kunio Yoshizawa da Türkiye'nin Japon turizmi için artan bir öneme sahip olduğunu vurguladı. Son yıllarda ortalama 100 bin JCB kart sahibinin Türkiye'de harcama yaptığına işaret eden Yoshizawa, 2003'te kutlanacak Türk-Japon yılı etkinliği çerçevesinde bu sayının 250 bine ulaşmasını beklediklerini duyurdu. İşbirliği sayesinde üye işyeri ağlarını 60 bine çıkarmayı hedeflediklerini kaydeden Yoshizawa, işbirliğinin her iki taraf için de çok verimli olacağına inancını dile getirdi. Garanti Ödeme Sistemleri Genel Müdürü Mehmet Sezgin ise Visa, MasterCard, Di-

ners'tan sonra şimdi de JCB markalı kredi kartlarını Garanti POS terminallerinde kabul ederek, üye işyerlerinin daha fazla satış yapmalarına olanak sunduklarını bildirdi.

Alternatifbank da Görev Değişikliği

Alternatifbank Genel Müdürlüğü'ne 1 Ocak 2003 tarihinden geçerli olmak üzere Murat Arıç getirildi. Alternatifbank'tan Borsa'ya gönderilen açıklamaya göre, Genel Müdür Mehmet Alev Göçmez 31 Aralık 2002 tarihi itibariyle bu görevinden ayrılacak. Göçmez, Yönetim Kurulu Üyeliği'ne getirilecek. Göçmez'den boşalan Genel Müdürlük görevine ise Murat Arıç atandı

İş Bankası'na 300 Milyon Dolarlık Kredi

Türkiye İş Bankası, uluslararası mali piyasalardan sendikasyon yoluyla 300 milyon dolarlık kredi sağladı. Tamamı ihracatın finansmanına yönlendirilecek libor artı % 0.75 faizli, bir yıl vadeli krediye toplam 42 uluslararası banka katıldı. İş Bankası'ndan yapılan açıklamaya göre, kredi anlaşması "17 Aralık 2002 Salı" günü Londra'da imzalandı. İmza törenine İş Bankası Genel Müdürü Ersin Özince, İş Bankası yetkilileri ve sendikasyonda yer alan banka temsilcileri katıldı.

250 milyon dolar olarak çıkılan krediye 300 milyon doların üzerinde talep gelmesine rağmen miktarın 300 milyon dolarda tutulduğunu bildiren Ersin Özince, sendikasyon kredisine gelen yoğun talebin İş Bankası'na yurtdışı piyasalarda duyulan güvenin bir göstergesi olduğunu vurguladı. Koordinasyonu UFJ Bank Limited ve The Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd. tarafından yürütülen 300 milyon dolarlık sendikasyon kredisinde, ABN AMRO Bank N.V., American Express Bank, The Bank of New York, The Bank of Tokyo- Mitsubishi Ltd., Citibank N.A., The Commercial Bank of Kuwait S.A.K., Commerzbank Aktiengesellschaft, Dresdner Kleinwort Wasserstein, Gulf Bank K.S.C., HVB Group, Natexis Banques Populaires, Standard Chartered Bank, Sumitomo Mitsui Banking Corporation, UFJ Bank Limited, Wachovia Bank, National Association ve WestLB A.G., düzenleyici bankalar olarak yer aldı.

Garanti Bankası Genel Müdürlüğü Yeni Binasında

Garanti Bankası, 1993 yılından bu yana hizmet verdiği Maslak'taki binasından, Zincirlikuyu'da inşa edilen yeni Genel Müdürlük binasına taşındı. Garanti Genel Müdürlüğü'nün projesi, Amerikan Gerner Kronick Valcarcel, Architects şirketinden Mimar Randolf Gerner tarafından çizildi. 7.004 m²'lik arsa üzerinde toplam 62.516 m²'lik hizmet alanına sahip binanın inşaatı, Doğu Yapı tarafından gerçekleştirildi. Garanti'nin iştiraklerinden Ana Konut Danışmanlığa ait binanın finansmanı ise bankanın özkaynaklarından sağlandı. 7'si bodrum olmak üzere 29 katlı olarak inşa edilen binada, 420 kişilik konferans salonu, 560 araçlık otopark, 300 kişilik kafeterya, 12 toplantı odası, 4 yemek odası ve 8 asansör bulunuyor. Binada, Garanti'nin iştiraklerinden Garanti Yatırım ve Garanti Portföy'ün yanı sıra, Garanti Ödeme Sistemleri'nin pazarlama ekibinin bir bölümü yer alacak.

Tarişbank Artık Denizbank'ın Oldu

BDDK, Tarişbank'ın Denizbank'a devrine ilişkin her iki bankanın genel kurul kararlarını onayladı. Resmi Gazete'nin "21 Aralık 2002 Cumartesi" günkü sayısında yayımlanan karar ile Milli Aydın Bankası T.A.Ş. (Tarişbank) ve Denizbank A.Ş. Genel Kurulları'nda devre dair kararlarının tescil edilmesine onay verildi. Karar üzerine, Tarişbank'ın % 99.99 oranındaki hisseleri Denizbank'a devredilmiş oldu.

Moody's Yapı Kredi Bankası'nın Mali Güç Notunu Düşürdü

Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody's, Yapı Kredi Bankası'nın mali güç notunu D eksiden "E"ye düşürdü. Moody's banka için Temmuz ayında başladığı gözden geçirmeyi tamamlarken, bankanın Baa/P3 olan mevduat notunu da gözden geçirmeye aldığını açıkladı.

Finansbank - Fiba Bank Birleşmesine Onay

BDDK, Finansbank ile Fiba Bank'ın birleşmesine izin verdi. Finansbank'dan Borsaya gönderilen açıklamada, BDDK'nın 20 Aralık

2002 tarihli kararı ile Fiba Bank'ın her türlü hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona ermek suretiyle Finansbank'a devredilmesine ilişkin işlemlere başlanmasına izin verildiği bildirildi.

Burhan Karaçam Koçbank'taki Görevinden Ayrılıyor

Koç Holding, Koçbank Yönetim Kurulu Başkanı Burhan Karaçam'ın yeni yılla birlikte görevinden ayrılacağını açıkladı. Koç Holding'in finans sektöründe daha iddialı bir konuma gelmek hedefi çerçevesinde, "sermaye piyasalarına açılarak büyümek" projesini gerçekleştirmek üzere Burhan Karaçam'ı 2000 yılı başında Koçbank Yönetim Kurulu Başkanlığı'na getirdiği anımsatılan yazıda, şöyle denildi: "2001 ekonomik krizi çerçevesinde sermaye piyasalarındaki durgunluk nedeni ile projenin mahiyeti değişmiş ve 'finans sektöründe yabancı bir ortaklık ile büyümek' şeklini almıştır. 22 Ekim 2002 tarihinde Koçbank ve finans şirketlerini şemsiyesi altında toplayan Koç Finansal Hizmetler'ine, Unicredito'nun % 50 oranında ortak olması ile Koçbank'ın 'yabancı ortaklıkla güçlenme' projesi başarı ile sonuçlandırılmıştır. Projenin tamamlanması nedeni ile Burhan Karaçam yeni yılla birlikte Koç Finansal Hizmetler ve bu şirketin bünyesindeki şirketlerdeki görevinden ayrılacaktır." Koç Holding yazısında, Koç Finansal Hizmetler Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı 22 Ekim 2002 tarihinden beri sürdürmekte olan Mustafa Koç'un bu görevine yeni yılda da devam edeceği duyuruldu.

Yatırım bankacılığı
hizmetlerinde önünüzü
gösteren bir ışık var:

Kurumlara yönelik
finansal çözümlerde
Yapı Kredi Yatırım farkı!

DENİZ FENERİ.

Şiğ, kayalık, tehlikeli
suları işaret eder,
denizcileri uyarır ve
onlara seyahat feneri
elverişli derinlikteki
yolları gösterir.
Gece karanlığında bile,
güçlü ışığıyla koby,
güvenli yol almayı sağlar.
Mendirek girişlerinde parlar,
fırtınalı havabirde sığınacak
limanları işaret eder.
Bir deniz feneri, kendini,
millerce uzaktan gösterir,
uzak görüşlülüğün
avantajlarını sunar.

Hepsi birarada...

Başarısı uluslararası kurumlarca tanınmış, deneyimli
uzmanlardan oluşan profesyonel bir kadro.

Yatırımcıları en iyi bilgilendiren sektör ve şirket araştırmaları,

Yurtiçine yayılmış geniş şube ağına bağlı olduğu
etkin plasman gücü,

Yabancı yatırım bankalarına ve fonlara etkin ulaşım ve işbirliği,

Yapı Kredi Yatırım'da.

Yatırım bankacılığı hizmetlerinde, yolunuzu, en hızlı ve
en güvenli biçimde Yapı Kredi Yatırım aydınlatıyor.

YKY uzmanları, kuruluşunuzla işbirliğine ve
her aradığınızda hizmet sunmaya hazır.
Halka arz, finansal ortaklık (private equity),
stratejik ortaklık, şirket evlilikleri,
proje finansmanı konularında YKY
uzmanlığından yararlanın.

Yapı Kredi Yatırım Menkul Değerler A.Ş.

Yapı Kredi Plaza Büyükdere Cad. Levent 80620 İstanbul - Türkiye

Kurumsal Finans

Uluslararası Satış ve Pazarlama

Tel: (0212) 284 52 29

Tel: (0212) 284 52 26

www.yapikrediyatirim.com

YAPI KREDİ
YATIRIM

Takım ruhu.

İSTANBUL
MENKUL KIYMETLER
BORSASI
www.imkb.gov.tr